

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Науково-практичний журнал

Scientific and practical journal

Економіка
Промисловості
Economy of Industry

Видається з 1997 року

Виходить щоквартально

№ 4 (76)

2016

**Науково-практичний журнал «Економіка промисловості» видається з 1997 р.
Свідоцтво про державну реєстрацію журналу КВ № 3083 від 25.02.1998 р.
Виходить щоквартально**

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України
(Постанова Президії ВАК України № 1-05/03 від 08.07.2009 р.)

ISSN 1562-109X (Print)
ISSN 2306-532X (Online)

Журнал зареєстровано у Міжнародному центрі
періодичних видань (ISSN International
Center, м. Париж)

Журнал «Економіка промисловості» індексується українською загальнодержавною реферативною базою даних «Україніка наукова» і представлений у **Науковій електронній бібліотеці періодичних видань НАН України**. Видання розміщено в світовій електронній бібліотеці наукової періодики **EBSCO Publishing**. Журнал внесено до світового каталогу наукових періодичних видань **Ulrich's Periodicals Directory**. З листопада 2011 р. видання включено до міжнародної наукометричної бази «Наукова електронна бібліотека **E-Library.Ru** (Російського індексу наукового цитування – **РІНЦ**)». Журнал внесено до переліку журналів міжнародного індексу наукового цитування **Index Copernicus** (Польща). Видання індексується вільно доступною системою **Google Scholar**. З 2013 р. науково-практичний журнал «Економіка промисловості» індексується у міжнародних наукометричних базах: **DRJI** (Directory of Research Journals Index) та **Research Bible** (Токіо, Японія).

Засновники:

Національна академія наук України,
Інститут економіки промисловості,
Інститут регіональних досліджень

E-mail:

RPokotvlenko@gmail.com,
admin@econindustry.org
Web: www.econindustry.org
Web: iep.donetsk.ua

Адреса редакції:

вул. Панаса Мирного, 26,
Київ, Україна, 01011.
Тел.: (044) 280-80-72.
Моб.: (095) 291-03-11

Науково-редакційна рада:

АМОША О.І. (голова редакційної ради, акад. НАН України. Інститут економіки промисловості НАН України), ГЕСЦЬ В.М. (акад. НАН України. Інститут економіки та прогнозування НАН України), ЛБАНОВА Е.М. (акад. НАН України. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України), МАМУТОВ В.К. (акад. НАН України. Інститут економіко-правових досліджень НАН України), ВИШНЕВСЬКИЙ В.П. (акад. НАН України. Інститут економіки промисловості НАН України), МАКОГОН Ю.В. (д.е.н., проф. Донецький національний університет), ДЕМЕНТЬЄВ В.В. (д.е.н., проф. Фінансовий університет при Уряді Російської Федерації), ПОГОРЛЕЦЬКИЙ О.І. (д.е.н., проф. Санкт-Петербурзький державний університет, Росія), МАЙБУРОВ І.А. (д.е.н., проф. Уральський федеральний університет ім. першого Президента Росії Б.М. Єльцина, Росія), ПАЙОНК К. (д.е.н., проф. Економічний університет в Познані, Польща)

Редакційна колегія:

ВИШНЕВСЬКИЙ В.П. (головний редактор, акад. НАН України. Інститут економіки промисловості НАН України), БУЛЕСВІ.П. (заст. головного редактора, д.е.н., проф. Інститут економіки промисловості НАН України), ПОКОТИЛЕНКО Р.В. (заст. головного редактора, відповідальний редактор, к.е.н. Інститут економіки промисловості НАН України), ХАРАЗІШВІЛІ В.М. (д.е.н., проф. Інститут економіки промисловості НАН України), ЛЯШЕНКО В.І. (д.е.н., проф. Інститут економіки промисловості НАН України), НОВІКОВА О.Ф. (д.е.н., проф. Інститут економіки промисловості НАН України), АЛЕКСАНДРОВ І.О. (д.е.н., проф. Одеський національний політехнічний університет), ЛЕПА Р.М. (д.е.н., проф. Інститут економіки промисловості НАН України), КУЗЬМЕНКО Л.М. (д.е.н., проф. Інститут економіки промисловості НАН України), АНТОНЮК В.П. (д.е.н., проф. Інститут економіки промисловості НАН України), ЗАЛОЗНОВА Ю.С. (д.е.н., ст.н.с. Інститут економіки промисловості НАН України), ЗЕМЛЯНКИН А.І. (к.е.н. Інститут економіки промисловості НАН України), ЗБАРАЗСЬКА Л.О. (к.е.н. Інститут економіки промисловості НАН України), ГАРКУШЕНКО О.М. (секретар редакційної колегії, к.е.н. Інститут економіки промисловості НАН України).

Статті для публікації в науково-практичному журналі відбираються на умовах конкурсу, за результатами внутрішнього та зовнішнього рецензування. Відповідальність за достовірність фактів, дат, назв, власних імен, даних, цитат несуть безпосередньо автори статей. Редакція може не поділяти висловлені в статтях думки та висновки, що не покладає на неї ніяких зобов'язань. Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора та редакції. Матеріали друкуються мовою оригіналу.

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту економіки промисловості НАН України
(протокол № 11 від 23.11.2016 р.)

© Інститут економіки промисловості НАН України
© Економіка промисловості, 2016

ЗМІСТ

ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ

Ліп В.Е. Інформаційно-організаційні аспекти формування та моніторингу енергетичного балансу України	5
--	---

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ

Іщук С.О. Експортна активність промисловості регіонів України: ключові тенденції.....	22
Серебрянський Д.М., Стадник М.В. Можливість паралельного функціонування податку з обороту та ПДВ: уроки для України	30
Соколовська О.В. Податкові пільги з ПДВ у країнах Європи та основні причини їх використання	41

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ І ВИРОБНИЧИХ КОМПЛЕКСІВ

Череватський Д.Ю. «Качка-Кролик» індустріального парку.....	53
Сердюк О.С. Концесія на доопрацювання підготовлених запасів шахтного поля з подальшою ліквідацією вугледобувних підприємств	59

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ

Новікова О.Ф., Шамілева Л.Л. Мобілізація соціальних ресурсів внутрішньо переміщених осіб із промислових регіонів України на забезпечення розвитку територіальних громад	70
--	----

ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ

УДК 338.4:330.47:620(477)

Віктор Еріхович Лір,

канд. екон. наук

ДУ «Інститут економіки та прогнозування
НАН України», Київ

ІНФОРМАЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА МОНІТОРИНГУ ЕНЕРГЕТИЧНОГО БАЛАНСУ УКРАЇНИ

Проблема формування та моніторингу зведеного енергетичного балансу України постала одночасно з набуттям державної незалежності, проте і досі залишається невирішеною, оскільки зберігаються труднощі в частині дотримання принципів прозорості формування й достовірності даних енергетичного балансу у натуральному та вартісному вимірах, побудованого на основі сучасних інформаційно-комунікаційних систем моніторингу. Це спричиняє неадекватність деяких уже прийнятих і майбутніх рішень щодо реалізації енергетичної політики сталого розвитку України. Зокрема, ускладнює визначення стратегічних орієнтирів та пропорцій перспективного енергетичного балансу країни. Недосконалість механізмів реалізації державного управління та регулювання ринкових відносин разом із відсутністю належної системи контролю за рухом енергетичних потоків сприяють розвитку корупції та тіньової економіки. Наразі ця проблема набуває особливої актуальності в контексті інтеграції енергетичних ринків України та ЄС, а також зростання цін на паливно-енергетичні ресурси.

Інтеграція України у Європейський Союз передбачає виконання певних зобов'язань, передбачених Директивами ЄС. Енергетичний сектор у даному питанні відіграє одну з ключових ролей. Крім того, у лютому 2011 р. Україна стала повноправним членом Енергетичного Співтовариства, мета якого – об'єднання

європейських енергетичних систем і створення єдиного ринку електроенергії та газу. Процес створення спільного енергоринку України та ЄС ставить певні виклики, головним із яких, по суті, є один – чи будуть імплементовані в Україні європейські принципи формування енергетичної політики, зокрема в частині інформаційного забезпечення. Насамперед, це стосується запровадження принципів прозорості, достовірності та співставності обліку паливно-енергетичних ресурсів, а також комунальних послуг у частині тепло- і водопостачання.

Дискусії та дослідження з цієї проблематики, які розпочалися ще у 2004-2005 рр. [1-4] та викликані необхідністю розробки першої редакції Енергетичної стратегії України до 2030 року, висвітлюють певні аспекти формування й моніторингу енергобалансу країни, проте наступні публікації здебільшого стосуються замикаючого циклу економічних досліджень, а саме моделювання та прогнозування балансів енергоресурсів [5-8].

За результатами обговорення даного питання урядом було ухвалено нормативні документи організаційного та методологічного характеру [9-12]. Останні публікації, викликані новими вимогами імплементації відповідних європейських директив, зосереджуються головним чином на відповідності форми та пропорцій енергетичного балансу України поточним і перспективним трендам європейської енергетичної політики [13; 14]. Однак

© В.Е. Лір, 2016

слід зазначити, що безумовно важливі дослідження з економічного аналізу пропорцій енергобалансу в натуральному та вартісному вимірах матимуть практичну значимість для енергетичної політики держави лише за умови якісної первинної інформації.

Між тим, існуюча в Україні система розрахунків та практика нарахувань за нормами споживання енергетичних ресурсів і послуг, а також система обліку та звітності споживання й оплати ресурсів і послуг не відповідає реальній ситуації з обсягами споживання та оплати. Теоретичні розрахунки й емпіричні спостереження свідчать, що в цілому по країні оплата за спожиті енергоресурси та послуги перевищує вартість поставлених енергоресурсів і послуг за різними оцінками у декілька разів. Численні спроби визначити економічно обґрунтований, а точніше об'єктивно обумовлений рівень тарифів на житлово-комунальні послуги як з боку урядових структур, так і з боку незалежних, у тому числі зарубіжних, експертів виявилися марними.

Крім того, фактично відсутня система верифікації якості поставлених енергоресурсів і послуг, оцінки втрат суб'єктів економічної (підприємницької діяльності) від ненадійності енергопостачання. Питання переходу до системи оплати енергоресурсів за калорійним еквівалентом енергоресурсів неодноразово було віднесено до планів заходів щодо реалізації програм підвищення енергоефективності в країні, реформування паливно-енергетичного комплексу та житлово-комунального господарства, формування прозорих та конкурентних ринків енергоресурсів/суміжних послуг. Отже, в країні зростає дисбаланс інформаційних, натуральних та фінансових потоків по всьому логістичному контуру системи енергозабезпечення. Без вирішення цього питання неможливо скласти енергетичний баланс країни у вартісному вимірі

для визначення, прогнозування та планування енергоефективності економіки, а також оптимізації структури і пропорцій енергетичного балансу держави.

Наразі в країні взагалі на законодавчому рівні відсутнє таке поняття, як єдиний деталізований моніторинг енергобалансу в режимі реального часу. Державна служба статистики України надає дані раз на рік на основі опитувальних листів із затримкою у 2-3 роки. Навіть саме поняття «енергетичний баланс держави» не прописано в законодавстві України. Відповідно, весь ланцюжок поставальників користується відсутністю прозорої інформації для ручного управління енергопотоками для власних комерційних цілей.

Метою статті є встановлення чинників такої проблемної ситуації та визначення механізмів удосконалення системи обліку й оплати енергетичних ресурсів для формування достовірного енергобалансу країни, що розширює існуючі дослідження проблем формування та моніторингу енергобалансу країни в частині інформаційно-організаційного забезпечення зазначеного процесу. Для цього доцільно узагальнити світовий, зокрема європейський, досвід збору й обробки даних енергетичної статистики, визначити релевантні проблемні питання, що виникають у зв'язку з необхідністю імплементації Україною європейських директив, і на цій основі запропонувати шляхи вирішення існуючої проблеми.

Енергетичний баланс країни базується на статистичних концепціях, заснованих на різних компромісах. Процес розробки міжнародних стандартів у галузі енергетики було розпочато в середині 70-х років ХХ ст. під впливом світової енергетичної кризи. У ті роки багато держав зіткнулися з проблемою отримання детальної та достовірної інформації про стан енергетики у форматах, порівнянних на міжнародному рівні. Резуль-

татом цієї діяльності стала низка документів, схвалених Статистичною комісією ООН: «Концепції та методи енергетичної статистики у зв'язку з розрахунком енергетичних показників. Серія № 29» (1983 р.), «Енергетична статистика. Визначення, одиниці виміру і коефіцієнти перерахунку. Серія № 44» (1987 р.), «Енергетична статистика: керівництво для країн, що розвиваються. Серія № 56» (1992 р.). У 2004 р. Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) спільно із Статистичною службою ЄС (Євростат) опублікували «Керівництво з енергетичної статистики», яке є істотним доповненням до опублікованих раніше ООН документів, особливо в частині заповнення анкет, які щорічно розсилаються країнам, що співпрацюють із МЕА. У форматах паливно-енергетичних балансів, які використовуються в даний час, значною мірою застосовані вищезазначені рекомендації. Аналізуючи вже прийняті документи, розроблені на основі сучасних досліджень, слід особливо виділити міжнародні рекомендації щодо енергетичної статистики (IRES)-2011. У цьому документі зроблено суттєвий крок уперед на шляху створення уніфікованих принципів і методик формування енергетичної статистики, у в тому числі енергетичних балансів. У стадії розробки перебуває і перший, довгоочікуваний міжнародний стандарт – Керівництво для укладачів енергетичної статистики (Energy Statistics Manual). Проте завдання повної стандартизації та уніфікації системи показників енергетичної статистики ще дуже далекі від вирішення [15].

Однією з найважливіших проблем у міжнародному масштабі залишається різноманітність систем для збору та групування даних щодо енергетики, які прийняті різними країнами. Унаслідок цього при міжнародних співставленнях абсолютних показників видобутку, перетворення та споживання енергоносіїв,

а також деяких важливих індикаторів (наприклад енергомісткості ВВП) виникає потреба в узгодженні вихідних передумов статистичної оцінки та перерахунку енергетичних одиниць. Одним із важливих кроків у подоланні цих труднощів було визначення Статистичним бюро Секретаріату ООН характеристик основних видів енергоносіїв згідно з чинними міжнародними стандартами. Крім того, відповідно до Міжнародної системи одиниць стандартизовано одиниці виміру та коефіцієнти перерахунку енергетичних величин [16].

Однією з основних міжнародних інституцій інформаційно-аналітичного забезпечення енергетичної політики є МЕА (International Energy Agency – IEA), створене у 1974 р. у рамках Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Як енергетичний радник 26 країн-членів МЕА здійснює програми енергетичних досліджень, збору даних та їх оприлюднення з метою аналізу енергетичної політики та вироблення рекомендацій щодо найкращого досвіду як для країн ОЕСР, так і для деяких країн, що не є членами ОЕСР. Поширеною у світі методологією розроблення енергетичного балансу є рекомендації саме Міжнародного енергетичного агентства [17]. Такий баланс складається як для країн ОЕСД, так і для деяких країн, що не є членами цієї організації, зокрема для України. Серед основних актуальних напрямів діяльності МЕА – створення єдиної інформаційної системи енергетичних ринків і розроблення плану підготовки країн-членів МЕА до дій в умовах перебоїв у поставці нафти й обміну наявними запасами нафти у кризових ситуаціях.

У своїх аналітичних матеріалах МЕА звертає увагу на те, що лібералізація енергетичних ринків значно ускладнює формування надійної інформаційної бази щодо руху енергетичних потоків. МЕА відзначає, що за останні роки погі-

ршилися якість, повнота та своєчасність подання енергетичних даних.

Лібералізація енергетичних ринків вплинула на інформаційні потоки у двох аспектах. По-перше, якщо раніше статистики могли отримати детальну інформацію по одному енергоносію (газу чи електриці) від однієї національної державної компанії, то тепер вони мають опитати десятки, якщо не сотні компаній, щоб отримати повну картину про цей сектор. Ситуація ускладнюється стрімким поширенням нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, які здебільшого стосуються локальних виробників і споживачів. По-друге, конкурентний ринок найчастіше призводить до появи конфіденційних даних, що ускладнює збір базової інформації. За останні роки зріс обсяг даних, які додатково запитуються в установ, що займаються енергетичною статистикою. Ці дані являють собою широкий спектр інформації: від статистики щодо відновлюваних природних ресурсів до показників ефективності використання енергії та даних про викиди парникових газів. Цей процес збільшення навантаження на статистичні установи співпав саме з тим часом, коли в багатьох країнах відбувалося зменшення асигнувань на статистику. Як зазначає МЕА, інколи зменшення було настільки значним, що загальна кількість співробітників скорочувалася вдвічі.

У країнах Східної Європи, особливо в тих, що нещодавно інтегрувалися у Європейське Співтовариство, зміни в методології енергетичної статистики вже відбулися. Так, наприклад, у Польщі за методологією МЕА щорічно складаються і видаються окремим статистичним збірником паливно-енергетичні баланси [18]. У збірнику наведено також абсолютні ціни на основні види енергоносіїв, представлені по регіонах цієї країни, що уможливило складання енергетичного балансу країни вже у вартісному вимірі.

Слід відзначити, що зміни в методології складання енергобалансу характерні не тільки для країн із перехідною економікою. Наприклад, нещодавно відбувся перегляд основних принципів енергетичної статистики Німеччини, викликаний розвитком міжнародної статистики, розповсюдженням нетрадиційних джерел енергії, об'єднанням східних і західних земель, гармонізацією методів розрахунків у Європейському Співтоваристві. Найважливішими змінами в Німеччині, що почалися з 1995 р., стали застосування методу коефіцієнта корисної дії та відокремлена оцінка відновлюваних джерел енергії. Унаслідок цього дещо змінилися дані про структуру первинного споживання енергоносіїв. Нижче розглянуто основні проблеми реформування методології розробки енергетичних балансів у ФРН.

У Німеччині складанням й опублікуванням енергобалансу займається організація AGE (Arbeitsgemeinschaft Energiebilanzen – спілка «Енергетичні баланси»). AGE є приватним об'єднанням, створеним на початку 70-х років минулого століття. Нині ця організація включає п'ять об'єднань енергетики і три науково-дослідних економічних інститути: Федеральне об'єднання газового і водного господарств Німеччини (BGW) у Бонні; Німецький союз буровугільної промисловості (DE-BRIV) у Кельні; Об'єднаний союз підприємств німецької кам'яновугільної промисловості (GVSt) в Ессені; Союз підприємств нафтової промисловості (MWV) у Гамбурзі; Об'єднання підприємств електроенергетики Німеччини (VDEW) у Франкфурті-на-Майні; Німецький інститут економічних досліджень (DIW) у Берліні; Інститут енергетики університету у м. Кельні; Рейн-Вестфальський інститут економічних досліджень (RWI) в Ессені.

Крім того, з AGE активно співробітничав низка енергетичних підпри-

емств. У минулому енергобаланси склалися Об'єднаним союзом німецької кам'яновугільної промисловості в м. Ессені, а з 1995 р. виконання цього завдання покладено на Німецький інститут економічних досліджень (Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung – DIW) у Берліні. Зараз AGE може в повному обсязі представити енергоспоживання в Німеччині з 1950 р. В енергобалансі AGE завжди подавалися достовірні результати. У методичному відношенні, а також щодо ступеня деталізації він може витримати будь-яке порівняння в міжнародному масштабі; він є незамінним інструментом для економічного і політичного аналізу. Це стосується не тільки енергетичної політики, але і політики у сфері охорони довкілля. Наприклад, обов'язкове подання звіту в національному масштабі в межах Рамкової конвенції про зміну клімату було б неможливим без енергобалансу як базису для складання даних про викиди в атмосферу (Національного кадастру).

Разом з тим енергобаланси в Німеччині складаються з дуже високим рівнем ефективності. У результаті співробітництва невеликого кола науково-дослідних інститутів, енергетичних об'єднань і статистичних служб можна зібрати необхідні дані, вирішити проблему їх співставності, з наукової точки зору розглянути актуальні проблеми і швидко скласти відповідний звіт, наприклад, оцінки енергоспоживання, що публікуються протягом третього тижня грудня поточного року, як правило, високого ступеня точності. Слід підкреслити, що дотепер AGE фінансується винятково за рахунок внесків його членів, тим самим знімаючи з державної статистики значне фінансове навантаження.

Структурна перебудова та переорієнтація цілей енергетичної політики ЄС зумовлюють зміну вимог до енергетичної статистики. На ринку було запропонова-

но нові форми використання джерел енергії; у центрі інтересів енергетичної політики, разом із пропозицією енергії, дедалі частіше постають питання її використання. AGE тому і переглядає свої принципи, адже такі міжнародні організації, як МЕА, Статистичне відомство ЄС, Економічна комісія ООН для Європи (ЕСЕ), останніми роками започаткували значні зміни в системі міжнародних балансів.

Поточна практика моніторингу паливно-енергетичних ресурсів багатьох країн Європи складається з програм відстеження продуктових балансів, ключових економічних індикаторів суб'єктів ринків (відповідно до основних фінансових документів), а саме показників ліквідності та прибутковості, показників щодо величини активів та ін. Аналіз отриманих даних здійснюється з метою виявлення рівня обґрунтованості ціноутворення (порівняння з релевантними цінами на види палива). Слід відзначити три види моніторингу: виконання суб'єктами ринку вимог нормативних актів, оцінка якості послуг, фінансовий моніторинг. Спільна політика країн-членів ЄС, зокрема в енергетичній сфері, передбачає те, що стандарти статистичної звітності у сфері енергетики (форма і методологія національних енергобалансів) виробляються наднаціональними інституціями, зокрема МЕА. Системи моніторингу статистичної звітності енергетичних агентів (у частині інформаційно-організаційного забезпечення) будуються країнами-членами ЄС самостійно.

З урахуванням рекомендацій МЕА у рамках Європейської енергетичної стратегії до 2020 року «Towards a new Energy Strategy for Europe 2011-2020» у країнах ЄС створюється інфраструктура автоматизованого енергообліку, яка складається з дистанційних лічильників, комунікаційного середовища, що пов'язує лічильник у споживача з оператором мережі або постачальником ресурсу й

інфраструктури, пов'язаної із системою обліку й виставлення рахунків. У сучасній ситуації з постачанням енергоносіїв такі цілі відповідають національним інтересам України. Тому співпраця України з МЕА може бути корисною при визначенні напрямів довгострокової енергетичної політики. Основу такого співробітництва було закладено при вивченні стану енергетичного сектору України у 1996 та 2012 рр.

Питання надійного інформаційного забезпечення енергетичної політики регламентується спільними європейськими угодами. Відповідно до ст. 357 Угоди про Асоціацію між ЄС та Україною (далі – Угода) сторони приділятимуть особливу увагу співробітництву *inter alia* у сфері енергетики, включаючи енергобаланси. Угодою також передбачено імплементацію відповідних директив ЄС щодо: прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів) щодо виконання оцінки національного споживання палива та встановлення системи моніторингу за якістю палива; встановлення системи правового регулювання, що охоплює випадки виняткових подій та системи збору внутрішньодержавних даних про якість палива; створення системи моніторингу якості води. Згідно із ст. 337 Угоди співробітництво у нормативно-правовій сфері враховуватиме необхідність забезпечення відповідних зобов'язань щодо надання публічних послуг, включаючи заходи щодо інформування і захисту споживачів від нечесних методів ціноутворення, а також доступності енергетичних ресурсів для споживачів, включаючи найбільш вразливі верстви населення. Відповідно до ст. 338 Угоди взаємне співробітництво включатиме, серед іншого, імплементацію енергетичних стратегій та політик, розвиток/опрацювання прогнозів та сценаріїв, удосконалення статистичної облікової системи енергетичного сектору, що базу-

ється на своєчасному обміні інформацією про енергетичний баланс та потоки енергоносіїв згідно з міжнародною практикою, а також розвиток інфраструктури.

Відповідно до п. 17 Плану заходів щодо виконання зобов'язань України в рамках Договору про заснування Енергетичного співтовариства, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 р. № 733-р, потрібно було ще до 1 грудня 2013 р. привести нормативно-правову базу з питань статистики в енергетиці у відповідність до вимог Регламенту ЄС № 1099/2008 Європейського Парламенту та Ради від 22 жовтня 2008 р. про статистику в галузі енергетики, а також здійснити заходи щодо впровадження положень Директиви 2008/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 жовтня 2008 р. стосовно процедури співробітництва у сфері забезпечення прозорості процедури встановлення цін на газ та електроенергію, які постачаються промисловим кінцевим користувачам.

Отже, європейськими директивами передбачено підвищення прозорості та достовірності даних щодо енергетичних ринків. Тобто перш за все має стати зрозумілим рух енергетичних та відповідних фінансових потоків у державі. Між тим, тривалий період показники розвитку енергетичного сектору України та споживання енергоресурсів розглядалися без системного аналізу, головним чином лише через призму формування ресурсів та визначення напрямів їх розподілу. Із встановленням України як самостійної держави та з переходом її до ринкової економіки ситуація стосовно розробки паливно-енергетичного балансу дещо змінилася. Держплан втратив свої функції, чинні при плановій економіці, та був перетворений на Міністерство економіки України, основна функція якого полягає в розвитку ринкових відносин. У Міністерстві ліквідували галузеве управ-

ління і замість нього створили управління енергоринку. У цей період практично не існувало управлінських структур, які б у своїй діяльності були суттєво зацікавлені в розробці паливно-енергетичних балансів, тобто вплив держави на показники паливно-енергетичного балансу був послаблений.

Лише у 2013 р., після багаторічного опрацювання рекомендацій НАН України, Державна служба статистики України розпочала публікацію енергетичного балансу України за формою МЕА подання енергетичних балансів країн ОЕСР (див. таблицю). Проте імплементовано в Україні лише форму подання зведеного енергетичного балансу. За змістом енергобаланс, як і раніше, формується за даними галузевих міністерств та відомств на основі опитувальних листів Держкомстату. Крім того, ліквідовано деякі форми статистичної звітності, які стосувалися первинного обліку споживання енергоресурсів. Статистики звертають особливу увагу на статтю енергетичного балансу «статистична різниця», що відображає певні невідповідності між загальним постачанням первинної енергії та її споживанням [18]. У більшості країн із розвиненими ринками статистична різниця між ресурсною частиною та споживанням становить не більше 1% і виникає, як правило, через наявність невідповідностей респондентів на запитання щодо споживання енергії. В Україні зазначена різниця за такими видами палива, як вугілля, бензин та газойлі, перевищує 7-12%. І це не просто статистична різниця, за нею стоять значні обсяги тіньової економіки [13]. Таким чином, Держкомстат залишається сам на сам із відповідальністю за якість та достовірність представлених у балансі даних. Хоча будучи безумовно важливим інструментом формування енергетичної політики держави, енергетичний баланс має використовуватись у комплексному

підході до вирішення проблем енергозабезпечення та енергоефективності з урахуванням економічних, технологічних, політичних і соціальних аспектів [20].

Поліпшення інформаційно-статистичного забезпечення формування і використання енергоресурсів й енергоспоживання зумовлює необхідність упорядкування трьох видів енергетичних балансів. Два з них розроблялися і раніше – баланси основних енергопродуктів (Мінекономіки та Міненерго) і зведений енергетичний баланс, у якому різні види енергоносіїв виражені в умовних паливних одиницях (Держкомстат). Третій баланс, який раніше не розроблявся, передбачає складання принципово нового зведеного енергобалансу у вартісному вираженні. Потреба в цьому балансі зумовлена, зокрема, значним подорожчанням імпортованих нафти і газу, а також різницями в цінах на вітчизняні й імпортовані енергопродукти [20].

Низька достовірність даних, необхідних для формування енергобалансу країни, обґрунтовується такими чинниками:

- створення нових підприємств малого бізнесу, що на початковому етапі не охоплювалися статистичними спостереженнями;

- суборендні відносини та відсутність прямих договорів, що спричиняють викривлення даних про енергоспоживання власників приміщення та орендаря;

- навмисне збільшення енергетичних витрат підприємств у бухгалтерському обліку з метою уникнення оподаткування;

- облік споживання енергоресурсів за нормативами, а не за фактичним споживанням у калорійному еквіваленті;

- відсутність стандартизованих параметрів якості окремих видів енергоресурсів;

Енергетичний баланс України за 2013 р., тис. т н. е.¹

Постачання та споживання	Вугілля і торф	Сира нафта	Нафто-продукти	Природний газ	Атомна енергія	Гідро-електро-енергія	Вітрова, сонячна енергія	Біопаливо та відходи	Електро-енергія	Тепло-енергія	Усього
Виробництво	40663	3167	-	16022	21848	1187	104	1923	-	1000	85914
Імпорт	9022	849	7258	22589	-	-	-	1	3	-	39722
Експорт	-6298	-36	-960	-	-	-	-	-65	-854	-	-8213
Міжнародне бункерування	-	-	-126	-	-	-	-	-	-	-	-126
Зміна запасів	-1961	-1	-244	834	-	-	-	17	-	-	-1356
Загальне постачання первинної енергії	41427	3978	5928	39444	21848	1187	104	1875	-851	1000	115940
Міжпродуктові передачі	-	-100	97	-	-	-	-	-	-	-	-3
Статистичні розбіжності	1	61	1769	23	-	-	-	-	-	-73	1781
Електростанції	-19909	-	-68	-314	-21685	-1187	-104	-21	15306	-	-27982
Теплоелектроцентралі (ТЕЦ)	-2320	-	-71	-4851	-163	-	-	-453	1353	4324	-2182
Теплоцентралі	-1292	-	-143	-8105	-	-	-	-76	-	8675	-941
Коксові підприємства (доменні печі)	-4607	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-4607
Газові підприємства	-9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-9
Підприємства з виробництва брикетів	-2641	-	-	-	-	-	-	-1	-	-	-2642
Нафтопереробні підприємства	-	-4063	4229	-	-	-	-	-	-	-	167
Нафтохімічні підприємства	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Інші підприємства з перетворення	-220	145	-	-	-	-	-	-199	-	-	-273
Власне споживання енергетичним сектором	-1424	-2	-464	-799	-	-	-	-6	-2199	-1377	-6271
Врати при транспортуванні та розподіленні	-306	-10	-3	-472	-	-	-	-	-1781	-847	-3420
Кінцеве споживання	8698	9	11275	24926	-	-	-	1118	11828	11702	69557
Промисловість	7447	-	1028	4360	-	-	-	38	5038	3951	21864
Транспорт	12	-	8175	2303	-	-	-	42	747	-	11280
Побутовий сектор	730	-	30	13513	-	-	-	996	3559	4667	23495
Торгівля та послуги	113	-	89	567	-	-	-	25	2142	2808	5745
Сільське господарство	12	-	1391	200	-	-	-	16	338	276	2234
Рибальство	-	-	5	-	-	-	-	-	3	-	8
Інші споживачі	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Неенергетичне використання	384	9	556	3983	-	-	-	-	-	-	4932

¹ Джерело: дані Державної служби статистики України (http://www.ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/energ.htm).

низький рівень технічного контролю за рухом енергетичних потоків і приладного обліку в системах енергопостачання та на підприємствах;

нечітке визначення технологічних процесів перетворення та кінцевого споживання;

недооцінка реальних експортно-імпортних потоків через прозорість східних кордонів України та внутрішньої системи митного оформлення зовнішніх операцій;

неохопленість статистичною звітністю тимчасово окупованих територій країни;

складання балансів за різними форматами і лише для окремих найважливіших видів паливно-енергетичних ресурсів, що не дає можливості, наприклад визначити підсумковий баланс нафтопродуктів та єдиний баланс за всією номенклатурою енергоносіїв;

невідповідність статистичних даних (особливо щодо енергоспоживання) даним балансів окремих енергоресурсів. Розбіжності становлять 20-30%. Такі розбіжності також існують у результатах розрахунків за методом «згори-вниз» (енергоспоживання розраховується за даними виробництва, експорту, імпорту) та за методом «знизу-вгору» (збір даних про енергоспоживання від суб'єктів господарювання);

застосовування в балансах уніфікованих, а не фактичних коефіцієнтів теплотворної спроможності для енергоресурсів;

невідповідність існуючого кадрового, технічного та організаційного потенціалу складній системі розробки й аналізу енергетичного балансу.

Отже, можна констатувати, що розробку енергетичних балансів і моделей їх оптимізації гальмують:

недостатня надійність первинної інформації. Вона проявляється, зокрема, у збільшенні «статистичних розбіжностей»;

тобто розбіжності в даних, які надходять від суб'єктів господарювання, зайнятих постачанням і споживанням;

недосконалість методологічного та інформаційно-статистичного забезпечення, що не дозволяє розширити прогнозний горизонт; урахувати специфічні риси економіки, які визначають структуру пропозиції енергоресурсів; виконувати розрахунки в єдиних вартісних й умовних показниках; підвищити надійність прогнозування кон'юнктури, що впливає на обсяги кінцевого споживання продукції паливно-енергетичного комплексу;

відсутність єдиного розуміння використовуваних термінів і понять, у тому числі методології та порядку формування звітних документів на рівні респондентів;

великі терміни підготовки звітних документів, що по суті позбавляє їх практичної спрямованості на вирішення актуальних завдань, які виникають протягом року;

відсутність практики надання офіційних прогнозних показників зміни внутрішньої та зовнішньої економічної кон'юнктури енергетичних ринків на середньо- і довгострокову перспективу.

У даний час вимірювання обсягів споживання (природного газу, холодного і гарячого водопостачання, електричної та теплової енергій) здійснюється на недосконалих приладах обліку, здебільшого не захищених від несанкціонованого втручання. Заміна на комп'ютерні системи обліку, що забезпечують дистанційне зчитування показників лічильників в усіх помешканнях, та автоматичне передавання даних у розрахункові відділи енергоресурсів для виставлення рахунків споживачам забезпечать достовірність даних про оплату послуг кожним споживачем через комунікацію із засобами електронного банкінгу.

У редакції Енергетичної стратегії України на період до 2030 року, схваленої Колегією Міністерства енергетики та

вугільної промисловості України рішенням №3.1 від 22.06.2012 р., зазначається, що одним із найважливіших завдань електроенергетики є вирівнювання добового графіка споживання електричної потужності. Для цього, разом із тарифними методами регулювання (посилення різниці між ціною на електроенергію в різні періоди доби) необхідно застосовувати нетарифні методи – проведення роз'яснювальної роботи серед споживачів, поширення використання теплових насосів, термонакопичувачів для потреб теплозабезпечення, використання так званих «інтелектуальних мереж».

Проблему відсутності необхідних для країни енергетичних балансів в експертному середовищі пропонують вирішити шляхом модернізації статистики з урахуванням міжнародних рекомендацій і впровадженням комплексної системи моніторингу показників балансу. При цьому завдання оптимізації енергетичного балансу, як складової формування в нашій країні енергоефективної економіки, слід включити в «дерево цілей» нової Енергетичної стратегії України на період до 2035 року [21].

Відповідно до постанови Президії НАН України «Щодо розробки національної системи обліку та контролю за споживанням енергоресурсів у житлово-комунальному господарстві України» № 101 від 16.05.2012 р. відзначається важливість й актуальність розробки національної системи обліку та контролю за споживанням енергоресурсів у житлово-комунальному господарстві України на основі інтелектуальних-програмно технічних засобів, які напрацьовані вітчизняними науково-дослідними установами. Наголошується також, що провідні країни світу приділяють серйозну увагу розв'язанню цієї проблеми, яка в сучасних умовах глобалізації та інтеграції енергетичних ринків стає потужним фактором конкурентоспроможності економіки.

Для забезпечення функціонування ринку електричної енергії в умовах нової моделі ринку необхідне створення технічної інфраструктури – інформаційних систем, систем комерційного обліку електричної енергії та телекомунікаційної системи. Законом України «Про засади функціонування ринку електричної енергії України» від 24.10.2013 р. №663-VII передбачено запровадження комерційного обліку електричної енергії як сукупності процесів та процедур із забезпечення формування даних щодо обсягів відпущеної, переданої, розподіленої, спожитої, імпортованої та експортованої електричної енергії у визначений проміжок часу з метою використання таких даних для здійснення розрахунків між суб'єктами ринку електричної енергії. Наразі НАН України розроблено проект Концепції формування інтелектуальної енергетичної системи України, яка отримала позитивну оцінку та підтримку Верховної Ради України і центральних органів виконавчої влади. Згідно з цією Концепцією інтелектуальний облік є важливим напрямом підвищення енергоефективності роботи ОЕС України та являє собою початковий етап формування інтелектуальної енергетичної системи. Аналогічної системи обліку потребують потоки інших енергоресурсів та суміжних послуг.

Вітчизняні вчені запропонували відповідні інформаційно-комунікаційні технології для моніторингу руху енергетичних потоків у режимі реального часу. Інститутом кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України спільно з ДНВП «Електронмаш» створено масштабове сімейство інтелектуальних паралельних комп'ютерів Інпарком різної продуктивності зі штатним програмним забезпеченням, що забезпечать надійне зберігання даних моніторингу та подолання обмежень продуктивності при обробці великої кількості складних запитів і об'ємних обчислень у реальному часі, а

також високопродуктивну роботу інформаційно-аналітичної системи на основі розподілених (паралельних) обчислень для розв'язання задач трансобчислювальної складності при математичному моделюванні процесів прийняття рішень та прогнозування в паливно-енергетичному секторі та житлово-комунальному господарстві. ДНВП «Електронмаш» розробив й апробував експериментальну систему автоматизованого обліку споживання та керування віддаленим доступом до різних видів енергоресурсів (води, електроенергії, газу, тепла), включаючи інтелектуальні вимірювальні прилади, у квартирах та житлових будинках у комунальному секторі народного господарства.

Системний моніторинг енергоспоживання не тільки дозволяє виявити перевитрати ресурсів, але і змінює саме ставлення користувачів до ресурсів, сприяє їх більш економному споживанню. Потік даних, необхідний для якісного моніторингу системи забезпечення споживачів енергоресурсами, на порядок перевищує «струмочок» даних, з якими мають справу користувачі енергосистеми. Паперова звітність та ручне введення даних, що застосовується в нашій країні, мають поступитися сучасним інформаційно-комунікаційним технологіям у міру впровадження сучасних систем дистанційного моніторингу та диспетчеризації. На зміну старої системи мають прийти сучасний автоматизований збір і первинна обробка даних на мікрорівні та їх передача по захищених каналах із використанням сучасних протоколів на серверний рівень макrorівня з метою подальшого аналізу й обробки даних.

Економічний ефект від упровадження системи моніторингу досягається за рахунок синхронності й точності вимірювань, виключення «людського фактора»; скорочення термінів передачі даних; скорочення транспортних та інших комунікаційних витрат; своєчасного вияв-

лення, локалізації та усунення втрат від несанкціонованого відбору; зниження власного споживання енергоресурсів на господарські потреби; оперативної протидії спробам незаконного проникнення у приміщення розподільних вузлів; можливості розширення обсягу і функціональності системи без значних матеріальних витрат [22].

Проте основний ефект від запровадження прозорої системи моніторингу полягає в економії, потенціал якої перебуває у сфері енергоефективності. Як свідчать результати рейтингу Ukrainian Energy Index, показник енергоефективності для вітчизняної економіки становить 54,2% від середнього рівня країн ЄС [23]. Енергоефективність промисловості складає 51,1% від рівня ЄС, сільського господарства – 37,1, сектору послуг – 46,1, будівництва – 11,3, житлового сектору – 61,9%. Потенціал енергозбереження для України складає 26,5 млн т н.е., що відповідає приблизно 29,3 млрд м³ природного газу. У грошовому вимірі можлива економія складає 11,4 млрд євро (у цінах 2010 р.). Промисловість і житловий сектор мають найвищий потенціал для економії енергоресурсів, оскільки вони є найбільшими споживачами енергоресурсів. Питома вага промисловості та житлового сектору в енергозбереженні України складає 48,0 і 34,9% відповідно. Слід відзначити, що промислово розвинуті країни забезпечують близько 60-65% економічного зростання за рахунок енергоефективності. На кожний відсоток зростання ВВП припадає лише 0,4% зростання енергоспоживання.

Аналіз даних тепlopостачальних компаній, поданих НКРЕКП для затвердження тарифів, свідчить, що закладені у тарифи нормативи (питомі норми витрат теплової енергії на централізоване опалення для будинків без приладів обліку) є завищеними і в середньому для України на 27% перевищують відповідні розраху-

нкові показники для будинків, у яких встановлені прилади обліку. Загалом по Україні у грошовому вираженні надмірно нараховані суми на послуги з централізованого опалення для споживачів без лічильників з урахуванням поточних тарифів можуть бути оцінені на рівні понад 1,5 млрд грн на рік [24].

За даними Державної служби статистики України [25], у 2014 р. рівень оплати населенням послуг з централізованого опалення та гарячого водопостачання становив 86,7%. З початком опалювального сезону 2014-2015 рр. заборгованість населення зросла на 44% – з 5 до 7,2 млрд грн. На кінець опалювального сезону у квітні 2016 р. заборгованість населення за централізоване опалення та гаряче водопостачання становила 6,3 млрд грн. Ситуацію не вирішує запроваджена система нарахування субсидій. За даними Держкомстату, в січні-серпні 2016 р. було призначено субсидії на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг на суму 2,65 млрд грн, що в 4 рази перевищує аналогічний показник 2015 р. Подальше підвищення тарифів без забезпечення прозорості їх формування та справедливості нарахувань може посилити кризу неплатежів.

Відсутність рамкового закону щодо моніторингу енергетичного балансу на державному рівні відбувається на тлі відповідної ініціативи місцевих громад. Наприклад, у Рівненській області вперше в Україні було прийнято рішення про введення системи щоденного моніторингу енергоспоживання в бюджетних організаціях. Аналогічні системи запроваджуються у Львівській області. Апробацію пройшли відповідні пілотні проекти у Запорізькій та Луганській областях, які фактично довели невідповідність енергетичних та відповідних фінансових потоків. За цими системами керівництво області отримує доступ до оперативних даних енергоспоживання такими організа-

ціями, як школи, дошкільні заклади, адміністративні будівлі, лікарні. Це дуже важлива умова для підвищення ефективності споживання енергії в бюджетній сфері, оскільки там, як правило, відсутній аналіз використання енергії.

На практиці це відбувається буквально так [26]: «Є школи, які в минулому році спожили певну кількість газу для опалення. Ніхто не має в нинішньому державному устрої механізму, який дозволяв би органам, відповідальним за теплопостачання в цій школі, проаналізувати, багато вона використовувала газу або мало. У результаті виходить абсурдна ситуація, коли майже однакові школи або взагалі побудовані за однаковим проектом можуть споживати на одну і ту саму площу різну кількість енергії. А ті мізерні кошти, які виділяються на підвищення енергоефективності в бюджетних організаціях, розраховуються виходячи не з об'єктивних даних, а скоріше завдяки «людському фактору» керівника організації. Єдине адміністративне обмеження – ліміти, але ніхто не може сказати, як вони формуються. На національному рівні Україна має прямі зобов'язання заборонити реалізацію будь-яких енергоносіїв без їхнього належного обліку. Це прямо написано в директивах, які Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати в національне законодавство в рамках енергетичної співпраці з ЄС і які мали б бути зроблені ще декілька років тому».

Відсутність енергетичного балансу в країні – найбільш гостра проблема для виживання української енергосистеми. Цій темі був присвячений круглий стіл «Розробка енергетичного балансу України – необхідна умова підготовки до осінньо-зимового максимуму 2015-2016 рр. і формування сучасної тарифної політики в енергетичній галузі», організований Всеукраїнською енергетичною асамблеєю (ВЕА) [27]. У заході взяли участь представники галузі, регулятора, вчені та

експерти. Для стабільного проходження осінньо-зимового максимуму 2015-2016 рр. учасники Круглого столу погодились з тезою голови ВЕА про те, що в Україні необхідно терміново розробити загальний енергетичний баланс країни з максимальною деталізацією. Необхідно достовірно визначити, скільки первинних (газ, мазут, нафту, вугілля, уран) і вторинних (тепло-, електроенергія, нафтопродукти) енергоресурсів має країна у своєму розпорядженні, а також наявність, споживання та економію цих ресурсів по кожному підприємству і населеному пункту України.

Пріоритетним завданням держави у вказаній сфері є упровадження в систему державного регулювання ефективних засобів та інструментів стимулювання суб'єктів господарської діяльності й населення України до енергозаощадження. З цією метою доцільно впровадити систему моніторингу виробництва, постачання, транспортування, споживання й оплати паливно-енергетичних ресурсів і комунальних послуг як основу для складання енергобалансів на всіх рівнях територіально-галузевої ієрархії управління. Дана система включає багато аспектів вирішення проблем енергоефективності та енергозбереження, зокрема, розробку та запровадження комплексу уніфікованих організаційних, технічних, комунікаційних, інформаційних, програмних засобів і методів формування всіх видів енергетичних балансів та моніторингу його індикативних показників за єдиними стандартами, а також створення автоматизованих програмно-технічних засобів обліку та контролю за споживанням енергоресурсів і використанням житлово-комунальних послуг.

Було здійснено декілька спроб ухвалити відповідні закони для вирішення цього питання, оскільки ніхто не заперечував необхідності запровадження системи енергомоніторингу на державному

рівні. Зокрема, законопроект щодо запровадження Єдиної державної системи моніторингу виробництва, постачання, транспортування, споживання та оплати паливно-енергетичних ресурсів і комунальних послуг (ЄДСМ) на основі численних експертних процедур був двічі прийнятий Верховною Радою України у першому читанні. Зауваження стосувалися лише форм та методів її запровадження, що і стало формальним приводом для блокування відповідного рамкового закону. Сьогодні єдиною причиною відсутності правового регулювання в цьому питанні є відсутність політичної волі зламати монопольну ринкову владу енергопостачальників на інформацію. Хоча відповідно до «Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні» (п. 387), схваленого Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. №509-VIII на основі узгоджених рішень, зафіксованих у Коаліційній угоді про запровадження єдиного державного інструменту збору, накопичення, опрацювання та аналізу інформації для прийняття оперативних та стратегічних рішень для сталої реалізації реформ із стратегічного розвитку економіки України передбачено ухвалення відповідного законопроекту до кінця 2016 р. [28].

Під час обговорення необхідності запровадження державної системи моніторингу досить часто порушується дилема «прозорість-конфіденційність». Дійсно така проблема існує (як зазначає МЕА), але вона і має певне рішення, яке встановлює законопроект про моніторинг. Наведемо певні аргументи з цього приводу.

По-перше, Україна починаючи з 1999 р. є стороною Охруської конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань щодо довкілля. На виконання вимог цієї Конвенції у першому читанні 12.07.2016 р. ухва-

лено Закон України «Про оцінку впливу на довкілля». Як зазначено в Законі, об'єкти енергетики належать до першої категорії видів планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля і підлягають оцінці впливу на довкілля. Відповідним чином стосовно цих видів діяльності законодавець встановлює пріоритет прозорості над статусом конфіденційності.

По-друге, Україна є стороною Конвенції ООН про зміну клімату з 1996 р. Відповідно до зобов'язань у рамках Конвенції та Кіотського протоколу Україна має щорічно складати Кадастр викидів парникових газів, основою якого є дані щодо енергоспоживання (спалювання органічних видів палива). Однак практика підготовки такого Кадастру показала його низьку вартість, про що Україна отримала неодноразові зауваження з боку Секретаріату Конвенції. Звісно, якість оцінки викидів парникових газів залежить від якості первинної інформації щодо енергоспоживання, а не від встановлених питомих коефіцієнтів перерахунку. Отже, підвищення якості звітних даних щодо емісії парникових газів завдяки енергомоніторингу сприятиме більш ефективному використанню економічних механізмів, передбачених Кіотським протоколом.

По-третє, Україна приєдналася до Ініціативи прозорості добувних галузей (ЕІП) – це незалежний стандарт прозорості, прийнятий міжнародною спільнотою у вересні 2002 р. на світовому саміті з питань сталого розвитку. Головною ідеєю ЕІП є впровадження міжнародних стандартів прозорості платежів від добувних компаній, доходів, отриманих урядом від добувних галузей. Основу Ініціативи становлять два механізми: регулярна публікація достовірних даних, які пройшли незалежну звірку, про платежі добувних компаній на користь урядів та система нагляду зацікавленими сторона-

ми для стимулювання громадських дебатів більш широкого масштабу про те, яким чином витрачаються обмежені в часі доходи від освоєння ресурсів. Вимоги стандарту в Україні будуть застосовуватися у сферах видобутку і транспортування вуглеводнів, передусім нафти і газу. Найближчих півтора року Україна має підготувати щонайменше два звіти за стандартами ЕІП. Отже, запровадження державної системи моніторингу має охоплювати весь ланцюжок руху енергетичних потоків – від видобутку, транспортування та споживання.

Висновки та рекомендації щодо інформаційно-організаційного забезпечення процесів формування та моніторингу енергетичного балансу України. Узгодження між показниками видобутку, імпорту, експорту, перетворення та споживання енергоресурсів здійснюється у формі енергетичного балансу, що є основним джерелом інформації для визначення обсягів і напрямів енергетичних потоків держави. Важлива передумова результативності політики енергоефективності держави полягає у вирішенні проблеми узгодження процесів формування, моніторингу та прогнозуванні енергетичного балансу країни відповідно до стратегічних орієнтирів і програм соціально-економічного розвитку. Енергетичний баланс країни виступає необхідним інформаційним джерелом для оперативного управління та стратегічного планування розвитку паливно-енергетичного комплексу, а також регулювання ринків енергоресурсів у напрямі досягнення енергоефективного розвитку. Дотримання принципів прозорості, достовірності та співставності обліку паливно-енергетичних ресурсів є важливим напрямом євроінтеграції України.

У даний час функцію складання зведеного енергетичного балансу держави виконує лише Державна служба статистики України, яка публікує енергоба-

ланс за формою МЕА, однак первинну інформацію отримує від міністерств та відомств, які наразі вже не мають адміністративного управління над більшістю приватизованих підприємств відповідної галузі або виду економічної діяльності. Разом з тим організація системи моніторингу показників енергетичного балансу України покладена на Держенергоефективності, яке не має відповідної юридичної, методологічної, організаційно-технічної бази, фінансового та кадрового забезпечення для збору достовірної інформації в режимі реального часу та формування на цій основі енергетичного балансу країни, а також моніторингу динаміки його показників. Фактично Держенергоефективності виконує функції реалізації державної політики енергоефективності (заходів щодо енергоефективності), у той час як у розвинутих країнах світу національні енергетичні агентства акумулюють усю інформаційну базу щодо руху енергетичних потоків у державі та готують тематичні аналітичні матеріали про енергетичну політику держави, у тому числі на предмет її відповідності критеріям сталого розвитку.

За таких обставин Регулятор енергетичних ринків та комунальних послуг (НКРЕКП) виконує свої функції практично «всліпу», не маючи базового рівня цін, а отже, змушений відштовхуватися від інформації самих постачальників. Не дивно, що в такій ситуації перманентне зростання тарифів різко підвищує активність громадських організацій стосовно забезпечення реалізації своїх конституційних прав про доступ до життєво важливої інформації. Перекриття неплатоспроможного попиту субсидіями, які до того ж нараховуються виходячи із завищених порівняно з фактичними обсягами споживання нормативів, лише відтерміновує вирішення проблеми дисбалансу енергетичних та фінансових потоків. Мільярди обсяги субсидій, які зрештою

консервують енерговитратність економіки, доцільніше було б спрямувати на оновлення енергетичної інфраструктури та реалізацію заходів щодо енергоефективності.

Для усунення дисбалансу енергетичних, фінансових та інформаційних потоків в енергетичному секторі та житлово-комунальному господарстві необхідний перехід до єдиної державної системи моніторингу виробництва, споживання, транспортування й оплати за паливно-енергетичні ресурси і житлово-комунальні послуги. Ця система включає багато аспектів вирішення проблем енергоефективності та енергозбереження, які стануть предметом подальших перспективних досліджень на базі вже нової інформаційної платформи, зокрема, розробку та запровадження комплексу уніфікованих організаційних, технічних, комунікаційних, інформаційних, програмних засобів і методів формування всіх видів енергетичних балансів та моніторингу його індикативних показників за єдиними стандартами, а також створення автоматизованих програмно-технічних засобів обліку та контролю за споживанням енергоресурсів і використанням житлово-комунальних послуг. Лише із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій можливо підвищити прозорість, достовірність і співставність обліку споживання та оплати за паливно-енергетичні ресурси в режимі реального часу і на цій основі сформувати якісні енергетичні баланси на всіх рівнях територіально-виробничої ієрархії управління.

Література

1. Лір В.Е. Аналіз та прогнозування енергетичного балансу України / В.Е. Лір // Економіка і прогнозування. – 2004. – №2. – С. 101-115.

2. Лир В.Э. Энергетический баланс Украины – уравнение из неизвестных. Организационно-методологические аспекты разработки сводного энергетического баланса Украины / В.Э. Лир // Энергетическая политика Украины. – 2005. – №10 (62). – С. 4-9.
3. Бараннік В.О. Аналіз паливно-енергетичного балансу країни з точки зору енергетичної незалежності / В.О. Бараннік // Стратегічна панорама. – № 3. – 2004. – С. 13-18.
4. Бурлака Г.Г. Нужен ли в Украине топливно-энергетический баланс? / Г.Г. Бурлака // Нефть газ. – 2005. – № 3. – С. 21-29.
5. Подолець Р.З. Енергетичний баланс України: моделювання і прогнозування / Р.З. Подолець. – К.: Ін-т екон. та прогноз., 2007. – 174 с.
6. Куц Г.О. Формування загального енергетичного балансу країни за показниками річних форм статистичної звітності та його математичне забезпечення / Г.О. Куц // Проблеми загальної енергетики. – 2013. – Вип. 3 (34). – С. 17-25.
7. Кочедикова Г. Формування енергетичного балансу держави на основі ефективного використання енергоресурсів [Електронний ресурс] / Г. Кочедикова. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09kae_bot.pdf.
8. Борейко В.І. Паливно-енергетичний баланс України. [Електронний ресурс] / В.І. Борейко, І.О. Єременко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/prvse/2010_4/1.pdf.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань розроблення енергетичного балансу держави» від 1 березня 2006 року № 121-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=30531237>.
10. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції формування енергетичного балансу» від 28 листопада 2007 року № 1058-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine.uapravo.net/data2008/base15/ukr15142.htm>.
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про звітний та прогнозний енергетичні баланси» від 11.03.2011 р. № 203-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zvitnii-ta-prognozni-energetichni-balansi-doc50318.html>.
12. Методологічні положення із формування енергетичного балансу; затв. Наказом Держкомстату від 23.12.2011 р. № 274 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2011/374/374.htm.
13. Фризоренко А.О. Енергетичний баланс України: від теорії до практики / А.О. Фризоренко, С.І. Фризоренко // Статистика України. – 2013. – №1 (60). – С. 16-21.
14. Конеченков А. Европейский энергобаланс. По какому пути развития идут Евросоюз и Украина? / А. Конеченков // Терминал. – 2016. – №11 (805). – 14 марта.
15. Мамий И.П. Современные проблемы формирования энергетических балансов в международной практике [Электронный ресурс] / И.П. Мамий, М.А. Иващенко. – Режим доступа: <http://www.konspekt.biz/index.php?text=52911>.
16. Энергетическая статистика: определение, единицы измерения и коэффициенты пересчета: методические исследования. Серия F № 44. – Нью-Йорк: ООН, 1987. – 52 с.
17. Руководство по энергетической статистике / Международное энергетическое агентство / ОЭСР МЭА, 2007. – 192 с. [Электронный ресурс]. – Режим

доступа: [http:// www.gks.ru/metod/Manual Russian_web.pdf](http://www.gks.ru/metod/ManualRussian_web.pdf).

18. Gospodarka paliwowo-energetyczna w latach 2009, 2010 / Statistical Information and Elaborations Informacje i opracowania statystyczne Warszawa 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcg/gus/pbs_gosp_paliw_energ_2009-2010.pdf.

19. Ревенко А. Реформування статистики: коли менше не краще [Електронний ресурс] / А. Ревенко // Дзеркало тижня. Україна. – 2016. – №9. – 11 берез. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/reformuvannya-statistiki-kolimenshe-ne-krasche-.html>.

20. Ревенко А. Енергоресурси і макроекономіка [Електронний ресурс] / А. Ревенко // Дзеркало тижня. – 2007. – № 21. – 1 черв. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/energoresursi_i_makroekonomika.html.

21. Рябцев Г. От слов – к делу / Г. Рябцев // Терминал. – 2015. – №1 (795). – 14 янв.

22. Мониторинг использования энергоресурсов как инструмент энергосбережения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forum.efind.ru/showthread.php?t=89692>.

23. Рейтинг энергоефективности областей Украины / Ukrainian Energy Index, 2013. – 104 с. [Електронний ре-

сурс]. – Режим доступу: http://energy-index.scm.com.ua/media/report/pdf/UEI_13_3.pdf.

24. Лір В. Ефект рикошету, або як уникнути кризи неплатежів в енергетиці України [Електронний ресурс] / В. Лір // Дзеркало тижня. – 2015. – №3. – 6 лют. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/energy_market/efekt-rikoshetu-abo-yak-uniknuti-krizi-neplatezhiv-v-energetici-ukrayini-.html.

25. Про оплату населенням житлово-комунальних послуг / Державна служба статистики України: експрес-випуск 31.05.2016 р. № 155/0/05.5вн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html.

26. Кто виноват в том, что Украина потребляет много энергии // Аргументы и факты. – 2014. – № 47. – 20 нояб. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aif.ua/realty/service/1388928>.

27. Стране нужен энергобаланс [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravdanews.info/strane-nuzhen-energobalans.html>.

28. Постанова Верховної Ради України «Про План законодавчого забезпечення реформ в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 31. – С. 297 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/509-1>.

Надійшла до редакції 11.10.2016 р.

ЕКСПОРТНА АКТИВНІСТЬ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

Запровадження зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та Європейським Союзом, наслідком якого стало часткове зниження (або повне скасування) торгових мит, з одного боку, мало позитивний вплив на розвиток зовнішньої торгівлі, а з іншого – посилило конкуренцію між вітчизняною та європейською промисловістю як стрижневою ланкою у формуванні товарного експорту. У свою чергу, динаміка та структура товарного експорту є певними індикаторами як рівня конкурентоспроможності товарів, так і тих макроекономічних умов, які прямо чи опосередковано впливають на промислове виробництво.

Ґрунтовні дослідження зовнішньої торгівлі України, зокрема в умовах ЗВТ із ЄС, здійснюються в ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» групою відомих учених під керівництвом академіка НАН України В.М. Гейця [1; 2]; стану та перспектив розвитку промисловості в Україні – в Інституті економіки промисловості НАН України під керівництвом академіка НАН України О.І. Амоші [3; 4].

У 2015 р. промисловість формувала 20% ВВП України [5]. Водночас частка експорту промислових товарів у загальному експорті товарів та послуг за цей рік перевищила 60%, що підтверджує визначальну роль промислового сектору національної економіки в розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

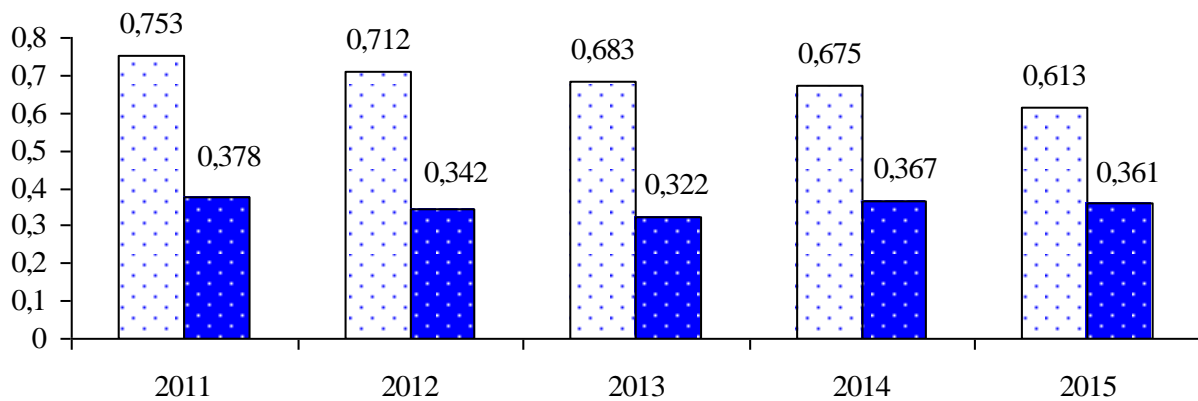
Актуальність та важливість окресленої проблематики потребує нових аналітичних оцінок у цьому напрямі, зокрема на регіональному рівні.

Метою статті є визначення рівня експортної активності промисловості регіонів України і розробка пропозицій щодо її подальшого посилення.

Відповідно до авторської методики оцінювання конкурентоспроможності промислового сектору регіонів України (розроблена в рамках виконання держбюджетної теми «Складові підвищення конкурентоспроможності промисловості Західного регіону України в умовах вільної торгівлі між Україною і ЄС»), експортну активність промисловості характеризують два ключових показники: частка промислових товарів у загальному експорті товарів та послуг; частка експорту в обсязі реалізованої промислової продукції.

Перший із названих показників в Україні впродовж 2011-2015 рр. демонстрував низхідну тенденцію (загалом на 0,14 в.п.) до 61,3% у 2015 р. проти 75,3% у 2011 р. (див. рисунок). Зокрема, у 2015 р. зниження значень цього показника у 18 областях призвело до його спаду на загальноукраїнському рівні на 0,062 в.п. порівняно з 2014 р.

Натомість частка експорту в обсязі реалізованої промислової продукції в Україні була відносно стабільною протягом аналізованого періоду і становила в

- частка експорту промислових товарів у загальному експорті товарів та послуг
- частка експорту в обсязі реалізованої промислової продукції

Рисунок. Показники експортної активності промисловості України (розраховано на основі офіційних даних Державної служби статистики [6; 7])

середньому 35,4%. Після зниження у 2012-2013 рр. позитивом є поступове повернення значень цього показника до рівня 2011 р.

Шляхом інтегрування¹ показників частки промислових товарів у загальному експорті товарів та послуг і частки експорту в обсязі реалізованої промислової продукції розраховано індекси експортної активності промисловості, на підставі значень яких виконано групування регіонів України (табл. 1).

Згідно з визначеною градацією для переважної більшості областей (13 у 2015 р. проти 8 у 2013 р.) характерний середній рівень експортної активності. Це свідчить про поступове вирівнювання значень показників товарного експорту в регіонах України, наслідком чого став перехід у другу групу областей з інших груп.

У 2015 р. до першої групи увійшло п'ять областей, які стабільно характери-

зувалися високим рівнем експортної активності промисловості протягом аналізованого періоду. Ці області є лідерами серед регіонів України як за значеннями показників частки промислових товарів у загальному експорті (від 79,4% у Волинській до 93,8% у Дніпропетровській), так і частки експорту в обсязі реалізованої промислової продукції (від 41,7% у Донецькій до 61,0% у Волинській) (табл. 2). Однак лише три області, що належать до першої групи, мають найвищі частки у структурі експорту промислових товарів з України: Дніпропетровська (26,5%), Донецька (15,4%) і Запорізька (11,5%). Частки інших двох областей (Закарпатська та Волинська) у цій структурі є значно меншими: 4,5 і 2,3% відповідно.

Основу товарного експорту в областях цієї групи у 2015 р. формувала продукція переробної промисловості, зокрема: недорогоцінні метали (Запорізька – 53,2%, Дніпропетровська – 58,8, Донецька – 79,5%), машинобудівна продукція (Волинська – 45%, Закарпатська – 60, Запорізька – 22,7%), мінеральні продукти (Дніпропетровська – 22,2%).

¹ За Методикою розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/index.htm

Таблиця 1

Групування регіонів України за значеннями інтегрального індексу експортної активності промисловості

2011		2012		2013		2014		2015	
Луганська	0,986	Донецька	0,981	Донецька	0,945	Луганська	0,985	Волинська	0,873
Донецька	0,973	Закарпатська	0,912	Кіровоградська	0,899	Донецька	0,887	Дніпропетровська	0,839
Закарпатська	0,875	Луганська	0,899	Закарпатська	0,874	Закарпатська	0,808	Закарпатська	0,807
Дніпропетровська	0,826	Дніпропетровська	0,839	Луганська	0,863	Дніпропетровська	0,756	Запорізька	0,791
Сумська	0,705	Запорізька	0,830	Запорізька	0,806	Запорізька	0,751	Донецька	0,763
Волинська	0,692	Сумська	0,754	Дніпропетровська	0,799	Волинська	0,715	Луганська	0,591
Запорізька	0,638	Полтавська	0,745	Волинська	0,673	Кіровоградська	0,700	Житомирська	0,573
Івано-Франківська	0,610	Волинська	0,732	Полтавська	0,671	Житомирська	0,553	Львівська	0,536
Житомирська	0,601	Кіровоградська	0,610	Сумська	0,659	Полтавська	0,537	Рівненська	0,534
Полтавська	0,590	Львівська	0,595	Житомирська	0,601	Сумська	0,522	Полтавська	0,531
Чернівецька	0,579	Рівненська	0,582	Чернівецька	0,558	Львівська	0,497	Сумська	0,519
Чернігівська	0,577	Івано-Франківська	0,579	Львівська	0,514	Рівненська	0,480	Кіровоградська	0,485
Львівська	0,576	Житомирська	0,572	Рівненська	0,474	Харківська	0,445	Вінницька	0,459
Кіровоградська	0,502	Чернівецька	0,552	Тернопільська	0,366	Чернівецька	0,432	Чернівецька	0,408
Рівненська	0,499	Одеська	0,459	Вінницька	0,363	Івано-Франківська	0,347	Тернопільська	0,369
Тернопільська	0,479	Миколаївська	0,458	Миколаївська	0,358	Вінницька	0,324	Івано-Франківська	0,367
Миколаївська	0,468	Черкаська	0,372	Харківська	0,341	Тернопільська	0,319	Миколаївська	0,356
Вінницька	0,464	Вінницька	0,371	Одеська	0,334	Київська	0,273	Харківська	0,353
Черкаська	0,432	Харківська	0,330	Івано-Франківська	0,314	Одеська	0,267	Одеська	0,326
Харківська	0,376	Тернопільська	0,282	Черкаська	0,311	Хмельницька	0,265	Київська	0,318
Київська	0,363	Київська	0,239	Хмельницька	0,293	Чернігівська	0,263	Черкаська	0,210
Одеська	0,281	Хмельницька	0,189	Херсонська	0,259	Миколаївська	0,261	Херсонська	0,190
Хмельницька	0,206	Чернігівська	0,152	Чернігівська	0,240	Черкаська	0,229	Хмельницька	0,176
Херсонська	0,137	Херсонська	0,109	Київська	0,221	Херсонська	0,122	Чернігівська	0,159

□ I група – високий рівень експортної активності (0,67÷1,00);

▒ II група – середній рівень експортної активності (0,34÷0,66);

■ III група – низький рівень експортної активності (0,0÷0,33).

Показники експортної активності промисловості регіонів України¹

Область	2011			2012			2013			2014			2015		
	Частка промислових товарів в експорті товарів та послуг	Частка експорту в обсязі реалізованої промислової продукції	<i>Інтегральний індекс</i>	Частка промислових товарів в експорті товарів та послуг	Частка експорту в обсязі реалізованої промислової продукції	<i>Інтегральний індекс</i>	Частка промислових товарів в експорті товарів та послуг	Частка експорту в обсязі реалізованої промислової продукції	<i>Інтегральний індекс</i>	Частка промислових товарів в експорті товарів та послуг	Частка експорту в обсязі реалізованої промислової продукції	<i>Інтегральний індекс</i>	Частка промислових товарів в експорті товарів та послуг	Частка експорту в обсязі реалізованої промислової продукції	<i>Інтегральний індекс</i>
Вінницька	0,832	0,221	0,464	0,772	0,191	0,371	0,750	0,173	0,363	0,668	0,208	0,324	0,669	0,313	0,459
Волинська	0,804	0,415	0,692	0,830	0,377	0,732	0,752	0,378	0,673	0,791	0,512	0,715	0,794	0,610	0,873
Дніпропетровська	0,950	0,406	0,826	0,949	0,362	0,839	0,933	0,354	0,799	0,945	0,407	0,756	0,938	0,453	0,839
Донецька	0,960	0,509	0,973	0,938	0,458	0,981	0,944	0,446	0,945	0,935	0,557	0,887	0,894	0,467	0,815
Житомирська	0,907	0,267	0,601	0,873	0,247	0,572	0,855	0,269	0,601	0,773	0,354	0,553	0,793	0,319	0,573
Закарпатська	0,947	0,445	0,875	0,948	0,408	0,912	0,809	0,478	0,874	0,866	0,540	0,808	0,831	0,513	0,807
Запорізька	0,828	0,356	0,638	0,915	0,379	0,830	0,923	0,365	0,806	0,911	0,435	0,751	0,883	0,453	0,791
Івано-Франківська	0,877	0,297	0,610	0,882	0,245	0,579	0,741	0,145	0,314	0,716	0,187	0,347	0,712	0,187	0,367
Київська	0,682	0,258	0,363	0,622	0,212	0,239	0,586	0,175	0,221	0,587	0,231	0,273	0,552	0,275	0,318
Кіровоградська	0,829	0,252	0,502	0,856	0,282	0,610	0,902	0,439	0,899	0,861	0,428	0,700	0,718	0,296	0,485
Луганська	0,947	0,530	0,986	0,955	0,395	0,899	0,950	0,387	0,863	0,929	0,671	0,985	0,919	0,220	0,583
Львівська	0,857	0,287	0,576	0,824	0,295	0,595	0,731	0,285	0,514	0,702	0,362	0,497	0,665	0,391	0,536
Миколаївська	0,595	0,403	0,468	0,502	0,432	0,458	0,389	0,384	0,358	0,387	0,413	0,261	0,367	0,470	0,356
Одеська	0,461	0,364	0,281	0,508	0,429	0,459	0,427	0,345	0,334	0,406	0,400	0,267	0,392	0,419	0,326
Полтавська	0,839	0,312	0,590	0,928	0,317	0,745	0,916	0,280	0,671	0,853	0,259	0,537	0,827	0,249	0,531
Рівненська	0,803	0,269	0,499	0,802	0,302	0,582	0,793	0,221	0,474	0,792	0,257	0,480	0,812	0,264	0,534
Сумська	0,925	0,333	0,705	0,901	0,341	0,754	0,886	0,289	0,659	0,812	0,283	0,522	0,763	0,292	0,519
Тернопільська	0,860	0,211	0,479	0,704	0,182	0,282	0,614	0,256	0,366	0,570	0,298	0,319	0,572	0,308	0,369
Харківська	0,764	0,206	0,376	0,749	0,181	0,330	0,725	0,173	0,341	0,741	0,269	0,445	0,677	0,204	0,353
Херсонська	0,585	0,161	0,137	0,573	0,164	0,109	0,613	0,185	0,259	0,469	0,183	0,122	0,524	0,175	0,190
Хмельницька	0,667	0,151	0,206	0,655	0,158	0,189	0,685	0,165	0,293	0,580	0,229	0,265	0,463	0,214	0,176
Черкаська	0,785	0,233	0,432	0,766	0,195	0,372	0,729	0,151	0,311	0,642	0,130	0,229	0,606	0,124	0,210
Чернівецька	0,904	0,254	0,579	0,879	0,230	0,552	0,859	0,238	0,558	0,728	0,267	0,432	0,660	0,272	0,408
Чернігівська	0,956	0,213	0,577	0,640	0,145	0,152	0,639	0,157	0,240	0,581	0,227	0,263	0,457	0,202	0,159

¹ Розраховано на основі офіційних даних Державної служби статистики [6; 7].

До групи із середнім рівнем експортної активності промисловості у 2015 р. увійшло тринадцять областей. Склад цієї групи дуже нерівномірний. Так, Луганська область, яка у 2014 р. була лідером першої групи, у 2015 р. перейшла у другу внаслідок зниження інтегрального індексу на 0,394 в.п. Спад експортної активності промисловості цієї області у 2015 р. зумовлений зменшенням обсягів експорту промислових товарів на 86,8% порівняно з 2014 р., наслідком чого стало зниження частки експорту в обсязі реалізованої промислової продукції на 44,2 в.п. (до 22,9% проти 67,1% у 2014 р.). У підсумку промисловість Луганської області втратила експортний потенціал – її частка у структурі експорту промислових товарів з України у 2015 р. знизилася до 1,1% проти 12% у 2011 р.

Для переважної більшості (10) областей другої групи у 2015 р. були характерні високі значення показника частки промислових товарів у загальному обсязі експорту товарів та послуг – від 57,2 (у Тернопільській) до 82,7% (у Полтавській), але в той же час низькі частки експорту в обсязі реалізованої промислової продукції – від 18,7 (в Івано-Франківській) до 39,1% (у Львівській).

У Миколаївській області, навпаки, – порівняно вища частка експорту в обсязі реалізації промислової продукції (47,0%), але мала частка промислових товарів у загальному експорті товарів та послуг (36,7%). Значення останнього показника зумовлені спеціалізацією цієї області на експорті сільськогосподарської продукції. Так, частки І («Живі тварини та продукти тваринного походження») та II («Продукти рослинного походження») товарних груп у загальному експорті товарів та послуг Миколаївської області у 2015 р. сумарно становили 41,6%.

Найнижчий рівень експортної активності серед областей другої групи у 2015 р. демонструвала Харківська об-

ласть, для якої характерне низьке значення частки експорту в обсязі реалізованої промислової продукції (20,4% у 2015 р.) і водночас високе значення частки промислових товарів у загальному експорті товарів та послуг, яке однак має тенденцію до зниження: від 76,4% у 2011 р. до 67,7% у 2015 р. Як наслідок, частка Харківської області у структурі експорту промислових товарів з України у 2015 р. досягла 4,5% проти 3,0% у 2011 р., а в загальному експорті товарів та послуг – 4,8% проти 3,4% відповідно.

До третьої групи у 2015 р. увійшли шість областей, для яких характерний стабільно низький рівень експортної активності промисловості. У цих областях низькі значення показників частки експорту в обсязі реалізованої промислової продукції (від 27,5% у Київській до 12,4% у Черкаській) і середні значення частки промислових товарів у загальному експорті товарів та послуг (від 60,6% у Черкаській до 39,2% у Одеській). Основу їх товарного експорту складала продукція харчової промисловості. Наприклад, частка продукції рослинного походження у товарній структурі експорту у 2015 р. становила: у Чернігівській області – 49%, Хмельницькій – 38, Київській – 24%.

Лідером у третьій групі є Одеська область, в якій частка експорту в обсязі реалізованої промислової продукції у 2015 р. склала 41,9%. Відтак, частка цієї області у структурі експорту промислових товарів з України у 2015 р. досягла 4,4% проти 2,2% у 2011 р., а в загальному експорті товарів та послуг – 8% проти 4,3% відповідно.

Таким чином, незважаючи на тенденційне зниження експортної активності промисловості в Україні, в окремих областях у 2015 р. відбулися позитивні зміни, а саме:

нарощення експорту промислових товарів на 12,7% у Вінницькій області (в

усіх решти областях відбувся спад цього показника);

збільшення частки експорту в обсязі реалізованої промислової продукції у 12 областях, а найбільше – у Вінницькій (на 10,5 в.п.), Волинській (9,7 в.п.) і Миколаївській (5,7 в.п.);

зростання частки промислових товарів у загальному експорті товарів та послуг у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Рівненській, Тернопільській і Херсонській областях.

Наслідком цих позитивних змін стало:

а) зменшення кількості областей, що належать до групи з найнижчим рівнем експортної активності (до 6 у 2015 р. проти 9 у 2014 р.);

б) наближення рівнів експортної активності промисловості областей (належність більшості з них до II групи), що свідчить про скорочення регіональних диспропорцій у розвитку потенціалу товарного експорту в Україні.

У той же час ознаками гальмування експортної активності промисловості в Україні є:

зменшення обсягів експорту промислових товарів у 2015 р. на 35,63%, порівняно з 2014 р. і на 56,35% порівняно з 2011 р. (на тлі зменшення обсягів загального експорту товарів та послуг на 29,87 і 47,68% відповідно);

зниження частки товарів у загальному експорті товарів та послуг у 18 областях, з яких найбільше – у Кіровоградській (14,3 в.п.), Чернігівській (12,4 в.п.), Хмельницькій (11,7 в.п.) і Харківській (6,4 в.п.);

скорочення частки експорту в обсязі реалізованої промислової продукції у 11 областях, з яких найбільше – у Луганській (на 44,2 в.п.), Кіровоградській (13,2 в.п.) і Донецькій (14,0 в.п.).

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС дало поштовх для переорієнтації українських експортерів із

ринку країн СНД на ринок країн-членів ЄС. Так, у 2015 р. частка країн СНД в експорті товарів України склала 20% проти 35% у 2013 р., тоді як частка країн ЄС – 34% проти 27% відповідно [8]. Найбільших позитивних змін від створення зони вільної торгівлі з ЄС зазнали близькі до кордону області Західного регіону України. Наприклад, частка експорту товарів до країн-членів ЄС у 2015 р. у Волинській області збільшилася до 72% проти 58% у 2013 р., у Закарпатській – до 90% проти 79%, а у Рівненській – до 63% проти 37% відповідно. Разом із тим зростає експортна активність промисловості цих та решти чотирьох областей Західного регіону.

Однак основа експортного потенціалу промисловості України і надалі формується у її східних областях (Дніпропетровська, Донецька і Запорізька), частка яких в експорті промислових товарів у 2015 р. сумарно становила 41,4%.

Для подальшого збільшення експортної активності суб'єктів промислової діяльності потрібне вдосконалення системи управління якістю промислової продукції та забезпечення міжнародної сертифікації підприємств. У свою чергу, нарощення експортного потенціалу промисловості сприятиме поліпшенню стану платіжного балансу України. Однак для цього необхідно реалізувати комплекс таких заходів.

1. *Диверсифікувати товарну структуру експорту шляхом збільшення кількості товарних груп.* Це дозволить мінімувати ризики, пов'язані зі скороченням надходжень від експорту в разі погіршення кон'юнктури на світових ринках продукції.

Для реалізації цього завдання необхідно сформувати перелік (реєстр) потенційно експортних товарних груп за такою схемою:

ТОВАРНА ГРУПА ⇒ КОНКРЕТНІ ТОВАРИ ⇒ ПІДПРИЄМСТВА-ВИРОБНИКИ

До реєстру мають увійти ті промислові підприємства, які мають вищий рівень конкурентних переваг (наявність і високий ступінь ефективності використання потужностей та ресурсів), визначених за результатами об'єктивної комплексної оцінки конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників.

До здійснення такої оцінки (на основі попередньо розробленого методичного інструментарію) мають залучатися незалежні експерти – фахівці-практики і провідні вчені інститутів НАН України. У подальшому державна підтримка має пріоритетною мірою надаватись тим експортерам, які увійдуть до сформованого реєстру (відповідно до запропонованого алгоритму).

Водночас у фактичній товарній структурі експорту потрібно збільшити частку продукції таких товарних груп: «Готові харчові продукти», «Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них», «Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості», «Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів», «Засоби наземного транспорту, лігальні апарати, плавучі засоби». Реалізація цього завдання можлива з огляду на наявність в Україні сировинних ресурсів і виробничих потужностей для виготовлення товарів, які входять до названих груп.

2. *Збалансувати структуру товарного експорту в розрізі країн-торговельних партнерів України.* У ній не повинні домінувати частки окремих країн задля уникнення політичних і зовнішньоекономічних ризиків (негативний досвід – конфлікт із Російською Федерацією). З огляду на зайняту Україною нішу на ринку країн СНД і більшості країн ЄС, перспектива розширення географії зовнішньої торгівлі товарами має бути

зорієнтована на зміцнення позицій на ринках Азії, а також глибше входження в ринки країн Північної та Південної Америки та Австралії. Для цього необхідно проводити постійний моніторинг кон'юнктури на світовому товарному ринку загалом і ринках окремих макрорегіонів, а також продовжувати політику активного налагодження зовнішньоекономічних зв'язків, зокрема на рівні підприємств.

3. *Спрямувати політику імпортозаміщення на посилення орієнтації певних категорій промислових виробництв (конкурентних передусім за ціновими параметрами) на задоволення потреб внутрішнього ринку як у споживчих товарах для населення, так і продукції промислового призначення (товарів проміжного споживання).* Останнє, зокрема, передбачає імпортозаміщення сировини, матеріалів та технологій, необхідних для виробництва продукції таких товарних груп: «Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання», «Текстильні матеріали та текстильні вироби», «Взуття, головні убори, парасольки».

4. *Здійснити поступову переорієнтацію інвестиційних потоків у розвиток високотехнологічних виробництв, зокрема шляхом податкового та митного стимулювання вітчизняних інвесторів і державного гарантування захисту іноземних.* Дієвим інструментом податкового стимулювання може стати зниження ставки податку на прибуток (або податкові канікули) для виробників високотехнологічних товарів при одночасному підвищенні цієї ставки для виробників сировинних товарів. Це також дозволить зацікавити і долучити до процесу інвестування високотехнологічних виробництв малий і середній бізнес.

Таким чином, головним орієнтиром нової промислової політики в Україні має стати досягнення високого рівня конкурентоспроможності промислового секто-

ру національної економіки. Здійснення такої політики передбачає, з одного боку, створення умов для залучення інвесторів у високотехнологічні виробництва, а з іншого – забезпечення реальної підтримки вітчизняних товаровиробників у межах реалізації базових концепцій (експортоорієнтації та імпортозаміщення) розвитку конкурентних видів промислової діяльності. Отже, перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні пріоритетних напрямів (у розрізі регіонів України) нарощування експорту промислової продукції з високою часткою доданої вартості й у той же час розробці нових моделей ефективного імпортозаміщення на основі моніторингу зовнішніх та внутрішнього товарних ринків.

Література

1. Інтеграційні можливості України: перспективи та наслідки: наукова доповідь / наук. ред.: В.М. Геєць, Л.В. Шинкарук; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2014. – 92 с.
2. Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України: наук. доп. / за ред. В.М. Гейця, Т.О. Осташко, Л.В. Шинкарук; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2014. – 102 с.
3. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доп. / О.І. Амоша, В.П. Вишневський, Л.О. Збаразська та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневського; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2014. – 200 с.
4. Промышленная политика и управление развитием промышленности в условиях системных дисбалансов: концептуальные основы / В.П. Вишневский, А.И. Амоша, Л.А. Збаразская и др. / НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2013. – 180 с.
5. Валовий внутрішній продукт у I-IV кварталах 2015 року й у 2015 році: експрес-випуск Державної служби статистики України від 21.03.2016 р. №59/0/02.4 вн.16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Обсяги експорту-імпорту товарів за регіонами України у 2011-2015 роках / Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Обсяги реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності України у 2011-2015 роках / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Надійшла до редакції 28.09.2016 р.

МОЖЛИВІСТЬ ПАРАЛЕЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКУ З ОБОРОТУ ТА ПДВ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Забезпечення сталого розвитку держави, здійснення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя нерозривно пов'язані з проблемою раціонального перерозподілу ВВП і наповнення бюджету. Її успішне вирішення залежить, зокрема, від ефективного функціонування складової непрямих податків – універсальних акцизів, що формують значну частину надходжень як до бюджету України, так і багатьох країн світу.

Універсальний акциз – це непрямий податок, що встановлюється як надвишок до загального обороту реалізації товарів за єдиною чи кількома ставками [1].

У податковій практиці існують три основні форми універсальних акцизів:

- податок з продажу (купівель) у сфері оптової або роздрібно торгівлі;
- податок з обороту;
- податок на додану вартість (ПДВ).

Кожний вид універсального акцизу з'являвся лише тоді, коли для цього виникали необхідні економічні та політичні передумови, першим універсальним акцизом був податок з обороту, потім запроваджено податок з продажу і, насамкінець, – ПДВ, який на сьогодні набув найширшого застосування [2, с. 6]. Проте існують країни з використанням і податку з продажу, і меншою мірою податку з обороту. Кожна форма має свої переваги і недоліки, які необхідно враховувати при прийнятті рішення щодо оподаткування споживання в тій чи іншій країні.

За останні роки в більшості країн світу система непрямого оподаткування

знавала змін. Так, дослідження, здійснене міжнародною консалтинговою компанією Ernst&Young, свідчить, що більш ніж 50% з досліджуваних 96 країн вносять зміни в національне податкове законодавство в частині універсального акцизу, принаймні, раз на рік, а більш ніж 20 країн – щонайменше двічі на рік [3, с. 10].

Однією з основних причин, що спричиняє зміни в законодавстві, є потреба у:

запобіганні ухиленням від сплати податку;

збільшенні податкових надходжень; зменшенні частки тіньової економіки.

З урахуванням існуючих міжнародних тенденцій в Україні довгий час триває дискусія щодо можливих напрямів реформування ПДВ, що викликано надмірною корумпованістю даного податку. До основних сценаріїв можна віднести:

- удосконалення чинної форми ПДВ;
- кардинальне реформування із заміною однієї форми універсального акцизу на іншу;

одночасне поєднання декількох форм універсального акцизу.

Отже, вивчення міжнародного досвіду в контексті зміни чинної системи оподаткування споживання лише актуалізується.

В економічній науці є чимало праць, присвячених дослідженню особливостей адміністрування різних форм універсальних акцизів, а саме напрацювання таких учених: В.Л. Андрущенко,

О.Д. Василик, В.П. Вишневський, О.Д. Данілов, Ю.І. Іванов, Т.М. Паянок, А.В. Скрипник [4-9] та ін. Проте в переважній більшості досліджень цих науковців зроблено акцент на аналізі чинного в Україні ПДВ та вдосконаленні його адміністрування, і лише незначне коло вчених розглядає можливість заміни ПДВ іншим видом податку або паралельного введення податку з обороту чи податку з продажу. Зокрема, такий напрям можливого реформування досліджують Т.І. Єфименко, І.О. Луніна, А.М. Соколовська, Л.Г. Шморгун [10-13].

Більш детально альтернативні варіанти ПДВ та можливі наслідки від змін порядку його адміністрування розкрито зарубіжними науковцями, серед яких слід відзначити таких як: Рікардо Джучіга Роберт Кірхнер (аналіз доцільності впровадження в Україні іншого непрямиго податку, зокрема податку з продажу чи податку з обороту, замість існуючого ПДВ) [14]; Х. Зі Хауелл (дослідження альтернативних варіантів ПДВ та можливих наслідків від змін порядку адміністрування ПДВ, зниження/підвищення ставок та розширення/скорочення кола платників податків) [15]; Джон Л. Мікелл (альтернатива використання ПДВ на протипагу податку з продажу та податку з обороту) [16]; Е.В. Мітрусі, Джеймс М. Потерба, Деніел Р. Фінберг (систематизація основних витрат домогосподарств, у тому числі на споживання; пропозиція замінити прибуткові податки на податок з продажу, що, на їх думку, розподілить рівномірно рівень податкового тягара між платниками з різним рівнем доходу) [17] та ін.

Детальний аналіз напрацювань українських та зарубіжних учених свідчить про існування невизначеності у напрямі реформування ПДВ, а також про незначну кількість вітчизняних науково-практичних досліджень щодо можливос-

тей паралельного запровадження ПДВ та податку з обороту.

Метою статті є оцінка існуючих світових практик функціонування податку з обороту в контексті можливого паралельного використання з ПДВ у системі універсальних акцизів.

У податковій системі України ПДВ виконує головним чином фіскальну функцію та виступає основним джерелом надходжень до бюджету, оскільки є зручним податковим важелем, який дозволяє державі забезпечувати значну частину доходів державного бюджету за рахунок широкої та стабільної бази оподаткування.

Разом з тим ПДВ вважається одним із проблемних та складних в адмініструванні податків. Так, на сьогодні в Україні не вирішеною залишається проблема відшкодування ПДВ. Реалії сьогодення свідчать про те, що бюджетотворюючий ПДВ може перетворитися на бюджетовитратний [18]. Саме тому одним із напрямів вітчизняної податкової реформи є посилення боротьби зі схемами ухилення від сплати податків як юридичними, так і фізичними особами, зокрема вдосконалення адміністрування ПДВ [19, с. 93].

З урахуванням міжнародних тенденцій в Україні триває дискусія щодо доцільності впровадження універсального акцизу, відмінного від ПДВ (податку з обороту), у рамках створення гібридної системи універсальних акцизів. Причини цієї дискусії полягають у наявності значних проблем, пов'язаних з адмініструванням та відшкодуванням ПДВ, що призводить до зростання масштабів ухилення від сплати цього податку.

Виходячи з цього актуальним для вивчення стає адміністрування податку з обороту. У світовій практиці податок з обороту використовується як форма:

1) прибуткового оподаткування – у вигляді спрощеної системи оподаткуван-

ня для суб'єктів малого та середнього підприємництва (наприклад, Південно-Африканська Республіка, Вірменія, Білорусь, Хорватія, Україна та ін.);

2) універсального акцизу – у вигляді:

використання податку з обороту як такого (наприклад, Гаїті, Нідерландські Антильські острови, Північна Корея);

одночасного використання податку з обороту та ПДВ (наприклад, Аргентина, Киргизстан, розглядається можливість запровадження такої системи в Казахстані).

У межах даного дослідження інтерес становить податок з обороту, який позиціонується із системою універсальних акцизів.

Так, використання податку з обороту в чистому вигляді притаманне незначній кількості країн, однак доцільно навести їх характеристику з метою наочності порівняльного аналізу.

Яскравим прикладом держави, де запроваджено податок з обороту, є Кюрасао. Вона здобула незалежність від Нідерландів та має власне законодавство, у тому числі з оподаткування. Податок з обороту в цій країні має свої особливості адміністрування. Об'єктом оподаткування є постачання будь-яких товарів та послуг, а також імпорт товарів. Експорт при цьому звільнений від оподаткування.

Ставки податку становлять: 6% (основна), 7 та 9% додаткові. Стандартна ставка 6% застосовується до всіх поставок, до яких не застосовується знижена ставка. За ставкою 7% оподатковуються, наприклад, страхування та розміщення в готелях. А до товарів і послуг, які оподатковуються за ставкою 9%, можна віднести: алкогольні напої; безалкогольні напої за виключенням фруктових соків; послуги автосервісу; продаж автомобілів; рекреаційні екскурсії тощо [20]. У цілому не дозволяється відносити витрати до по-

даткового кредиту, за виключенням випадків імпорту окремих товарів чи сировини. Відповідно, відшкодування податку допускається, як правило, лише у випадках помилкових платежів чи скасованих операцій.

Таким чином, даний податок у Кюрасао є прикладом класичного податку з обороту, хоча з певними особливостями. Простежується і спрямованість економічного регулювання даного податку на менше податкове навантаження деяких важливих національних секторів економіки, таких як, наприклад, готельний бізнес.

Податок з обороту функціонує також і в Гаїті [21, с. 7]. Ставка податку становить 10% для компаній з оборотом, меншим за 31 250 дол. США на рік, а для малих платників з оборотом до 2 500 дол. США – 2% [22]. Цей податок у Гаїті має деякі спільні риси з ПДВ, зокрема в частині віднесення вхідного податку до кредиту. Податок з обороту в Гаїті посідає друге місце за надходженнями серед усіх податків.

Як відзначають експерти Міжнародного валютного фонду, на сьогоднішній день суб'єкти малого та середнього бізнесу в Гаїті несуть значний тягар сплати податку з обороту. Так, наприклад, даний податок на вхідні виробничі ресурси, зокрема сировину та напівфабрикати, значно дестимулює розвиток малих і середніх підприємств та наразі становить значне обмеження для їх діяльності [23].

Ще однією державою, де функціонує податок з обороту, є Північна Корея. Об'єктом оподаткування вказаного податку є продаж комерційних та промислових товарів, а також надання послуг у банківській і туристичній сферах. Ставка податку становить [24, с. 73]:

від 1,5 до 20% у комерційному секторі (12-60% для заборонених товарів);
2% у промисловому секторі;

2-4% у секторі послуг.

Отже, податок з обороту у вищенаведених країнах характеризується різноманіттям ставок і демонструє окреме ставлення держав до різних секторів економіки та видів діяльності у власному економічному регулюванні.

Проте, екстраполюючи використання податку з обороту у чистому вигляді на функціонування універсального акцизу в Україні, можна сказати, що така кардинальна заміна ПДВ не матиме об'єктивного економічного ефекту, хоча для точного висновку, звісно, потрібно виконати ґрунтовний економічний аналіз з використанням економіко-математичного моделювання. Разом з тим основною тезою на захист ПДВ є те, що він дозволяє створити систему, сумісну з європейськими країнами, у якій використовується принцип країни призначення, що є необхідною умовою вступу до ЄС.

З урахуванням цього у межах даного дослідження значний інтерес станов-

лять країни з гібридною системою універсальних акцизів, які характеризуються одночасним поєднанням ПДВ і податку з обороту.

Так, у своїй економічній політиці уряд Аргентини широко використовує методи державного регулювання, зокрема за рахунок використання податків на споживання. Найбільше поповнення державної скарбниці Аргентини здійснюється за рахунок збору податку на прибуток, ПДВ, а також податку з обороту – податку на внутрішню торгівлю. У табл. 1 наведено динаміку надходжень двох форм універсального акцизу, які адмініструються в Аргентині.

Як свідчать дані табл. 1, частка ПДВ у ВВП країни поступово збільшується. Також основна сума податкових надходжень, що сплачуються до бюджету країни, формується саме за рахунок ПДВ та податку з обороту – у 2014 р. це 35,4% від загальних податкових надходжень.

Таблиця 1

Динаміка надходжень існуючих форм універсального акцизу до бюджету Аргентини у 2010-2014 рр. та їх частка у ВВП і податкових надходженнях¹

Рік	ПДВ			Податок з обороту		
	надходження, млн аргентинських песо*	частка у ВВП, %	частка у податкових надходженнях, %	надходження, млн аргентинських песо*	частка у ВВП, %	частка у податкових надходженнях, %
2010	113 330	6,3	23,5	51 148	2,8	10,6
2011	149 547	6,5	23,4	70 527	3,1	11,0
2012	188 509	6,9	23,3	91 789	3,3	11,3
2013	243 612	7,3	23,4	132 124	4,0	12,7
2014	319 988	7,3	22,5	183 887	4,2	12,9

¹ Складено за джерелом [25, с. 110].

* Станом на 31.10.2016 р. 1 дол. США = 15,12 аргентинських песо.

Охарактеризуємо особливості вищенаведених форм універсального акцизу в Аргентині. Суб'єкт, об'єкт та база оподаткування в більшості країн світу (у тому числі в досліджуваних країнах та

Україні) є ідентичними, тому не акцентуватимемо на цьому уваги. Більш детально проаналізуємо ставки ПДВ та податку з обороту, а також зупинимось на аналізі особливостей їх адміністрування.

Основна ставка ПДВ в Аргентині становить 21%, при цьому у сфері надання таких послуг, як постачання води, газу, електроенергії та прав на телекомунікації, ПДВ становить 27%, а для специфічних видів діяльності, таких як, наприклад, продаж деяких сировинних товарів, надання медичних і санітарних послуг, перевезення пасажирів за маршрутами, довжина яких перевищує 100 км, – 10,5% [26, с. 15].

До внутрішніх податків в Аргентині належить податок з обороту. Як правило, ним оподатковується валовий дохід, отриманий від діяльності, що здійснюється в кожній юрисдикції країни. Ставки податку коливаються від 1 до 8% залежно від виду господарської діяльності (1-4% – промисловість; 3,5-5 – торгівля та послуги; 4,9-8% – посередництво). Платниками податку є особи, які займаються збутовою діяльністю на території Аргентини. Іноземні організації, що не мають постійного представництва у провінціях країни (крім м. Буенос-Айрес), під реєстрацію як платники податку з обороту не підпадають. Проте аргентинський уряд розглядає можливість включення нерезидентів до платників даного податку у всіх провінціях, використовуючи приклад м. Буенос-Айрес [27, с. 9].

Так, відповідно до постанови № 593/2014 у м. Буенос-Айрес податком з обороту оподатковується дохід, отриманий від розповсюдження фільмів, ігор, музики, відео та інших цифрових товарів через Інтернет за умови, що оплата за такі послуги перераховується на банківський рахунок нерезидента. При цьому фінансові установи, у яких нерезидент відкриває рахунок, виступають податковими агентами, що дає їм право утримувати даний податок та сплачувати його до бюджету провінції. Ставка податку з обороту при цьому становить 3%. Дана система оподаткування введена в дію з 01.11.2014 р. як пілотний проект з метою

встановлення її переваг та недоліків [28, с. 1].

В Аргентині одночасне використання ПДВ та податку з обороту є ефективним фіскальним інструментом, однак основним його недоліком полягає в тому, що ПДВ адмініструється на федеральному рівні, а податок з обороту – на місцевому. Це потребує чіткого розподілу повноважень між федеральною і регіональною владою у фінансовій сфері. Але сьогодні фіскальний федералізм у країні має низку проблем, що призводять до ухилення від сплати податків. Це лише підтверджує те, що введення гібридних форм універсального акцизу на різних рівнях влади потребує одночасно узгодженості національного законодавства в частині надання повноважень щодо встановлення ставок та об'єктів оподаткування.

На противагу досвіду Аргентини, яка має дану систему оподаткування універсальними акцизами починаючи з 1973 р., Киргизстан увів у дію паралельно з ПДВ податок з обороту (продажу) на початку 2009 р. При цьому два податки є загальнодержавними, хоча і податок з обороту розподіляється порівну (50/50%) між республіканським та місцевими бюджетами. Така законодавча ініціатива мала одночасні зміни в системі оподаткування, а саме:

знижено ставку ПДВ з 20 до 12%;

скасовано податок з роздрібною торгівлі (*retail sales tax*), дорожній податок (*road tax*) та збори до фондів з надзвичайних ситуацій (наприклад, хвороби, безробіття) (*emergency funds*).

У Податковому кодексі Киргизстану даний податок іменується податком з продажу, хоча має характер податку з обороту [29].

Так, ставка киргизського податку з обороту встановлюється залежно від того, чи є суб'єкт господарювання платником ПДВ (табл. 2).

*Градація ставок податку з обороту (продажу) у Киргизстані
для готівкових розрахунків¹*

Вид діяльності	Ставка податку	
	платник ПДВ	неплатник ПДВ
Комерційна (торговельна) діяльність	1 %	2 %
Інші види діяльності	2 %	3 %
Діяльність банків	2%	
Діяльність у сфері стільникового зв'язку	5 %	

¹ Складено за джерелом [30].

Слід зауважити, що незначне зменшення ставок податку з обороту, а саме на 0,5%, відбулося з 01.07.2016 р. Разом з тим для платників ПДВ, які оплачують товари/роботи/послуги в безготівковій формі, ставка податку з обороту на сьогодні становить 0%. Також було скасовано оподаткування податком з обороту (продажу) експорту товарів, робіт, послуг і їх реалізація поза територією Киргизстану. Рішення щодо зменшення ставок податку з обороту (продажу) було запропоновано в контексті рекомендацій Міжнародного валютного фонду щодо скасу-

вання податку з обороту (продажу) та підвищення ставки ПДВ на 3% (до 15%). Однак, зважаючи на значні надходження від даного податку, що вимірюються у млрд киргизьких сом (табл. 3), уряд країни вирішив поступово відмовлятися від податку з обороту, поетапно знижуючи його ставки. Дане рішення мотивувалося тим, що у країні немає реальних компенсаторів, які б змогли повною мірою покрити втрати від повного скасування податку. Але варто зауважити, що поки що підвищення ставки ПДВ не планується.

*Динаміка надходжень існуючих форм універсального акцизу до бюджету Киргизстану
у 2011-2015 рр. та їх частка у ВВП і податкових надходженнях¹*

Рік	ПДВ			Податок з обороту (продажу)		
	надходження, млн киргизьких сом*	частка у ВВП, %	частка у податкових надходженнях, %	надходження, млн киргизьких сом*	частка у ВВП, %	частка у податкових надходженнях, %
2011	20 353	7,1	38,4	4 128	1,4	7,8
2012	25 769	8,3	40,3	4 988	1,6	7,8
2013	30 083	8,6	41,3	6 494	1,9	8,9
2014	32 663	8,4	39,5	7 263	1,9	8,7
2015	33 220	7,5	39,2	7 508	1,6	8,9

¹ Складено за джерелом [31].

* Станом на 31.10.2016 р. 1 дол. США = 68,65 киргизьких сом.

Згідно з даними табл. 3 надходження з ПДВ мають значну частку у формуванні доходів бюджету, при цьому їх частка у податкових надходженнях за останні два роки поступово зменшувалася, тоді

як сума податку з обороту перебувала майже на одному рівні. Це свідчить про те, що запровадження додаткового податку з обороту дало свої результати в короткостроковій перспективі, однак у дов-

гостроковій почало викликати зростання податкового навантаження та незадоволення суб'єктів господарювання, що і

спричинило перегляд ставок податку. Вищенаведені факти узагальнено в табл. 4.

Таблиця 4

Порівняльна таблиця ПДВ і податку з обороту в Аргентині та Киргизстані

Показник	Аргентина		Киргизстан	
	ПДВ	податок з обороту	ПДВ	податок з обороту (з продажу)
Рік запровадження системи	1973		2009	
Ставки, %	10,5; 21; 27	108	12	1,5-3,5
Вплив статусу «платник ПДВ» на розмір ставки податку з обороту	–	Не має впливу	–	Має вплив
Рівень збору податків	федеральний	місцевий	республіканський	
Розподіл податків між різними адміністративними рівнями влади, %	федеральний (республіканський)	100	–	100
	місцевий	–	100	–

Отже, запроваджена система одночасного використання ПДВ і податку з обороту більш виправданою є у Киргизстані, оскільки в Аргентині при основній ставці ПДВ у 21% використання високої ставки податку з обороту у 8% значно збільшує податковий тиск на суб'єктів господарювання. Тоді як у Киргизстані із запровадженням податку з обороту (продажу) в розмірі до 3,5% ставку ПДВ було зменшено на 8 в.п. – до 12%. На підтвердження цього також слід зауважити, що у 2009 р. (у рік імплементації гібридної системи універсальних акцизів) сума киргизького ПДВ в загальному обсязі податкових надходжень зменшилася в результаті не лише зниження його ставки, але і зниження імпорту товарів. Так, надходження від ПДВ на ввезену продукцію скоротилися на 31,4%. Надходження від ПДВ на вироблені всередині країни товари і послуги збільшилися на 27,5%, але їх частка в загальному обсязі податкових доходів залишається низькою (12,7%). У цілому надходження від ПДВ знизилися на 18,6%. А ось надходження від податку з продажу забезпечили най-

більший внесок у загальний приріст податкових доходів (на 6,7%) [32, с. 12].

Також на підтвердження ефективності використання податку з обороту в Киргизстані є зменшення податкового навантаження з 24,1% у 2008 р. до 23,4% у 2010 р. Проте починаючи з 2011 р. і по сьогодні податкове навантаження почало зростати і становить близько 30%.

Виходячи з цього можна стверджувати, що запровадження одночасно з ПДВ податку з обороту може бути виправданим лише в короткостроковій перспективі та з низькими ставками податку з обороту.

Ураховуючи досвід Киргизстану, його економічний партнер Казахстан також почав розглядати можливість упровадження податку з обороту (продажу). На противагу Киргизстану, влада Казахстану пропонує з 1 січня 2017 р. повністю замінити ПДВ (1%) та податок на прибуток підприємств (20%) податком з обороту та роздрібним податком. При цьому роздрібний податок матиме градацію, прив'язану до форми торгівлі (готівкова, безготівкова та інтернет-торгівля),

що дозволить знизити податкове навантаження на підприємства галузі з нинішніх 15 до 12% при роботі з готівкою і до 5% – при торгівлі через онлайн-магазини. У разі схвалення даних змін для роздрібно-ї торгівлі не буде кількох податкових режимів, буде тільки один роздрібний режим і три види ставок: 12% – для готівкових розрахунків, 7% – при оплаті картою і 5% – коли оплата здійснюється через онлайн-магазин. Що стосується податку з обороту, то він використовуватиметься в інших секторах економіки за ставкою 5% [33]. Однак сьогодні дана ініціатива поки розглядається експертами різного рівня з метою прорахунку всіх можливих «за» та «проти».

У контексті існування світової практики паралельного використання ПДВ та податку з обороту в Україні дане питання порушувалося щонайменше двічі. У 2005 р. Кабінет Міністрів України розглядав три різні ставки податку з обороту для виробництв із різним рівнем переробки продукції: 3% – для «чорних» заготовок, 5% – для продукції з одним переділом і 7% – для кінцевої стадії. Звісно, що за останні роки структура економіки зазнала кардинальних змін, тому в такому вигляді застосовувати ставки у вітчизняних реаліях без економічного обґрунтування недоцільно. У 2013 р. у розробленому Міністерством доходів і зборів України законопроекті пропонувалося знизити ставку ПДВ з 1 січня 2014 р. з 17 до 9% й одночасно скасувати пільги з цього податку, а також ввести як компенсатор податок з обороту зі ставками 1 та 2%. Передбачалося, що від запровадження цих норм відбудеться збільшення надходжень до бюджету приблизно на 22 млрд грн. Однак дана ініціатива не знайшла свого практичного запровадження, оскільки її реалізація була відкладена, а нове керівництво країни почало переслідувати зовсім інші цілі

щодо реформування податкової системи країни.

На підставі вищезазначеного можна констатувати, що гібридна система універсальних акцизів має право на існування. Підтвердженням цього є світова практика, а також вітчизняні ініціативи. Однак слід ураховувати можливий розмір податку з обороту, адже на прикладі будь-якого товару можна сказати, що швидше за все він пройде великооптового дистриб'ютора, дрібнооптового посередника і роздріб. Якщо нараховувати податок за ставкою, наприклад, 5% на кожному з трьох етапів проходження товару, то при 50% націнки в роздрібній ціні вже буде 10% податку з обороту. Різниця між законодавчо встановленою ставкою (5%) і тією, яка фактично склалася (10%), і буде являти собою «каскадний ефект» або «податок на податок». Ефект посилюватиметься в міру зниження розміру націнки або при подовженні ланцюжка переробки і поставки. Наприклад, якщо до трьох ланок додати ще постачальника сировини і переробника, то при тій самій націнці отримаємо вже 12% податку в роздрібній ціні.

Таким чином, розмір ставки податку з обороту має велике значення не тільки з позиції фіскальної, але й економічної. Чим менше ставка податку, тим менше негативні ефекти його функціонування. Тут потрібно врахувати український досвід функціонування єдиного податку, інноваційного збору та дорожнього збору¹. Усім цим фіскальним інструментам був притаманний характер податку з обороту, але при мінімальній ставці (від 0,5 до 4% від обороту) кумулятивного ефекту не спостерігалося.

¹ Причиною ліквідації інноваційного збору та збору на ремонт доріг (дорожній збір) була не їх кумулятивна неефективність, а нецільове та непрозоре використання зібраних коштів на інноваційну діяльність і ремонт автодоріг.

Складніше порахувати ефект на рентабельність підприємств. Прибутковість їх бізнесу прямо залежатиме від того, чи зможуть вони включити всю суму податку, яка накопичилася, в ціну реалізації. Зробити це не завжди можливо. Споживачі можуть просто відмовитися купувати товар або послугу за підвищеною ціною, і підприємець буде покривати збільшений податок уже зі свого прибутку. При цьому споживач не просто відмовляється від звичного товару, він вибирає інший товар, який його влаштує за ціною та споживчими якостями.

Тому в разі необхідності прийняття політичного рішення щодо запровадження податку з обороту його оптимальна ставка становитиме від 1 до 3% за умови зменшення ставки ПДВ до економічно виправданого розміру. Саме визначення ефективної ставки ПДВ за умов паралельного використання податку з обороту може бути наступним етапом у дослідженні з даної проблематики.

Висновки. Податкова система є основною складовою загальної системи економічних відносин і потужним регулятором економічних процесів. Саме тому відбуваються постійні зміни в адмініструванні податків та зборів. Одним із таких напрямів є введення податку з широкою базою оподаткування, який би сплачувався незалежно від результатів фінансово-господарської діяльності. До таких податків належить податок з обороту, який є простим в адмініструванні.

Теорія та практика показали, що одночасне застосування ПДВ та податку з обороту можливе та є виправданим при:

- високому рівні тіньової економіки;
- низькій якості й ефективності державних інститутів;
- дефіциті бюджету;
- значному втручанні держави в економіку країни;
- боротьбі з незаконним відшкодуванням ПДВ;

закритті внутрішнього ринку; незначних обсягах зовнішньоекономічної діяльності;

невисоких темпах зростання основних макроекономічних показників.

Саме податок з обороту може певною мірою позитивно вплинути на перебіг вищевказаних економічних процесів.

У даному контексті, а також у разі необхідності прийняття політичного рішення щодо паралельного впровадження податку з обороту разом з ПДВ у вітчизняних реаліях визначено можливі кроки реалізації даної ініціативи:

зниження ставки ПДВ до економічно виправданого рівня з урахуванням міжнародних тенденцій;

запровадження податку з обороту на рівні 1-3% із диференціацією на основі таких чинників, як рівень рентабельності кожної галузі або виду господарської діяльності суб'єкта господарювання, зовнішньоекономічної діяльності та торговельного балансу, надання окремих пільг для соціально-економічного розвитку тощо;

використання гібридної системи універсальних акцизів у короткостроковому періоді (до 3-4 років) у складі антикризових заходів;

запровадження обох податків на державному рівні.

Отже, нагальна потреба у спрощенні адміністрування ПДВ та збільшенні податкових надходжень до бюджету обумовлює необхідність подальшого дослідження можливостей застосування в Україні окремих елементів системи універсальних акцизів, відмінних від ПДВ, з урахуванням специфіки вітчизняної податкової системи.

Література

1. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/38/53411/385070.html>.

2. Науменко М.А. Універсальні акцизи на сучасному етапі економічного розвитку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / М.А. Науменко / Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2006. – 19 с.
3. Indirect tax in 2014. A review of global indirect tax developments and issues / Ernst & Young. [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-PDF-Indirect-tax-2014/\\$FILE/EY-Indirect_Tax_2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-PDF-Indirect-tax-2014/$FILE/EY-Indirect_Tax_2014.pdf).
4. Андрущенко В.Л. Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів: монографія / В.Л. Андрущенко. – Львів: Каменяр, 2000. – 303 с.
5. Василик О.Д. Удосконалення податкової системи України / О.Д. Василик, К.В. Павлюк // Фінанси України. – 1997. – № 10. – С. 37-42.
6. Налогообложение: теории, проблемы, решения / В.П. Вишневский, А.С. Веткин, Е.Н. Вишневская и др.; под общ. ред. В.П. Вишневого. – Донецк: ДонНТУ, ИЭП НАН Украины, 2006. – 504 с.
7. Данілов О.Д. ПДВ: проблема оптимізації адміністрування / О.Д. Данілов // Вісник податкової служби України. – 2009. – №12. – С. 45-48.
8. Уклонение от уплаты налогов. Проблемы и решения: монография / под ред. И.А. Майбурова, А.П. Киреенко, Ю.Б. Иванова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. – 383 с.
9. Скрипник А.В. Фіскальна ефективність та можливі шляхи реформування ПДВ в Україні / А.В. Скрипник, Т.М. Паянок // Економіка України. – 2008. – № 4. – С. 29-42.
10. Єфіменко Т.І. ПДВ як «гидке качення» податкової системи / Т.І. Єфіменко // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 81. – С. 7.
11. Луніна І.О. Ефективність оподаткування споживання в Україні / І.О. Луніна, Н.Б. Фролова // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 17-27.
12. Соколовська А.М. До стратегії реформування податкової системи України / А.М. Соколовська // Дзеркало тижня. – 2006. – № 13. – С. 1-4.
13. Шморгун Л.Г. Податки з обороту і на додану вартість: порівняльні характеристики в контексті практичного застосування / Л.Г. Шморгун // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2011. – № 2. – С. 233-244.
14. Джуччі Р. ПДВ в Україні: чи спрацює інший непрямий податок ліпше? / Р. Джуччі, Р. Кірхнер, О. Бетлій; Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К., 2013. – 16 с.
15. Howell N. Zee (2002), Tax Policy Handbook / International Monetary Fund. – 183 p.
16. Mikesell John L. Misconceptions about Value-Added and Retail Sales Taxes: Are They Barriers to Sensible Tax Policy? / John L. Mikesell // Public Budgeting & Finance. – 2014. – Vol. 34. – P. 1-23.
17. Feenberg Daniel R. Distributional effects of adopting a national retail sales tax / Daniel R. Feenberg, Andrew W. Mitrusi and James M. Poterba // Tax Policy and the Economy. – 1997. – Vol. 11. – P. 49-89.
18. Агафонова Н. Корисний міжнародний досвід для України у сфері адміністрування податків [Електронний ресурс] / Н. Агафонова. – Режим доступу: <http://klichko.org/news/publications/?id=21967>.
19. Стадник М.В. Можливість застосування реверсивного механізму сплати ПДВ в Україні / М.В. Стадник // Економіка промисловості. – 2015. – № 4 (72). – С. 93-104.
20. Curaçao – Amendment of VAT rates planned (2013) News IBFD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibfd.org>.
21. Doing Business. Paying Taxes in Haiti / The World Bank [Електронний ре-

ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doing-business.org/data/exploreeconomies/haiti/paying-taxes/>.

22. Overview of the Tax Systems of Selected Countries in Latin America and the Caribbean / USAID [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00K21G.pdf.

23. IMF Country Report № 13/91/ International Monetary Fund [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr1391.pdf>.

24. Business in Korea North for Everyone: Practical Information and Contacts for Success. – 287 p.

25. Revenue Statistics in Latin America and the Caribbean 2016 / OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/revenue-statistics-in-latin-america-and-the-caribbean-2016_rev_lat_car-2016-en-fi#page110.

26. Taxation and Investment in Argentina 2015 / Deloitte [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-argentinaguide-2015.pdf>.

27. Світова практика використання гібридних форм універсального акцизу: наук.-аналіг. доп. / Д.М. Серебрянський, О.В. Соколовська, М.В. Стадник. – Ірпінь: НДІ фінансового права, 2015. – 56 с.

28. The City of Buenos Aires imposes two turnover tax withholding systems on nonresidents / Ernst & Young [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ey.com/GL/en/Services/Tax/International-Tax/Alert--The-City-of-Buenos-Aires-imposes-two-turnover-tax-withholding-systems-on-nonresidents>.

29. Податковий кодекс Киргизстану: від 17.10.2008 р. № 230 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sti.gov.kg/stsdocuments/NK30.10.12.pdf>

30. Офіційний сайт Державної податкової служби Киргизької Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sti.gov.kg/>.

31. Центральне казначейство Міністерства фінансів Киргизької Республіки / Виконання бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kazna.gov.kg/index.php/ispolnenie-byudzheta/otchety-ob-ispolnenii-byudzheta>.

32. Отчет Национального банка Киргизской Республики за 2009 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbkr.kg/DOC/30042010/000000000005200.pdf>.

33. Воротной И. Розничный налог оптом? [Электронный ресурс] / И. Воротной. – Режим доступа: <http://atameken.info/articles/Roznichnyu-nalog-optom%23node>.

Надійшла до редакції 21.10.2016 р.

НАЛОГОВЫЕ ЛЬГОТЫ ПО НДС В СТРАНАХ ЕВРОПЫ И ОСНОВНЫЕ ПРИЧИНЫ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Для создания благоприятных условий с целью привлечения прямых иностранных инвестиций большинство стран мира безотносительно к уровню их развития используют налоговые льготы. При этом для обеспечения притока иностранных инвестиций в промышленность развитые страны чаще используют финансовые льготы (*financial incentives*), такие как гранты, субсидии по кредитам (*subsidized loans*) или кредитные гарантии (*loan guarantees*). Существует общепринятое мнение, что финансовые льготы истощают государственный бюджет, и поэтому правительства стран не так часто предоставляют их иностранным инвесторам и вместо таких инструментов стимулирования стремятся использовать налоговые льготы, которые не требуют предварительного (авансового) использования правительственных фондов.

Также в развитых странах налоговые льготы часто принимают форму инвестиционных налоговых кредитов (*investment tax credits*), ускоренной амортизации и благоприятного налогового режима (*favorable tax treatment*) для расходов на НИОКР. Кроме того, они применяют налоговые режимы, способствующие экспортной деятельности и получению конкурентных преимуществ на мировом рынке своими ТНК-резидентами.

С другой стороны, большинство развивающихся стран и стран с транзитивной экономикой для стимулирования внутренних отраслей и привлечения иностранных инвестиций используют такие инструменты, как налоговые каникулы,

региональные инвестиционные льготы (*regional investment incentives*), специальные зоны свободного предпринимательства (*special enterprise zones*) и льготы, связанные с реинвестированием (*reinvestment incentives*).

Общетеоретические аспекты использования налоговых льгот, а также основные проблемы их применения в Украине рассмотрены в работах отечественных ученых В. П. Вишневого, А. М. Соколовской, Л.Л. Тарангул [1-3] и др. Налоговые льготы, как способ государственной поддержки инновационной деятельности предприятий, исследованы в работе Ю. Б. Иванова [4]. О.Н. Гаркушенко и Н. В. Филиппова [5] рассматривают основные аспекты гармонизации ставок НДС (стандартной, льготной и эффективной) в Украине с европейскими.

Среди зарубежных ученых, исследовавших проблематику предоставления налоговых льгот, можно отметить J. Auerbach & J.R Hines Jr. [6], которые анализировали инвестиционные налоговые льготы, предоставляемые американским компаниям, в период 1953-1986 гг. в условиях изменения налогового законодательства. Специалисты Всемирного банка A. Easson & E.M Zolt [7], а также V. Tanzi & H. Zee [8] исследуют общетеоретические и практические аспекты налоговых льгот как инструмента повышения инвестиций и обеспечения экономического роста в развивающихся странах. Льготное налогообложение дохода от инвестиций в развивающихся странах и странах с переходной экономикой, в том числе эмпирический анализ последствий его применения, рассматривают D. Hof-

Е.В. Соколовская, 2016

land & R. J Vann [9] и A. Klemm [10]. Использование налоговых льгот для стимулирования инвестиций в промышленное производство проанализировано в работах D. W. Velde [11].

Специалисты ЕС [12], ООН [13; 14] и ОЭСР [15; 16] также занимаются различными проблемами предоставления налоговых льгот и разработкой направлений их решения.

Однако аспекты, связанные с предоставлением налоговых льгот по НДС, в частности, основные причины их использования с точки зрения экономической теории, в отечественной налоговой литературе рассмотрены недостаточно.

Целью данной статьи является анализ причин использования льготных ставок НДС в странах Европы, а также определение стандартных и льготных ставок НДС, которые используются на сегодняшний день в этих странах.

Под налоговыми понимаются любые льготы, которые являются исключениями из общего налогового режима и сокращают налоговое бремя предприятий с целью стимулировать их к инвестициям в те или иные проекты или секторы.

Анализ классификаций налоговых льгот, применяемых в странах мира, позволил выделить следующие их виды:

сниженные ставки налога на доход корпораций (*reduced corporate income tax rates*);

сниженные ставки НДС (*reduced VAT rates*);

отнесение убытков на будущие отчетные периоды (*loss carry forwards*);

ускоренная амортизация (*accelerated depreciation*);

налоговые каникулы (*tax holidays*);

инвестиционные налоговые скидки или кредиты (*investment allowances and credits*);

отчисления сверх установленной нормы (*favorable deduction rules, super deductions*);

льготы на реинвестирование (*reinvestment incentives*);

инвестиционные налоговые кредиты (*investment tax credits*);

сниженные ставки налогов на репатриацию дохода, полученного в виде процентов и дивидендов (*reduced withholding taxes*);

льготы по уплате налогов на доходы физических лиц, на фонд заработной платы и социальные взносы (*personal income tax, payroll tax and social security reductions*);

освобождение от уплаты налогов с продаж (*sales tax exemptions*);

сниженные ставки таможенных пошлин (*reduced import taxes and customs duties*);

льготы по уплате налога на имущество (*property tax reductions*);

«Зоны» («*Zones*»);

снижение налога/налоговый кредит на доходы в иностранной свободно конвертируемой валюте (*tax reductions / credits for foreign hard currency earnings*);

льготный режим (льготные условия) для долгосрочного прироста капитала (*preferential treatment of long-term capital gains*);

вычет расходов, связанных с получением/повышением квалификации (*deductions for qualifying expenses*).

Сниженные ставки НДС являются одним из основных видов налоговых льгот, наряду со сниженными ставками налога на доходы корпораций, ускоренной амортизацией и налоговыми каникулами. Это фактически единственный вид льгот, связанный с налогообложением потребления, и его применение требует отдельного детального исследования. Анализ основных видов налоговых льгот позволил распределить имеющиеся в странах мира льготы по НДС на две основные категории, в зависимости от сферы их применения (табл. 1).

Основные категории налоговых льгот, касающиеся НДС [17; 18]

Сфера применения	Основные виды льгот
Объем продаж	Льготные ставки НДС с учетом общего объема продаж
Добавленная стоимость	Льготные ставки НДС при производстве экологически чистой продукции, при применении энергосберегающих технологий и др.; предоставление налоговых кредитов с учетом полученной чистой добавленной стоимости

Рассмотрим подробнее причины использования сниженных ставок НДС как вида налоговых льгот в странах мира.

Главной причиной для использования двух (или более) ставок НДС являются распределительные цели (*distributional considerations*). Считается, что единая ставка НДС имеет регрессивное влияние, поскольку домохозяйства с более низким уровнем дохода предпочитают тратить большую долю их доходов на базовое потребление и, соответственно, меньшую – на товары роскоши и на сбережения, в сравнении с домохозяйствами с более высоким уровнем дохода. Применение сокращенной ставки НДС для «базовых потребностей», таких, например, как товары питания, призвано нейтрализовать либо сократить такое воздействие.

Другая важная причина для дифференциации ставок НДС заключается в наличии общественных товаров (*public good*), или товаров, потребление которых поощряется государством (*merit good*). Правительство стремится стимулировать население к приобретению товаров и услуг, которые имеют «положительные экстерналии» или которые являются полезными (с точки зрения власти) для людей (например, здравоохранение, образование и культура). Так, во многих странах мира используются сниженные ставки НДС при налогообложении услуг муниципального транспорта, образования, медицинских услуг, производства с применением энергосберегающих техноло-

гий, поставках лекарств, продажах книг и/или билетов в театр и т.д.

Очевидно, эти две причины могут или противоречить, или, наоборот, усиливать друг друга, в зависимости от категории товара. Например, низкая ставка НДС на услуги муниципального транспорта может также рассматриваться как желательная с точки зрения защиты окружающей среды (при условии, что она стимулирует отказ от использования частных автомобилей), однако такой же аргумент не срабатывает, когда речь идет о налогообложении по льготным ставкам энергии, воды, продуктов питания.

Также в определенных случаях одна причина может использоваться для противодействия (*perverse incentive*) результату, возникшему по другой причине. Например, ставка НДС может быть сокращена на операции с энергосберегающими материалами с целью компенсации влияния снижения ставки НДС на внутренний энергетический сектор; последняя используется из социальных соображений – в этом случае «антистимулом» с точки зрения охраны окружающей среды будет налогообложение потребления энергии по более низким ставкам, чем ее экономия.

Рост занятости, переход от неформальной экономики к формальной и борьба с теневой экономической деятельностью также относятся к причинам применения сокращенной ставки НДС. Следует отметить, что это сыграло важную роль в возможности применения (до 2010 г.) в странах ЕС сокращенной став-

ки НДС на определенные трудоинтенсивные услуги, согласно статье 106 и Приложению IV Директивы 2006/112/ЕС [19]. Также целесообразно подробно рассмотреть эффективность льготных ставок НДС с точки зрения различных экономических аспектов.

1. Установление различий между товарами, которые являются объектом льготного налогообложения НДС, и которые им не являются.

Стоит заметить, что даже если критерии отнесения товаров к определенной группе установлены, то их корректное применение должно быть под постоянным контролем. Также подобное разграничение может усложняться «пограничными случаями» (*borderline cases*) и наличием «смешанных товаров» (*mixed products*).

2. Перетекание возросших расходов в цены других товаров.

Согласно современным исследованиям [20] постоянное сокращение ставки НДС на определенный товар или услугу в определенный момент приведет к сокращению цены товара в той мере, которая соответствует денежному эквиваленту сниженной ставки НДС. Речь идет о так называемом перетекании расходов в цены других товаров (*pass-through*). Существуют определенные эмпирические подтверждения данного факта. Так, рост ставки НДС на продажу периодических изданий на 10% в Италии в 2002 г. привел к росту цен на 14%. Сокращение ставки НДС на операции по продаже книг в Швеции на 19% в 2001 г. привело к падению цен на книги на 12%. Это означает перетекание расходов к цене других товаров в размере 134 и 80% соответственно.

Однако также отмечается, что в секторах с несовершенной конкуренцией этот эффект перетекания расходов проявляется в меньшей степени. Если цена изначально была установлена на макси-

мальном уровне, позволяющем применение монопольного положения, то компании не будут снижать цену в полном соответствии с сокращением НДС, однако будут ее корректировать для получения максимальной прибыли. Кроме того, эффект перетекания будет более медленным в секторах с высокой капиталоемкостью, поскольку таким компаниям требуется больше времени для того, чтобы приспособиться к изменениям в спросе. Иными словами, эффект перетекания в целом будет тем ниже, чем выше эластичность спроса. И, наконец, у производителей стимулы реагировать на изменения ставки НДС будут меньшими, если они заняты в определенном секторе лишь временно (как в случае с определенными трудоинтенсивными услугами).

3. Уровень сокращения цены.

По своей природе дифференциация ставок НДС (даже при условии полного перетекания расходов в цену других товаров) приведет только к ограниченным изменениям в цене. В большинстве стран ЕС разница между стандартной и сниженной ставкой НДС составляет от 10 до 15%. Если начальная разница в цене между товаром, который облагается по льготной ставке НДС, и товаром, который облагается по стандартной ставке, превышает разницу в ставках НДС, то «льготный» товар останется более затратным, даже если он облагается НДС по сниженной ставке. Однако такая разница будет сокращаться при условии сокращения срока использования товара (*payback period*) [21, с. 16-17].]

4. Эластичность спроса.

Влияние низких цен (вызванных сокращением ставки НДС или другими причинами) будет зависеть от изменений потребительского спроса, которые эти ценовые изменения вызывают. Это находит отражение в ценовой эластичности спроса – процентном изменении спроса на товар в ответ на 1% изменение цены

этого товара. Базовые товары, такие как продукты питания, имеют низкую эластичность спроса (меньше 1).

Как показали исследования западных ученых-экономистов [22], рост ставки НДС приводит к более сильному и быстрому ответу со стороны цены, чем сокращение ставки. Иными словами, имеет место асимметричная реакция цены. Также поведение потребителя не может быть определено только одним показателем или функцией эластичности, поскольку потребители могут отреагировать на изменения цены несвойственным им образом под влиянием определенных психологических факторов.

5. Жизненный цикл товара и эффекты замещения.

Влияние применения дифференцированных ставок НДС между различными группами товаров разное. Также важно учитывать товары длительного пользования (*durable goods*) и краткосрочного пользования (*non-durable goods*). Спрос на товары краткосрочного пользования (в частности, продукты питания и топливо) может в принципе привести к быстрому перемещению спроса на другие товары, например, экологически чистые, как реакция на сокращение ставки НДС, тогда как изменение спроса на товары длительного пользования проходит медленнее. Также для последних важна средняя продолжительность жизненного цикла товара. На динамических ненасыщенных рынках инновационных товаров (например, рынках ИТ-товаров) жизненный цикл товара значительно короче, в отличие от насыщенных рынков, в частности, бытовой техники. Тем не менее, в случае насыщенного рынка сокращение ставки НДС может привести к повышению коэффициента замещения (*replacement rate*) [21, с.18-19].

6. Влияние рыночных сигналов (*signalling effect*).

Понятно, что влияние сокращения ставки НДС не ограничивается только финансовым эффектом, который он вызывает. Применение льготной ставки НДС на определенные товары также может рассматриваться как «знак качества» (*seal of approval*), которое подтвердило правительство, обозначая, что потребитель делает верный выбор, покупая данный товар. Такой эффект рыночных сигналов может возникать на этапе публичного обсуждения налоговой льготы [23].

7. Маркетинг.

Предоставление налоговой льготы по НДС призвано, прежде всего, повлиять на цену товара. Однако когда целью предоставления таких льгот является стимулирование инноваций, они также влияют и на сам товар. Поскольку, как уже отмечалось выше, предоставление льготы на отдельный товар может рассматриваться как определенное отличие этих товаров от товаров-конкурентов.

Также льготные ставки НДС имеют и косвенное влияние на экономическую эффективность, которое проявляется посредством ряда факторов.

1. Эффект отдачи (*rebound effect*).

В данном случае речь идет об изменении поведения потребителей, которые могут возникнуть в ответ на сокращение цены товара в результате предоставления льгот по НДС.

2. Инновации и рыночные трансформации.

Инновационные товары обычно являются относительно затратными, особенно на начальных этапах продвижения на рынок. Растущий спрос может привести к сокращению издержек производства и тем самым вызвать снижение цены. В целом снижение ставки НДС может углубить ценовой разрыв между инновационным товаром и его стандартной альтернативой и, таким образом, способствовать росту спроса на новый товар. Однако такое влияние, скорее всего, бу-

дет незначительным на начальных стадиях жизненного цикла товара, когда разница в цене часто значительно больше, чем среднее значение 10% разрыва между стандартной и льготной ставкой НДС. Тем не менее, в эмпирических исследованиях отмечается рост объемов продаж инновационных товаров, являющихся объектом налогообложения НДС по льготной ставке.

В случае, если ситуация на рынке позволяет компании-производителю удержаться от перетекания расходов в цену других товаров, то коэффициент прибыльности (*profit margin*) инновационного товара будет расти. В обоих указанных случаях речь идет о существовании рыночных стимулов (*market incentive*) для развития инноваций.

3. Трансграничные сделки и проблемы внутреннего рынка.

В странах Европейского Союза НДС взимается по принципу места назначения (*destination principle*). Отклонение от этого принципа возникает, когда потребитель выезжает за границу с целью приобрести определенный товар. Разница в ставках НДС в странах ЕС может привести к росту объемов трансграничных транзакций по сравнению с тем, который был бы при использовании единой ставки НДС для всех стран-членов ЕС. Размер такого влияния мог бы расти при условии, что страны ЕС могли бы свободно выбирать между применением льготной и стандартной ставкой НДС.

Немногочисленные эмпирические исследования по данной тематике свидетельствуют, что влиянием трансграничных транзакций, вызванных наличием различных ставок НДС, нельзя пренебрегать. Так, трансграничные покупки товаров на датско-немецкой границе оцениваются в 2% от общего объема потребления в Дании. Такой их объем обусловлен, прежде всего, разницей в стандартных ставках НДС в Германии (19%) и Дании

(25%), а также тем фактом, что Германия применяет льготную ставку НДС на различные товары и услуги, тогда как Дания является единственной страной ЕС, которая применяет единую ставку НДС для всех товаров.

Среди основных характеристик товаров, которые являются основными объектами трансграничных транзакций, можно отметить высокую цену на единицу веса или объема, низкую способность к хранению (при транспортировке) и др.

4. Проблема «безбилетника» (*free-rider problem*).

Любая схема, которая предоставляет финансовые льготы для приобретения определенного типа товаров (например, энергосберегающих), также будет способствовать тем, кто не нуждается в такой льготе, поскольку они будут потреблять этот товар при любых условиях. Следствием этого может быть потеря налогового дохода от этих потребителей без получения соответствующих положительных экстерналий.

Частично данной проблемы можно избежать путем тщательного отбора измерительных параметров. В частности, в случае применения льготной ставки НДС возможности для маневров ограничены, поскольку разница между стандартной и льготной ставками является фиксированной, и возможность для ценовой дискриминации также ограничена. Однако это предполагает, что применение сниженных ставок НДС будет более эффективным для товаров с эластичным ценовым спросом.

5. Влияние на государственный бюджет.

Снижение ставки НДС на определенные товары и услуги приведет к сокращению доходов государственного бюджета (в той мере, в которой эти товары и услуги могут быть заменены на их альтернативы, которые облагаются налогом по стандартной ставке НДС). Если

фискальная нейтральность является необходимым условием национальной фискальной политики, то такие потери дохода будут определенным образом компенсированы. Причем наиболее ожидаемым методом для этого становится повышение стандартной ставки НДС.

6. Возможности для уклонения от уплаты НДС.

Существование льготной ставки НДС стимулирует поставщиков к тому, чтобы классифицировать эти товары как имеющие право на применение льготы. В эмпирических исследованиях анализируются споры правового характера, которые возникали для таких «пограничных» товаров. Возможность получения льготы по НДС также может быть причиной для поставщиков направлять ограниченные ресурсы (*scarce resources*) на лоббирование интересов, заключающихся в получении статуса льготного товара для собственного производства. Также применение льготной ставки НДС может создавать стимулы для уклонения от его уплаты, например, путем намеренно неверной классификации определенного товара или услуги. Отдельным аспектом стоит проанализировать административные расходы и расходы на соблюдение налогового законодательства (*tax compliance costs*) при применении льготных ставок по НДС. Дифференцированная структура ставок НДС усложняет систему учета плательщиков НДС, требует дополнительных процедур аудита, повышает объемы налогового возмещения, способствует неверной классификации товаров. Рост расходов на соблюдение налогового законодательства в результате применения дифференцированной структуры ставок распределяется в обратной зависимости от дохода, то есть субъекты малого и среднего бизнеса несут большие расходы, в отличие от крупных предприятий

пропорционально. Расходы администрирования НДС также увеличиваются при использовании льготных ставок НДС, поскольку последние требуют правил определения товаров, которые могут облагаться налогом НДС по сниженным ставкам. Соответственно, время, которое тратят сотрудники налоговых органов на выявление неверной классификации товаров, разрешение споров в судах и т.п., увеличивается. Также важными причинами роста расходов на соблюдение налогового законодательства является наличие трансграничных транзакций и смешанной номенклатуры (*mixed products*), когда продавец поставляет «совокупность» товаров и/или услуг, облагаемых по разным ставкам НДС [21, с. 18-25; 24].

В табл. 2 приведены стандартные и льготные ставки НДС в странах ЕС, а также основные виды товаров и услуг, для которых применяется льготное налогообложение НДС.

Выводы. В результате исследования опыта применения сниженных ставок НДС, как вида налоговых льгот в странах мира, выделены две основные причины их применения: распределительные цели и наличие общественных товаров или товаров, потребление которых поощряется государством.

Установлено, что на уровень эффективности применения льготных ставок НДС влияют, прежде всего, такие факторы, как перетекание возросших расходов в цены других товаров и эластичность спроса.

Косвенное влияние льготных ставок НДС на экономическую эффективность проявляется, главным образом, за счет осуществления трансграничных сделок и возможностей для уклонения от уплаты НДС, которые возникают при использовании соответствующих льгот.

Стандартные (VAT_{st}) и льготные (VAT_r) ставки НДС в странах ЕС (2016 г.) [25]

Страна	Ставка, %		Товары / услуги
1	2	3	4
Австрия	VAT_{st}	20	Все облагаемые товары и услуги
	VAT_r	13	Внутренние авиаперевозки; продажа билетов на культурные и спортивные мероприятия; производство вина; размещение в гостиницах
		10	Продажа базовых продуктов питания; фармацевтической продукции; книг, газет; водоснабжение; предоставление социальных услуг
Бельгия	VAT_{st}	21	Все облагаемые товары и услуги
	VAT_r	12	Продажа определенных продуктов питания; некоторая энергетическая продукция и т.д.
		6	Продажа определенных продуктов питания; фармацевтической продукции; водоснабжение; ряд социальных услуг, услуг по ремонту и т.д.
Болгария	VAT_{st}	20	Все облагаемые товары и услуги
	VAT_r	9	Размещение в гостиницах
Венгрия	VAT_{st}	27	Все облагаемые товары и услуги
	VAT_r	5	Продажа определенных продуктов питания; фармацевтических товаров; медоборудования для инвалидов; книг, газет, периодических изданий
		18	Продажа определенных продуктов питания; продажа концертных билетов; размещение в гостиницах
Германия	VAT_{st}	19	Все облагаемые товары и услуги
	VAT_r	7	Продажа определенных продуктов питания; водоснабжение; продажа медоборудования для инвалидов; книг, газет, периодических изданий; размещение в гостиницах; оказание социальных услуг и др.
Греция	VAT_{st}	24	Все облагаемые товары и услуги
	VAT_r	6	Продажа определенных фармацевтических товаров; газет и периодических изданий, театральных билетов; размещение в гостиницах
		13	Базовые продукты питания; водоснабжение; продажа медоборудования для инвалидов; услуги кремации; некоторые социальные услуги
Дания	VAT_{st}	25	Все облагаемые товары и услуги
Эстония	VAT_{st}	20	Все облагаемые товары и услуги
	VAT_r	9	Продажа фармацевтических товаров, медоборудования для инвалидов; книг, газет, периодики; водоснабжение; размещение в гостиницах
Ирландия	VAT_{st}	23	Все облагаемые товары и услуги
	VAT_r	4,8	Продажа продукции животноводства; поставки агропромышленной продукции
		9	Продажа определенных продуктов питания; газет, периодических изданий; размещение в гостиницах; парикмахерские услуги и др.
		13,5	Продажа определенных продуктов питания; услуги по ремонту; определенные туристические услуги; услуги школ вождения; ветеринарные услуги; медицинское и стоматологическое обслуживание и т.д.
Италия	VAT_{st}	22	Все облагаемые товары и услуги
	VAT_r	4	Продажа определенных продуктов питания; медоборудования для инвалидов; книг, газет и периодических изданий; ряд социальных услуг
		10	Продажа определенных продуктов питания; услуги муниципального транспорта; услуги по ремонту; размещение в гостиницах; ресторанный бизнес; определенные социальные услуги, сбор бытовых отходов и др.
Испания	VAT_{st}	21	Все облагаемые товары и услуги
	VAT_r	4	Продажа определенных продуктов питания; фармацевтических товаров, медоборудования для инвалидов; газет и периодических изданий; определенные социальные услуги и т.д.
		10	Продажа определенных продуктов питания; фармацевтических товаров; услуги муниципального транспорта; продажа билетов на культурные и спортивные мероприятия; ряд социальных услуг; размещение в гостиницах и др.

1	2	3	4
Кипр	VAT _{st}	19	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	5	Продажа базовых продуктов питания; фармацевтической продукции; книг, газет, периодических изданий; билетов на культурные, спортивные мероприятия; водоснабжение; оказание услуг по ремонту, парикмахерских услуг
		9	Услуги некоторых видов пассажирского транспорта; размещение в гостиницах; ресторанный бизнес
Латвия	VAT _{st}	21	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	12	Продажа детского питания, фармацевтической продукции, медоборудование для инвалидов; книг, газет, периодических изданий; услуги муниципального транспорта; размещение в гостиницах.
Литва	VAT _{st}	21	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	9	Услуги муниципального транспорта; продажа газет и периодических изданий; размещение в гостиницах.
		5	Продажа фармацевтической продукции, медоборудования для инвалидов
Люксембург	VAT _{st}	17	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	3	Продажа продуктов питания; водоснабжение; продажа определенных фармацевтических товаров; книг, газет, периодических изданий; услуги кабельного телевидения, муниципального транспорта; размещение в гостиницах; услуги кремации; продажа билетов на культурные и спортивные мероприятия; медицинские и стоматологические услуги; сбор бытовых отходов
		8	Услуги клининговых компаний для домохозяйств; определенные услуги по ремонту; парикмахерские услуги
		14	Продажа определенных видов продукции виноделия и топлива; услуги по рекламе; услуги по установке кондиционеров
Мальта	VAT _{st}	18	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	5	Продажа определенных видов кондитерской продукции; книг, газет, периодических изданий; медоборудования для инвалидов; услуги по ремонту и др.
		7	Размещение в гостиницах.
Нидерланды	VAT _{st}	21	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	6	Продажа продуктов питания, определенных фармацевтических товаров; газет и периодических изданий; водоснабжение; услуги муниципального транспорта; услуги по ремонту; размещение в гостиницах; ресторанный бизнес; парикмахерские услуги и др.
Польша	VAT _{st}	23	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	5	Продажа определенных продуктов питания; книг, газет, периодических изданий; поставки определенных агропромышленных товаров.
		8	Продажа определенных продуктов питания; медоборудования для инвалидов; билетов на культурные и спортивные мероприятия; услуги муниципального транспорта; парикмахерские услуги; услуги кремации; ряд социальных услуг, сбор бытовых отходов и др.
Португалия	VAT _{st}	23	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	6	Продажа определенных продуктов питания, фармацевтических товаров, медоборудования для инвалидов; газет и периодических изданий, лицензий на услуги телевидения
		4	Продажа определенных продуктов питания; медоборудования для инвалидов; билетов на культурные и спортивные мероприятия; услуги муниципального транспорта; ряд социальных услуг; ресторанный бизнес; медицинские и стоматологические услуги и т.п.
		13	Продажа определенных продуктов питания; билетов на ряд культурных мероприятий; дизельного топлива для АПК; вин и т.д.

1	2	3	4
Румыния	VAT _{st}	20	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	5	Услуги ЖКХ
		9	Продажа определенных продуктов питания, фармацевтических товаров, медоборудования для инвалидов, билетов на культурные и спортивные мероприятия; книг, газет, периодических издания и др.
Словакия	VAT _{st}	20	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	10	Продажа фармацевтической продукции, медоборудования для инвалидов; книг
Словения	VAT _{st}	22	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	9,5	Продажа определенных продуктов питания; медоборудования для инвалидов; книг, газет, периодических изданий; водоснабжение; услуги по клинингу; ресторанный бизнес; размещение в гостиницах; услуги кремации; услуги по ремонту и т.д.
Соединенное Королевство	VAT _{st}	20	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	5	Продажа детских кресел для автомобилей; услуги ЖКХ; поставки электроэнергии и газа домохозяйствам
		0	Продажа базовых продуктов питания, книг, газет, периодических изданий; водоснабжение домохозяйств; ряд медицинских услуг и т.д.
Финляндия	VAT _{st}	24	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	10	Продажа фармацевтических товаров, книг, газет, периодических изданий; услуги муниципального транспорта; размещение в гостиницах и др.
		14	Продажа продуктов питания; поставки определенных агропромышленных товаров; ресторанный бизнес
Франция	VAT _{st}	20	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	2,1	Продажа определенных фармацевтических товаров; газет, периодических изданий, лицензий на услуги телевидения
		5,5	Продажа продуктов питания; медоборудование для инвалидов; билетов на культурные и спортивные мероприятия; ряд социальных услуг
		10	Продажа определенных продуктов питания, фармацевтических товаров; услуги кабельного телевидения, услуги по ремонту; поставки определенных агропромышленных товаров; ресторанный бизнес; размещение в гостиницах и др.
Хорватия	VAT _{st}	25	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	5	Продажа определенных продуктов питания, фармацевтической продукции, определенных видов медоборудования; образовательных книг, научной периодики и др.
		13	Продажа определенных продуктов питания, концертных билетов, поставки воды (кроме бутилированной); размещение в гостиницах и др.
Чехия	VAT _{st}	21	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	10	Продажа детского питания, фармацевтической продукции, книг
		15	Продажа продуктов питания (за исключением детского питания); медоборудования для инвалидов; билетов на культурные мероприятия; размещение в гостиницах; использование спортивного оборудования; поставки воды; социальные услуги и др.
Швеция	VAT _{st}	25	Все облагаемые товары и услуги
	VAT _r	6	Услуги муниципального транспорта; продажа газет и периодических изданий, билетов на культурные мероприятия и др.
		12	Продажа определенных продуктов питания; размещение в гостиницах; ресторанный бизнес

Установлено, что наиболее распространенными товарами и услугами в странах ЕС, на которые распространяются льготные ставки НДС, являются базовые продукты питания, фармацевтическая продукция, медицинское оборудование для инвалидов, книги, газеты, периодические издания, гостиничный и ресторанный бизнес, услуги муниципального транспорта, продажа билетов на культурные и спортивные мероприятия, водоснабжение.

Среди упомянутых двух основных причин применения льгот по НДС распределительные цели вызывают наибольшие искажения функционирования рынка. Для Украины данная проблема особенно актуальна с учетом сложившихся в стране экономико-институциональных условий. Поэтому исследование основных провалов рынка, как последствий предоставления таких льгот при достижении целей распределения, является объектом дальнейших исследований.

Литература

1. Налогообложение: теории, проблемы, решения / В.П. Вишневский, А.С. Веткин, Е.Н. Вишневская и др.; под общ. ред. В.П. Вишневского. – Донецк: ДонНТУ, ИЭП НАН Украины, 2006. – 504 с.
2. Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду / А.М. Соколовська, Т.І. Єфименко, І.О. Луїна та ін. – К.: НДФІ, 2006. – 320 с.
3. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України: монографія / за заг. ред. Л.Л. Тарангул; Нац. ун-т ДПС України. – Ірпінь, 2012. – 515 с.
4. Иванов Ю.Б. Налоговые аспекты государственной поддержки инновационной деятельности предприятий: материалы междунар. науч.-практ. конф.; под ред. Р.М. Нижегородцева. – М., 2006. – С. 114-117.
5. Гаркушенко О.М. Шляхи гармонізації ставок ПДВ з європейськими: проблеми та виклики / О.М. Гаркушенко, Н.В. Філіппова // Економіка промисловості. – 2016. – №3 (75). – С. 49-73.
6. Auerbach A.J. Investment tax incentives and frequent tax reforms / A.J. Auerbach, J.R. Hines Jr. // NBER Working Paper. – 1988. – № 2492. – 14 p.
7. Easson A. Tax incentives / A. Easson, E.M. Zolt // World Bank Institute. – 2002. – 36 p.
8. Tanzi V. Tax Policy for Emerging Markets: Developing Countries / V. Tanzi, H. Zee // IMF. – 2000. – WP № 00/35. – 34 p.
9. Holland D. Income Tax Incentives for Investment / D. Holland, R.J. Vann // Tax Law and Drafting. – 1998. – Vol. 2 (Washington: IMF). – P. 986-1020.
10. Klemm A. Causes, Benefits, and Risks of Business Tax Incentives / A. Klemm // IMF Working Paper №WP/09/21. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2009. – 28 p.
11. Velde D.W. Tax, investment and industrial policy / D.W. Velde / In: Taxation and Developing Countries Training Notes. – EPS Peaks. – 2013. – P. 35-40.
12. A Study on R&D Tax Incentives. Final Report / European Commission, 2014. – 130 p.
13. Tax Incentives and Foreign Direct Investment A Global Survey / United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). – Geneva, 2000. – № 16. – 277 p.
14. State Support Measures for Services: An Exploratory Assessment with Scanty data // United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), 2005. – 78 p.
15. Tax Incentives for Investment: A Global Perspective Experiences in MENA and Non-MENA Countries / In: Making Re-

forms Succeed Moving Forward with the MENA Investment Policy Agenda. – OECD Publishing, 2008. – 316 p.

16. Attractiveness for Innovation: Location Factors for International Investment / OECD Publishing, 2011. – 100 p.

17. Соколовская Е.В. Виды льгот с позиций их применения / Е.В. Соколовская // Налоговые льготы. Теория и практика применения в экономике: монография. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2014. – С. 183-194.

18. Sokolovska O. Market and government failures related to the introduction of tax incentives / O. Sokolovska, D. Sokolovsky // Economy and sociology. – 2015. – № 4. – P. 17-26.

19. Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax // Official Journal of the European Union L 347/1. 11.12.2006.

20. Study on reduced VAT applied to goods and services in the Member States of

the European Union. Taxation Papers. – European Union, 2008. – 108 p.

21. The use of differential VAT rates to promote changes in consumption and innovation. Final report / European Commission, 2008. – 150 p.

22. The Political Economy of Environmentally Related Taxes. – OECD, 2007. – 199 p.

23. Aalbers R. Technology adoption subsidies: An experiment with managers / R. Aalbers, E. van der Heijden, J. Potters, D. van Soest, H. Vollebergh // Energy Economics. – 2009. – Vol. 31. – P. 431-442.

24. Cnossen S. How Much Tax Coordination in the European Union? / S. Cnossen // International Tax and Public Finance. – 2009. – 10 (6). – P. 625-649.

25. 2016 European Union VAT rates [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vatlive.com/vat-rates/european-vat-rates/eu-vat-rates/>.

Представлена в редакцию 03.10.2016 г.

«УТКА-КРОЛИК» ИНДУСТРИАЛЬНОГО ПАРКА

При остром дефиците инвестиционных ресурсов в украинской промышленности правительство и депутатский корпус роль основного инструмента по исправлению ситуации отводят индустриальным паркам [1-3]. К этому же склоняются ученые и практики. Так, в журнале «Економіка промисловості» по проблематике индустриально-парковых систем опубликованы две статьи, приуроченные к угольной промышленности [4-5]. В первой из них рассмотрен опыт компании «Донецксталь», начатый корпоративной разработкой шахтного поля, во второй дано определение, раскрыты особенности и представлены перспективы трехмерных (на базе шахт) промышленных парков. Вторую статью завершает мысль о невозможности широкого внедрения индустриальных парков в угольной промышленности без соответствующего институционального обеспечения. Судя по дебатам, разгоревшимся в 2016 г. [6; 7], для эффективного решения вопроса мало имеющегося закона и его дополнений [8], необходимо ясное понимание инвестиционной природы институциональных парков.

Даже такая простая схема промышленного парка, как корпоративная разработка шахтного поля (КРШП), реализованная в конце прошлого века на украинской шахте «Красноармейская-Западная» № 1 (ныне шахтоуправление «Покровское») концерном «Энерго» (ныне компания «Донецксталь»), оказывается далеко не так проста, как представлялось ранее.

Схема КРШП: частная фирма со своим оборудованием приходит на государственное предприятие (шахту), оснащенную всей необходимой инженерной инфраструктурой, и ведет добычу угля на отведенной ей части шахтного поля, а шахта оказывает фирме широкий спектр платных услуг – от подъема, транспорта, энергоснабжения и вентиляции до бытового обслуживания персонала и пр. Интерес фирмы, как правило, заключается в том, что она становится собственником добытого ею угля [9].

В научном плане корпоративная разработка шахтного поля получила известность исключительно как форма привлечения негосударственных инвестиций на убыточные государственные шахты [10; 11 и др.], при этом субъекты предпринимательства, подвизавшиеся на государственных предприятиях, беспечно были признаны инвесторами угольных шахт [12]. Но этот феномен промышленного парка заслуживает более глубокого изучения.

Американский историк и философ Т. Кун (Т. Kuhn) утверждал, что в момент научной революции, как в системе «Утка-Кролик», происходит мгновенная смена парадигмы [13, p.114]. «Утка-Кролик» (см. рисунок) – это образ, созданный в конце XIX в. американским психологом Дж. Ястровым или, в другой транскрипции, Дж. Джастроу (Joseph Jastrow), – не оптическая иллюзия, а двойственная (бистабильная или обратимая) фигура, обладающая тем свойством, что зритель, ясно видящий абрис «утки», вдруг да увидит черты «кролика», или

наоборот – «кролик» может мгновенно предстать перед ним «уткой».

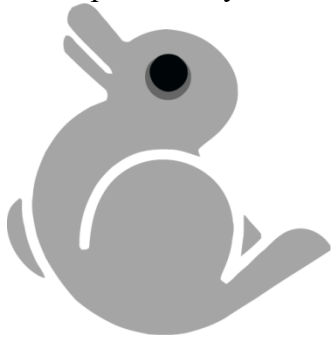

Рисунок. Современное изображение «Утка-Кролик» [14]

Сам Т. Кун сетовал, что его теорию научных революций воспринимают лишь в увязке с учениями Коперника, Ньютона, Дарвина или Эйнштейна, тогда как революционными есть любые, пусть незначительные, перемены в восприятии научных дисциплин, если они важны для сообщества «из хотя бы двадцати пяти активных членов» [15, с. 80; 9, р. 180-181].

Цель статьи – с использованием схемы корпоративной разработки шахтного поля подвести читателей к научной революции в восприятии инвестиционной сущности промышленных парков: показать, что в исторически апробированной схеме взаимоотношений частной фирмы и государственной шахты не фирма осуществляет капитальные вложения в шахту, а наоборот – шахта выступает инвестором фирмы.

В западной практике существует понятие дочерней компании специального назначения – SPV (от англ. Special Purpose Vehicle) или, как их чаще сейчас называют, SPE (Special Purpose Entity). Такие специализированные формирования в бизнесе российский экономист В. Агроскин назвал недиверсифицированными фирмами [16]. То есть промышленный парк – это производственная бизнес-система, предназначенная для

внедрения заинтересованными предпринимательскими структурами своих агентов (недиверсифицированных фирм).

Исследователь процессов становления восточноевропейского капитализма, известный американский ученый Д. Старк (D. Stark) на основании анализа венгерского опыта установил, что трансформация прав собственности может происходить без общепринятой приватизации за счет того, что рождающиеся формы собственности размывают: «... а) границы частной и общественной собственности; б) организационные границы предприятий; в) границы законодательных принципов» [17, с. 7]. В результате размывания границ возникает названная Д. Старком «рекомбинированная собственность» (recombinant property), представляющая собой взаимопересекающиеся внутри предприятий сети отношений собственности, обусловленные децентрализацией активов [13, с. 8]. Сам термин «recombinant property» заимствован из биологии и означает интенсивную перетасовку отцовских и материнских генов. Введение нового понятия породило цепную реакцию в публикациях: только оригинальная статья Д. Старка, по сведениям Google Scholar, цитировалась в 1325 работах, индекс цитируемости статей последующих поколений пошел на тысячи.

С.Б. Авдашева к схемам рекомбинации собственности относит толлинг [18], поскольку давальчество служит перераспределением, в некотором смысле экспроприацией, реальных прав собственности на активы перерабатывающего предприятия в пользу давальца: не имея соответствующих производственных фондов, тот из имеющегося у него сырья получает готовый продукт. А.И. Бутыркин, следуя идеям Кларка и Авдашевой, практику устойчивых и повторяющихся давальческих контрактов независимо от формального распределения прав собственности призывает рас-

смаивать как сформировавшуюся вертикально интегрированную структуру [19, с. 128].

Если присмотреться внимательно, то корпоративная разработка шахтного поля фрагментарно тоже есть толлинг. Фрагментарно, поскольку не все предоставляемые фирме услуги соответствуют признакам давальчества.

Первые толлинговые отношения зародились в старину, их широко практиковали мельники – крестьяне оставляли им в оплату за помол своего зерна часть полученной муки. Та же схема и поныне распространена в отечественной угольной промышленности: угледобывающее предприятие сдает рядовой уголь на обогатительную фабрику, а получает концентрат, часть которого оставляет фабрике в качестве натуроплаты.

Эта схема, если присмотреться, присутствует и в модели корпоративной разработки шахтного поля, правда, с существенными различиями. Вот, к примеру, шахтный клетевой подъем. Стационарная установка, предназначенная для выдачи в вагонетках на дневную поверхность и угля, и пустой породы. Но при единой технологии обработки вагонеток существует нюанс: недиверсифицированная фирма под землей сдает шахтным службам, занимающимся откаткой и подъемом, полученные ею уголь и породу, а на поверхности забирает только уголь, порода же уходит в отвал. Эта деталь превращает тривиальную услугу по доставке и подъему груза на поверхность в толлинг. Уголь под землей – сырье, уголь на поверхности – продукт, прошедший переработку (подвергшийся процессам транспортировки и подъема) за назначенную плату, будь-то деньгами, будь-то натурой, углем, и переданный давальцу. В отличие от транспорта и подъема угля, транспорт и подъем породы – это не толлинг, а тривиальная услуга

по уборке пустой породы из подземного пространства.

Среди достаточно длинного перечня услуг, предоставляемых фирме шахтой, есть несколько, которые можно отнести к толлинговым: внутривозводской транспорт и подъем угля, санитарно-бытовое обслуживание персонала (на входе в шахтную баню находятся покрытые угольной пылью работники фирмы, на выходе – чисто вымытые и переодетые в чистое). То есть фирма, не имея собственных технологических средств и служб, пользуется шахтными установками и извлекает из этого для себя прибыль. Схема стара, как «рассеянная мануфактура» доиндустриального периода развития капитализма, но воплощение новое. Остальные услуги – проветривание, водоотлив, энергоснабжение и др. – к толлингу отношения не имеют, это классическое предоставление производственных услуг за плату. Важность их разграничения заключается не столько в доказательстве рекомбинации собственности, сколько в демонстрации неформального и неявного перехода имущества шахты в пользу фирмы. Фирме, как и крестьянину-землепашцу, нуждающемуся в помеле пшеницы, нет резона заводить свое перерабатывающее предприятие, если можно воспользоваться имуществом другого лица.

Но передача имущества от одного экономического агента к другому с целью получения дохода – это инвестиция, из чего следует, что в кондовой схеме корпоративной разработки шахтного поля не фирма делает вложения в шахту, а наоборот – шахта через рекомбинацию собственности инвестирует фирму. А покупка материнской предпринимательской структурой оборудования для SPE – это инвестиция в недиверсифицированную фирму, но никак не шахту. В этом весь пафос слома бытующей на протяжении десятилетий концепции, сдвиг парадиг-

мы КРШП, научная революция: убыточная государственная шахта инвестирует прибыльную частную компанию. И это нормально. Когда есть возможность улучшить свое положение без того, чтобы нанести вред кому-то, то это эффективно по Парето, и нерационально таким шансом не воспользоваться. В схеме КРШП предпринимателю выгоднее «принять» неявную инвестицию со стороны государственного предприятия, чем проектировать и строить свою шахту, хотя второе в отечественной и зарубежной практике происходит чаще. На то она и инновационная, в своем роде, эта парковая идеология.

Строя новые институты «не на руинах коммунизма, а из руин коммунизма» [13, с. 6], рекомбинаторы собственности, пользуясь схемой КРШП перешли, не отдавая себе в том отчета, к экономике, названной Дж. Рифкиным (J. Rifkin) гиперкапитализмом. Внедрение SPE в систему промышленного парка – это переход к «экономике доступа», где потребитель покупает не товар, а возможность пользоваться им [20]. Напоминает описание А.С. Гальчинским конвергентных рынков, построенных по принципу «быть», а не «иметь» [21, с. 6].

Кстати, японские компании никогда не покупают за рубежом предприятие целиком и не создают филиалов «с нуля» [22]. В состав собственников австралийского предприятия «Булга-Комплекс» (угольный карьер и шахта в районе города Булга) входят японские корпорации «Nippon Oil» (13,3%), «Nippon Steel» (12,5%), «Kavasho Corporation» (1,6%), «Tomen Corporation» (4,4%) – миноритарии, основным же собственником является швейцарская корпорация «Xstrata», имеющая более 68% акций [23]. Но японцам нужен уголь, а не угольные шахты – участвуя во владении активами, они и при дефиците экспортного ресурса на глобальных рынках обеспечивают его

поставки на свои металлургические заводы.

Трансформационный и транзакционный секторы экономики [15] становятся все более выраженными – есть те, кто производит, и те, кто обслуживает тех, кто производит. Специфичным ресурсом недиверсифицированной фирмы по добыче угля является механизированный очистной комплекс и квалификация персонала, а для шахты специфический ресурс сводится к инженерной инфраструктуре – стационарным и другим установкам, посредством которых она с выгодой для себя может обеспечить нормальное функционирование добычной недиверсифицированной фирмы.

Схема КРШП – этот своеобразный промышленный парк – возникла в тяжелые для национальной экономики страны и ее угольной промышленности времена как средство инвестиционного обеспечения потребностей убыточных государственных шахт. Инвестиционный кризис повторяется, и промышленные парки нужны уже не только государственным, а всем угледобывающим предприятиям, независимо от формы собственности. Если производства испытывают нехватку средств на приобретение технологического оборудования, в частности, очистной техники, то им имеет смысл развивать инфраструктуру, уступая свое шахтное поле соответствующим недиверсифицированным фирмам.

Выводы. Природа модели, призванной к жизни инвестиционным кризисом 1990-х и получившей название корпоративной разработки шахтного поля, принципиально отличается от воспринимаемой десятилетиями. Частная фирма, оснащенная технически материнской компанией и использующая это оборудование для добычи угля в отводе убыточной, но с полностью мобилизованной инфраструктурой государственной шахты, не была, как считалось ранее, инве-

стором государственного предприятия, – это убыточная государственная шахта выступала инвестором прибыльной фирмы.

Данный вывод основан на признании отношений фирмы и шахты фрагментарно толлинговыми (в плане транспортировки, подъема угля и др.), а долгосрочное и регулярное давальчество, как следует из работ по теории рекомбинации собственности Д. Старка и С.Б. Авдашевой, служит инструментом неформального перераспределения, а то и экспроприации собственности.

Раскрытие элементов давльчества в отношениях государственного угольного предприятия и фирмы, производящей очистные работы в его поле, позволило классифицировать шахту как субъекта, неформально делающего капитальные вложения в бизнес фирмы.

Поскольку корпоративная разработка шахтного поля является прообразом индустриального парка, полученный результат может оказаться полезным для понимания природы отношений управляющей компании парка с фирмами-участниками. Если в связях участников и промышленного парка есть признаки толлинговых или квазитоллинговых связей, то смена инвестиционной парадигмы возможна, но «Утка-Кролик» – совсем не повод усомниться в целесообразности идеи «экономики доступа».

Приход к пониманию промышленного парка как «экономики доступа» или гиперкапитализма в трактовке Дж. Рифкина открывает новые перспективы, как в теоретическом, так и в практическом аспектах. В теоретическом плане – это смена хозяйственных моделей: от иерархий, каковыми являются классические фирмы, к гетерархиям, с их пересекающимися, но одновременно сосуществующими структурами управления.

В практическом плане – это возможность снятия инвестиционных про-

блем промышленных предприятий за счет осознанного развития их (предприятий) как транзакционных секторов.

На будущее имеет смысл уточнить условия выгодности существования горного предприятия, требующего инвестиций, в форме иерархии или гетерархии.

Развитие практики индустриальных парков в горном деле зависит от решения институциональной стороны вопроса. Закон Украины об индустриальных парках рационально дополнить положениями о производственных системах, имеющих горную специфику.

Литература

1. Ассоциация индустриальных парков – новые возможности для бизнеса [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ainpu.com.ua/news-0016/>.

2. Эксперты: индустриальные парки – шанс для экономики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/economics/enews/eksperty-industrialnye-parki-shans-dlya-ekonomiki-ukrainy-764781.html>.

3. Лукач Р. Для развития Украине нужны индустриальные парки, в которых любой инвестор мог бы быстро и комфортно наладить выпуск инновационной продукции / Р. Лукач [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://news.eizvestia.com/news_economy/full/321spasti-ukrainskuyu-ekonomiku-kak-zamanitinvestorov-v-ukrainu-ekspert.

4. Амоша А.И. От промышленного предприятия к промышленному парку: смена парадигмы на примере ш/у "Покровское" / А.И. Амоша, О.Д. Кожушок, В.В. Радченко, Е.Н. Халимендинов, Д.Ю. Череватский, Е.А. Юшков // Экономика промисловості. – 2013. – № 1-2. – С. 13-17.

5. Ильяшов М.А. Трёхмерные индустриальные парки: определение, особенности и направления развития / М.А. Ильяшов, В.В. Левит, Д.Ю. Черев-

ватский // Экономика промышленности. – 2015. – № 1. – С. 74-83.

6. Индустриальные парки: большой бизнес – в очереди за льготами [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zerkalo.mk.ua/novini/industrialnye-parki-bolshoj-biznes-v-ocheredi-za-lgotami.html>.

7. За "индустриальными парками" в законе спрятали мегакоррупцию и обман, – Тимошенко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lb.ua/news/2016/10/08/347343_industrialnimi_parkami.html.

8. Закон України «Про індустриальні парки» // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 22. – Ст. 212.

9. Филатов Ю.В. Опыт корпоративной разработки шахтного поля / Ю.В. Филатов, Ю.А. Наумов, А.А. Лещинский, Д.Ю. Череватский // Уголь Украины. – 2000. – № 11. – С. 25-28.

10. Амоша А.И. Опыт привлечения и использование инвестиций для развития шахты / А.И. Амоша, В.К. Мамутов // Уголь Украины. – 2000. – № 11. – С. 14-19.

11. Амоша А.И. Реализация концептуальных положений доктрины инвестирования предприятий угольной промышленности / А.И. Амоша, М.А. Ильяшов, Л.Ю. Байсаров // Уголь Украины. – 2001. – № 8. – С. 9-13.

12. Кабанов А.І. Обґрунтування фінансово-економічних взаємовідносин вугледобувного підприємства та інвестора-розробника частини гірничого відводу / А.І. Кабанов, Л.Л. Стариченко, В.В. Цикарева // Уголь Украины. – 2004. – № 2. – С. 5-10.

13. Kuhn T.S. The Structure of Scientific Revolutions. – Chicago: University of Chicago Press, 1970. – 206 p.

14. Ambiguous Optical Illusions [Electronic Resource]. – Access mode:

<http://hubpages.com/games-hobbies/optical-illusion-images>

15. Блауг М. Методология экономической науки, или Как экономисты объясняют / М. Блауг. – М.: НП "Журнал Вопросы экономики", 2004. – 416 с.

16. Агроскин В. Недиверсифицированные фирмы и новые формы привлечения капитала [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.libertarium.ru/l_lib_nfi.

17. Старк Д. Рекомбинированная собственность и рождение восточноевропейского капитализма / Д. Старк // Вопросы экономики. – 1996. – № 6. – С. 4-24.

18. Авдашева С.Б. Давальчество в российской промышленности: причины и результаты использования / С.Б. Авдашева // Вопросы экономики. – 2001. – № 6. – С. 100-113.

19. Бутыркин А.Я. Вертикальная интеграция и вертикальные ограничения в промышленности: моногр. / А.Я. Бутыркин. – М.: Едиториал УРРС, 2003. – 200 с.

20. Rifkin J. The Age of Access: The new culture of hypercapitalism, where all of life is a Paid-For Experience / J. Rifkin. – New Jersey: Penguin Putnam, 2001. – 312 p.

21. Гальчинский А.С. Конвергентный рынок – методология перспективы / А.С. Гальчинский // Экономика Украины. 2012. – № 5. – С. 4-20.

22. Сагоян К. Современные международные стратегии японских корпораций / К. Сагоян // Экономические стратегии. – 2006. – № 5/6. – С. 138-142.

23. Кабанов А.І. Чинники і тенденції, що зумовлюють структуру вугільної промисловості в світі / А.І. Кабанов, Л.Л. Стариченко, Д.Ю. Череватський // Уголь Украины. – 2011. – № 2. – С. 8-13.

Представлена в редакцию 19.09.2016 г.

КОНЦЕСІЯ НА ДООПРАЦЮВАННЯ ПІДГОТОВЛЕНИХ ЗАПАСІВ ШАХТНОГО ПОЛЯ З ПОДАЛЬШОЮ ЛІКВІДАЦІЄЮ ВУГЛЕДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Міністерство енергетики та вугільної промисловості України оприлюднило плани з реструктуризації галузі, якими передбачено ліквідувати майже третину державних шахт. Закриття глибокозбиткових шахт має поліпшити економічну ситуацію у вугільній промисловості, що цілком відповідає ринковій ідеології, але проекти ліквідації є дуже дорогими. Національне господарство України за економічним станом зараз не спроможне швидко і повноцінно провести кампанію з реструктуризації шахтного фонду державних підприємств, а ліквідація шахт при існуючій практиці створює загрозу одержання негативного результату. Виходячи з цього набуває актуальності питання щодо пошуку альтернативних підходів до реформування вугільного сектору, зокрема, розробки форм реструктуризації, спрямованих на залучення приватного капіталу.

Питанням концесії присвячено дослідження: J. Guasch, J. Laffont, S. Straub, H. Kotthoff, В.Г. Варнавського [1-3]. У своїх роботах науковці окреслили загальні принципи формування проектів концесії, концесійного платежу та довели економічну перевагу концесії над іншими формами залучення приватного капіталу. Однак вченими не було приділено уваги питанням формування мультипроектів концесії, що передбачають реалізацію декількох монопроектів різної спрямованості. У контексті підприємств вугільної галузі мультипроекти концесії є актуальним напрямом дослідження, оскільки період існування шахти характеризується

не тільки вуглевидобутком, але і тривалим процесом ліквідації підприємства.

Дослідженню реструктуризації вугледобувних підприємств присвячено роботи Л.Л. Стариченка та Д.Ю. Череватського [4-8], однак як джерело фінансування реструктуризаційних процесів науковці розглядають лише приватні інвестиції на умовах приватизації (для процесів розвитку виробництва) або державні дотації. З огляду на низький рівень інвестиційної привабливості вітчизняних вугледобувних підприємств та дефіцит державного бюджету, вірогідність реалізації даних форм фінансування є низькою.

Мета статті полягає в розробці концептуальних засад концесії на доопрацювання підготовлених запасів шахтного поля з наступним закриттям шахти та визначенні умов ефективності даних проектів.

На сьогоднішній день в Україні спостерігається тенденція до підвищення ціни на вітчизняне вугілля, що зумовлено реалізацією сприятливих інституціональних заходів. Так, у березні 2016 р. Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), визначено порядок формування нової ціни на вугілля, згідно з яким вартість енергетичного вугілля в Україні дорівнює індексу API2¹ у портах Амстердаму, Роттердаму та Антверпену (ARA) з додаванням умовних

¹ API2 – щотижневий індекс цін на енергетичне вугілля тепловою здатністю 6000 Ккал/кг на умовах CIF ARA (порти Амстердаму, Роттердаму та Антверпену).

витрат на доставку до ТЕС. Тобто нова ціна на вітчизняне вугілля стала ідентичною вартості закупівлі вугілля на умовах CIF ARA (Амстердам, Роттердам, Антверпен) та доставки його до України.

В умовах нової цінової політики важливу роль відіграє вартість умовної доставки вугілля до українських ТЕС. На сьогоднішній день витрати на доставку 1 т вугілля з портів зони ARA до України складають у середньому 19 дол. США. З цього випливає, що вартість 1 т українського вугілля для внутрішніх споживачів є на 19 дол. США вищою за індекс API2,

тобто дорівнює альтернативним витратам імпорту.

На основі аналізу динаміки внутрішніх цін на українське вугілля та індексу API2 (рис. 1) можна дійти висновку, що в короткостроковому періоді ціна на вітчизняне вугілля буде на 30-45% вищою за попередню (до впровадження нової політики). Така ринкова кон'юнктура сприятиме підйому інвестиційної привабливості проектів, зокрема щодо реструктуризації шахтного фонду.

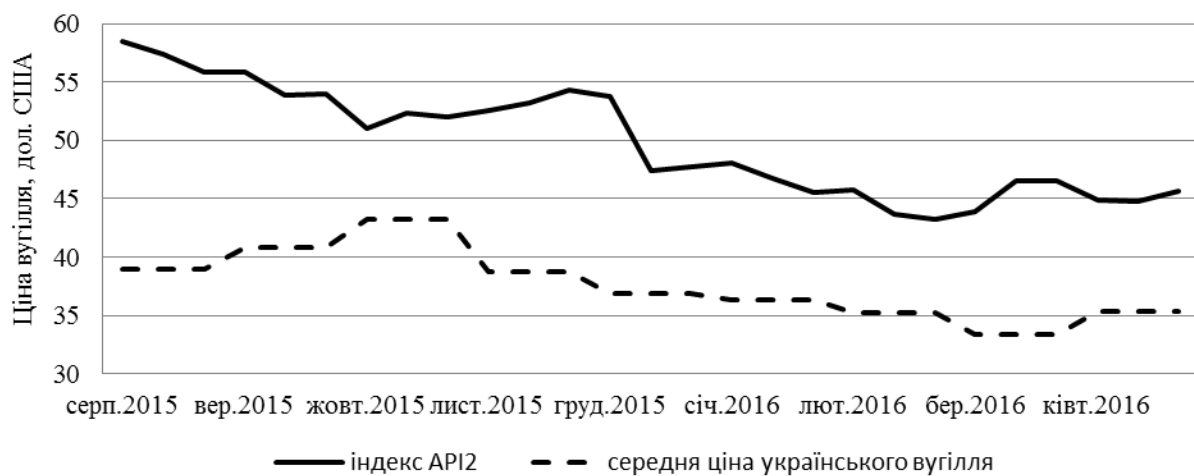

Рис. 1. Співставлення динаміки індексу API2 з цінами на вітчизняне вугілля до впровадження нової цінової політики (складено за джерелами [9; 10])

З огляду на те, що нова цінова політика робить вітчизняні вугледобувні підприємства більш інвестиційно привабливими, доцільно застосувати підхід до реструктуризації галузі, що передбачає делегування якомога більшої кількості функцій приватній стороні.

На сьогоднішній день для вугільної галузі України актуальною є проблема ліквідації неперспективних (у виробничому сенсі) вугледобувних підприємств (табл. 1). Нова цінова політика, разом із застосуванням підходів до оптимізації

виробничих витрат¹, створює сприятливі передумови для рентабельного доопрацювання підготовлених запасів² на цих підприємствах. Поточні обставини обу-

¹ Під оптимізацію виробничих витрат мається на увазі комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію використовуваного виробничого ресурсу (робочої сили, устаткування, матеріалів). З огляду на те, що процес доопрацювання запасів не потребує попередньої кількості робочої сили, устаткування та матеріалів, виробничий ресурс може бути скорочений у декілька разів.

² Під підготовленими запасами розуміються ділянки шахтного поля з наявними капітальними та допоміжними виробками.

мовляють доцільність розробки моделі реструктуризації, що передбачає комплексну реалізацію заходів щодо доопрацювання підготовлених запасів із наступним закриттям шахти. Фінансування даного типу мультипроектів доцільно

здійснювати на умовах концесії, оскільки саме ця форма державно-приватного партнерства може бути спрямована як на здійснення виробничої діяльності, так і на виконання певних робіт.

Таблиця 1

Показники державних шахт, наведені у планах
Міненерговугілля України на закриття¹

Шахта	Частка від загального вуглевидобутку в державному секторі, %	Установлена виробнича потужність, тис. т / рік	Частка освоєння виробничої потужності, %	Вартість основних фондів, млн грн (станом на 01.07.2015 р.)
«Нововолинська» № 9	1,30	450	26,5	273
«Нововолинська» № 1	1,00	300	29,8	118
«Тошківська»	0,85	400	18,3	80
«Північна»	0,84	700	10,4	91
«Родинська»	0,48	750	5,5	28
«Зарічна»	0,48	300	13,9	19
«Золота»	0,29	530	4,7	65
«Привільнянська»	0,29	620	4,0	148
«Димитрова»	0,28	900	2,6	143
«Південна»	0,15	80	17,1	70
«Новодружеська»	0,11	450	2,2	192

¹ Складено за джерелом [11].

Для запропонованого типу концесії характерною є формула ОС (operate-close: використай та закрий), згідно з якою концесіонер бере на себе зобов'язання щодо доопрацювання підготовлених запасів шахтного поля, після чого ліквідує підприємство за рахунок коштів акумульованих у процесі вуглевидобутку. Загальна тривалість мультипроекту може варіюватися залежно від терміну реалізації монопроекту з доопрацювання підготовлених запасів, що залежить від ступеня підготовки шахтного поля і темпів вуглевидобутку. Тривалість монопроекту з ліквідації шахти в середньому складає 27 місяців (рис. 2).

Традиційно прийнято вважати, що проекти з ліквідації вугледобувних підприємств містять виключно витратні статті бюджету. Однак якщо взяти до уваги потенційну вартість вилученого у процесі ліквідації шахтного ресурсу (устаткування, секції арочного кріплення, рейки, кабелі тощо) та допустити ймовірність його реалізації на ринку (у крайньому випадку у вигляді металобрухту), то можна змінити усталений погляд на економічну ефективність проектів з ліквідації шахт. За таких умов монопроект з ліквідації вугледобувного підприємства матиме дохідну частину бюджету, що зробить загальний мультипроект концесії більш інвестиційно привабливим.

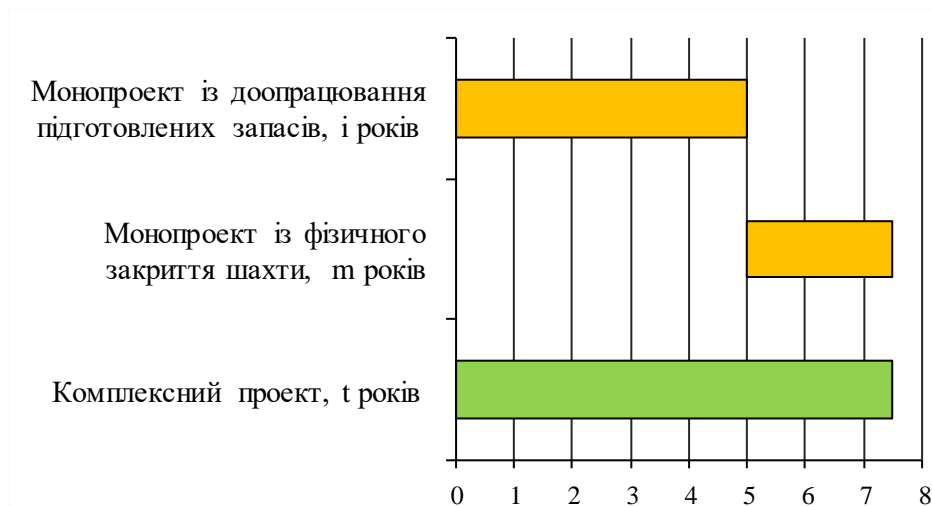

Рис. 2. Схема мультипроекту з доопрацювання підготовлених запасів вугілля і наступного фізичного закриття шахти (розроблено автором)

Наведені монопроекти різняться за принципами формування грошових потоків та обсягами інвестицій. Для монопроектів з доробки підготовлених запасів шахтного поля характерний високий рівень дохідності, що є похідною функцією від обсягів видобутку та ціни на вугілля. З огляду на те, що даний тип монопроектів характеризується високою часткою змінних витрат, його загальні витрати тісно корелюються з обсягами виробництва. З цього випливає, що грошові потоки монопроектів із доопрацювання підготовлених запасів шахтного поля можуть коригуватися шляхом зміни обсягів вуглевидобутку.

Монопроекти з ліквідації вугледобувних підприємств відрізняються високою часткою постійних витрат та незалежною від виробничих чинників дохідною частиною, що робить їх економічно чутливими до терміну реалізації. Із цього випливає, що для забезпечення оптимального річного грошового потоку слід максимально скоротити термін реалізації монопроекту.

Ефективність проекту концесії найбільш об'єктивно характеризує показник чистої приведеної вартості (NPV), оскільки

ки він є очікуваним дисконтованим прибутком у номінальному вигляді, що виступає ключовим аргументом при прийнятті інвестиційного рішення. Критерієм ефективності інвестиційних проектів є $NPV \geq 0$. За таких умов сума дисконтованого прибутку еквівалентна або перевищує загальний обсяг інвестицій. Для проектів концесії на доопрацювання підготовлених запасів із наступним закриттям шахти чиста приведена вартість проекту визначається шляхом сумування дисконтованих грошових потоків кожного монопроекту з вирахуванням капітальних інвестицій та концесійного платежу.

$$NPV = \left(\sum_{i=1}^L \frac{CF_i}{(1+r_1)^i} + \sum_{m=1}^M \frac{CF_m}{(1+r_1)^m} \right) - (I+K), \quad (1)$$

де CF_i , CF_m – відповідні річні грошові потоки;

I – приведені до нульового року капітальні вкладення першого і другого монопроектів;

K – приведені до нульового року сумарні річні концесійні платежі за період реалізації мультипроекту. Розмір концесійного платежу визначається за методикою [12], затвердженою постано-

вою Кабінету Міністрів України від 04.02.2016 р. № 130. Концесійний платіж допустимо визначати трьома способами: як частку вартості наданого в концесію об'єкта; як частину чистого доходу від провадження концесійної діяльності; як частку вартості наданого в концесію об'єкта та частину чистого доходу від провадження концесійної діяльності. Важливим є те, що концесійний платіж можна розглядати не як жорстко прив'язаний до терміну дії проект, що дозволяє позиціонувати його не як чинник, який має тісну кореляцію з іншими;

r_1 – ставка дисконтування.

Для проектів концесії на доопрацювання підготовлених запасів шахтного поля з подальшою ліквідацією вугледобувного підприємства грошовий потік розділено на два етапи: період доробки підготовлених запасів шахтного поля (CF_l) та період ліквідації вугледобувного підприємства (CF_m). Для потенційних інвесторів грошовий потік періоду L (CF_l) є показником, що найбільшою мірою характеризує ефективність проекту, оскільки саме в цьому періоді очікуються найбільші обсяги фінансових надходжень (від продажу вугілля), які мають компенсувати витрати періоду L та частково періоду M . Таким чином, задля об'єктивності оцінки проектів концесії слід визначити грошовий потік періоду L (CF_l), при якому NPV дорівнюватиме нулю, тобто розрахувати грошовий потік беззбитковості проекту (CF_{BER}), що відповідає умові

$$I + K = CF_l \sum_{l=1}^n (1 - r_1)^l + CF_m * \sum_{m=1}^n (1 - r_1)^m \quad (2)$$

Грошовий потік беззбитковості є орієнтовним показником, що зіставляється з прогнозними значеннями CF_l для визначення економічної ефективності проекту. За умови $CF_{BER} \leq CF_l$ грошовий потік

від видобутку вугілля перевищуватиме (або дорівнюватиме) сукупні витрати проекту концесії (капітальні інвестиції, концесійний платіж, ліквідаційні витрати). На відміну від NPV , показник CF_{BER} характеризує умови ефективності проекту, тобто представляє фіксовані показники (CF_l, CF_m, l, r_1, m), при яких проект буде інвестиційно привабливим. Таким чином, маючи заданими I та K , можна варіювати невідомі змінні значення ($x_1, x_2, x_3 \dots$), що дозволить виявити різні комбінації беззбитковості.

$$I + K = x_1 * \sum_{x_2=1}^{x_2} (1 - x_3)^l + x_4 * \sum_{x_5=1}^{x_5} (1 - x_5)^m \quad (3)$$

Наведений підхід можна використати по відношенню до будь-яких змінних, що не мають заданих величин. Наприклад, визначити, згідно з якою ставкою дисконтування проект може досягти рівня беззбитковості або відповідно до якого грошового потоку інвестиції окупляться у визначений термін. Також у рамках наведеного підходу можна використати зворотний порядок розрахунку, тобто визначити обсяг концесійного платежу або рівень інвестицій у цілому, згідно з яким проект може стати беззбитковим.

Для підбору змінних величин, що відповідають заданим умовам, можна використати функцію «Пошук рішення» програми Microsoft Office Excel.

Отже, умови беззбитковості проекту можна визначити шляхом варіювання змінних, що впливають на CF_{BER} . Під умовами беззбитковості слід розуміти комбінацію факторів (змінних, що впливають на CF_{BER}), згідно з якими $NPV=0$. Однак ступінь впливу кожного з факторів на показник CF_{BER} не є однаковим, оскільки факторні величини нерівномірно впливають на кінцевий результат. З огляду на це постає актуальним питання що-

до визначення ступеня впливу факторів на CF_{BER} (закономірності інвестиційного процесу), що дозволить встановити пріоритетність впливу факторів на інвестиційну привабливість проекту.

Процес аналізу факторів на предмет їх впливу на показник CF_{BER} можна назвати пошуком закономірності інвестиційних проектів. У рамках даного процесу запропоновано використати статистичний метод «планування експерименту», в основу якого покладено принцип виявлення статистичної залежності між досліджуваним показником та факторами, що на нього впливають.

При реалізації методу «планування експерименту» на першому етапі слід визначити верхні та нижні (min та max) величини факторів, включених до експерименту. Для проектів концесії на доопрацювання підготовлених запасів із наступним закриттям шахти досліджуваними факторами, що впливають на грошовий потік безбитковості, є: L , r_1 , CF_m , I , K . Верхньому рівню фактора присвоюється коефіцієнт 1, нижньому – 1. Проміжні значення перебувають у відповідному інтервалі. У табл. 2 наведено граничні величини факторів, що відповідають умовам функціонування вугледобувних підприємств України.

Таблиця 2

Граничні величини факторів, використаних у рамках планування експерименту¹

Фактор	Коефіцієнт	Величина	Обґрунтування обраної величини
Період доробки запасів (L)	1	9 років	Допущення, що підготовленні запаси шахтного поля відпрацьовуватимуться низькими темпами
	-1	3 роки	Допущення, що підготовленні запаси шахтного поля відпрацьовуватимуться високими темпами
Ставка дисконтування (r_1)	1	30%	Максимальна облікова ставка НБУ за останні 5 років
	-1	7%	Мінімальна облікова ставка НБУ за останні 5 років
Грошовий потік у період ліквідації (CF_m)	1	0 грн	Допущення, що дохід від ліквідаційної діяльності буде дорівнювати витратам
	-1	-90 млн грн	Середня вартість фізичної ліквідації шахти згідно з джерелом [11]
Капітальні інвестиції (I)	1	250 млн грн	Середня вартість введення в експлуатацію додаткової лави (проведення підготовчих виробок, устаткування)
	-1	0 грн	Ведення вугледобувних робіт без залучення інвестицій
Концесійний платіж (K)	1	400 млн грн	Максимальний можливий обсяг концесійного платежу (розраховано для шахти «Краснолиманська»)
	-1	0 грн	Допущення, що інвестора буде звільнено від концесійного платежу

¹ Розроблено автором.

Другим етапом є складання матриці експерименту, що відображає можливі комбінації факторів для інвестиційного проекту. З урахуванням того, що в рамках даного дослідження передбачено аналіз 5 факторів, матриця складатиметься з 32 експериментів. Для кожного ек-

перименту (використовуючи функцію «Пошук рішення» програми Microsoft Office Excel) визначено відповідне йому значення грошового потоку беззбитковості проекту. Результати розрахунку $CF_{ВЕР}$ додано до матриці як залежну змінну (табл. 3).

Таблиця 3

Матриця експерименту ¹

№ експерименту	$CF_{ВЕР}$	L	r_l	CF_m	I	K
1	51	-1	-1	-1	-1	-1
2	203	-1	-1	-1	-1	1
3	146	-1	-1	-1	1	-1
4	298	-1	-1	-1	1	1
5	0	-1	-1	1	-1	-1
6	152	-1	-1	1	-1	1
7	95	-1	-1	1	1	-1
8	248	-1	-1	1	1	1
9	31	-1	1	-1	-1	-1
10	251	-1	1	-1	-1	1
11	168	-1	1	-1	1	-1
12	389	-1	1	-1	1	1
13	0	-1	1	1	-1	-1
14	220	-1	1	1	-1	1
15	138	-1	1	1	1	-1
16	358	-1	1	1	1	1
17	14	1	-1	-1	-1	-1
18	75	1	-1	-1	-1	1
19	52	1	-1	-1	1	-1
20	113	1	-1	-1	1	1
21	0	1	-1	1	-1	-1
22	61	1	-1	1	-1	1
23	38	1	-1	1	1	-1
24	100	1	-1	1	1	1
25	4	1	1	-1	-1	-1
26	136	1	1	-1	-1	1
27	87	1	1	-1	1	-1
28	219	1	1	-1	1	1
29	0	1	1	1	-1	-1
30	132	1	1	1	-1	1
31	83	1	1	1	1	-1
32	215	1	1	1	1	1

¹ Розроблено автором.

Із використанням програмного пакета для статистичного аналізу STATISTICA виконано аналіз дворівневої матриці, на основі якого складено рівняння регресії грошового потоку безбитковості

$$CF_{BEP} = 127.42 - 44.3L + 24.51r_1 + 44.26I + 70.82K + 1.93Lr_1 - 13.96LI - 22.34LK + 10.85r_1I + 17.36r_1K \quad (4)$$

За результатами аналізу встановлено, що в рамках проектів концесії на доопрацювання підготовлених запасів із наступним закриттям шахти фактор концесійного платежу (K) має найбільший вплив на грошовий потік безбитковості (CF_{BEP}), оскільки його коефіцієнт є найвищим у рівнянні регресії. Ступінь впливу капітальних інвестицій (I) та періоду вуглевидобутку (L) на грошовий потік безбитковості (CF_{BEP}) є майже однаковою. Із цього випливає, що зміна питомої

частки одного фактора може бути пропорційно компенсована за рахунок іншого. Найменший ступінь впливу на грошовий потік безбитковості (CF_{BEP}) має ставка дисконтування (r_1), що робить її найменш значимим фактором при прийнятті інвестиційного рішення. На рис. 3 наведено діаграму Парето, що відображає значимість факторів відносно грошового потоку безбитковості (CF_{BEP}).

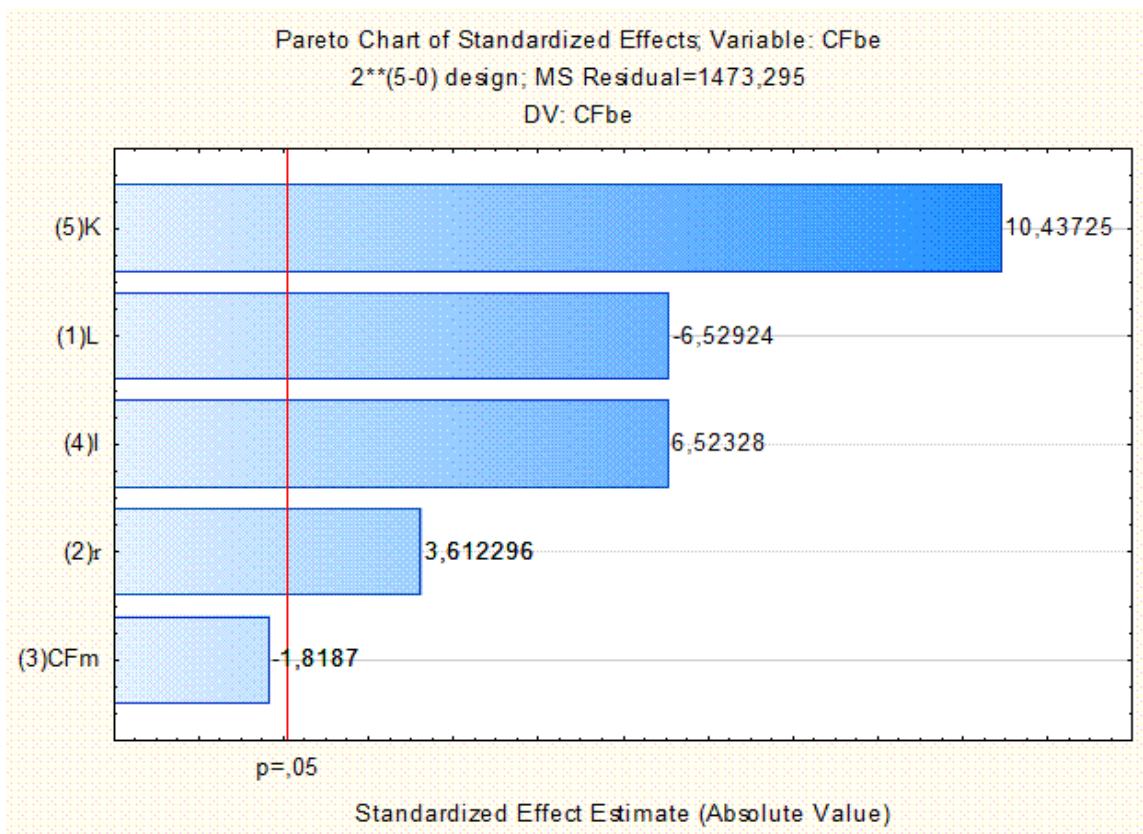

Рис. 3. Діаграма Парето, яка відображає ефекти впливу факторів на річний грошовий потік безбитковості (розроблено автором)

Необхідно звернути також увагу на ефекти парних взаємодій факторів. Більшість із них мають статистичну значимість. Якщо один із факторів перебуває на нижньому рівні, а інший – на верхньому, то комбінація чинників є «мінусовою», а якщо обидві величини перебувають на одному рівні – позитивною. Знак «мінус» перед ефектом парних взаємодій у формулі (4) зменшує вимоги до безбитковості, якщо фактори перебувають на одному рівні, і посилює їх, якщо вони різнорівневі. Так, наприклад, за потреби у масштабних капітальних вкладеннях більш доцільними є довготривалі проекти (комбінація $L1$). Подібний висновок також є актуальним і по відношенню до комбінації LK .

Проте коли концесіонер не має доступу до дешевих капіталів ($r_1=+1$), доцільною є тактика «коротких» проектів ($L=-1$), але сила Lr_1 (1,93) набагато менша, ніж, наприклад, LK (22,34), тому оптимальною стратегією є довготривалі проекти.

У практичному розумінні коригування грошового потоку шляхом зміни величин інвестиційних факторів безпосередньо позначається на інвестиційній привабливості проектів. Процес формування інвестиційно привабливих проектів передбачає реалізацію таких заходів:

1. Визначення грошового потоку безбитковості для умов певного інвестиційного проекту (виконується Міністерством енергетики та вугільної промисловості України).

2. Подання інвестиційної пропозиції на розгляд потенційному інвесторові.

3. Перевірка ймовірності досягнення встановленого грошового потоку безбитковості в умовах вугледобувного підприємства, де заплановано реалізувати інвестиційний проект (виконується спільно Міністерством енергетики та вугі-

льної промисловості та потенційним інвестором).

4. Коригування інвестиційних факторів для зменшення (якщо встановлений грошовий потік безбитковості не може бути досягнутий в умовах даного вугледобувного підприємства) порогового значення грошового потоку безбитковості проекту (коригування рівня концесійного платежу здійснюється Кабінетом Міністрів України; зміна ставки дисконтування виконується Національним банком України; коригування терміну проекту та обсягу інвестицій здійснюється потенційним інвестором).

5. Прийняття спільно узгодженого рішення щодо реалізації інвестиційного проекту (узгодженого потенційним інвестором із Міністерством енергетики та вугільної промисловості України).

Висновки. Основу інноваційної розробки становить історично підтвержене міжнародним досвідом уявлення про те, що вугільна шахта за 5-6 років до закриття є найбільш інвестиційно привабливою: основні капіталовкладення здійснені, а виробничі фонди перебувають у цілком працездатному стані. Тому монопроект із доопрацювання підготовлених державою запасів вугілля здатен стати локомотивом для забезпечення ефективності всього мультипроекту і залучити до його виконання за договором концесії зацікавлених суб'єктів підприємництва.

Експериментальні дослідження, виконані на математичній NPV-моделі з поєднанням методів аналізу інвестиційних проектів, регресійного аналізу та планування експерименту, дають підстави вважати, що такі умови є досяжними. Із застосуванням фінансових інструментів, серед яких обсяги концесійних платежів, обсяги і характер здійснених заздалегідь капітальних вкладень, а також завдяки правильному підбору терміну дії

монопроекту з доробки запасів держава здатна забезпечити, принаймні, безбитковість мультипроектів із реструктуризації шахтного фонду.

Актуальність роботи обумовлена планами Міненерговугілля України щодо масового закриття (майже третини) державних шахт, які перебувають під контролем уряду. Проте на рішучу і послідовну кампанію реструктуризації шахтного фонду бракує бюджетних коштів. Традиційна практика ліквідації об'єктів вуглевидобутку показала свою неспроможність, навіть при виконанні відносно простих завдань.

Незважаючи на поліпшення економічної ситуації в Україні завдяки вжитим інституціональним заходам щодо регулювання цін на вугілля, впровадження концесійних мультипроектів стримує занедбаність шахт, які перебувають у складі державного сектору галузі. Тому для успіху нової політики реструктуризації шахтного фонду потрібні заходи щодо підготовки запасів вугілля до виймання перед реалізацією монопроектів із закриття підприємств.

У подальшій перспективі доцільними будуть дослідження в напрямі формування очікуваного грошового потоку (CF_{for}), що є похідною функцією від технологічного стану вугледобувного підприємства, цінової політики на ринку вугілля, цінової політики на ринках виробничих ресурсів.

Література

1. Guasch J. Renegotiation of concession contracts: a theoretical approach / J. Guasch, J. Laffont, S. Straub // Review of Industrial organization. – Springer, 2006. – №1/2. – P. 55-73.
2. Kotthoff H. Disagreement and concession in disputes: on the context sensitivity of preference structures / H. Kotthoff //

Language of Society. – Cambridge University Press, 1993. – № 2. – P. 193-216.

3. Варнавский В.Г. Концессионный механизм партнерства государства и частного сектора / В.Г. Варнавский, В.А. Королев – М.: ГУ ВШЭ, 2009. – 270 с.

4. Амоша О.І. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України: наук. доп. / О.І. Амоша, Л.Л. Стариченко, Д.Ю. Череватський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 44 с.

5. Cherevatskyi D.Y. Production function of a coal mine and economic efficiency of its operation / D.Y. Cherevatskyi, O.I. Atabyekov // Economic herald of the Donbas. – Donetsk: IEE, 2012. – № 4. – P. 56-62.

6. Череватский Д.Ю. Типы инвестиционных проектов и аннуитеты обеспечивающие их безубыточность / Д.Ю. Череватский // Экономика промышленности. – 2006. – № 2. – С. 98-103.

7. Стариченко Л.Л. Щодо поширення ринкових відносин у вугільній промисловості України / Л.Л. Стариченко, Д.Ю. Череватський, Д.Д. Чейлях // Уголь Украины. – 2014. – № 10. – С. 12-17.

8. Амоша О.І. Проблеми вітчизняної вугільної промисловості у світлі вступу України до світової організації торгівлі / О.І. Амоша, А.І. Кабанов, Л.Л. Стариченко. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2006. – 67 с.

9. Coal (API2) CIF ARA (ARGUS-McCloskey) Futures, Continuous Contract #2 (MTF2) [Electronic resource] / Quandl. – Access mode: <https://www.quandl.com>

10. Итоги работы угольной отрасли за 12 мес. 2015 г. // ЭнергоБизнес. – 2016. – № 6 (946). – С. 38.

11. Державна цільова економічна програма реформування вугільної промисловості на 2015-2020 роки [Елект-

ронний ресурс]: Проект постанови Кабінету Міністрів України. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua>.

12. Про затвердження Методики розрахунку концесійних платежів [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 р. № 639. (в редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 4 лютого 2016 р. № 130). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

13. Про особливості приватизації вугледобувних підприємств [Електронний ресурс]: Закон України від 12 квітня 2012 р. №4650-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

14. Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності [Електронний ресурс]: Закон України від 8 липня 2011 р. №3687-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

Надійшла до редакції 14.11.2016 р.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ

УДК 332.142.4+314.151.3+338.45(477)

Ольга Федорівна Новікова,
д-р екон. наук, проф.,
Лариса Леонідівна Шамілева,
канд. екон. наук, доцент
Інститут економіки промисловості
НАН України, Київ

МОБІЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ІЗ ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Схід України – це традиційний промисловий регіон, де трудовий потенціал був задіяний у галузях важкої промисловості, а завдяки концентрації промислового виробництва його властивостями та якісними характеристиками були такі як працелюбність, згуртованість, солідарність. Концентрація промислового виробництва, яке значною мірою наповнювало бюджет країни завдяки експорту продукції металургійної та хімічної промисловості, обумовила інтенсивний розвиток науки й освіти, підприємництва, банківської справи, сприяло розвитку сфери послуг, культурних закладів тощо.

Населення сходу України відрізнялося тим, що цінувало працю і працівника, виживало у несприятливих виробничих й економічних умовах, мало ділові властивості, а також оптимістичний настрій, незважаючи на життєві труднощі.

Воєнний конфлікт став причиною руйнування ресурсного потенціалу промисловості у зв'язку із закриттям або руйнацією промислових об'єктів, а також через від'їзд працюючих із зони конфлікту, які згідно з чинною правовою базою України набули статусу внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Їх обсяги на сьогодні за кількісним складом досягають 2 млн чол. з урахуванням незареєстрованих осіб. Такі непередбачувані зміни потребують усвідом-

лення і ВПО, і суспільством необхідності модернізації суспільних відносин, спрямованих на формування умов інтеграції переселенців у місцеві громади, визначення їх ролі, місця, значення та впливу на розвиток територіальних громад. Гостро постають проблеми щодо визначення можливостей перетворення потенціалу ВПО (трудового, людського, соціального, підприємницького та ін.) на відповідні ресурси, систематизацію базових умов мобілізації соціальних ресурсів ВПО як фактора розвитку територіальних громад.

Соціальні ресурси як ресурси соціальної взаємодії реалізуються через відносини між людьми та їх об'єднаннями (соціальними групами) для вирішення особистих або суспільних потреб і виступають інтегральною характеристикою життєвих сил громади або суспільства в цілому. На сьогодні основні результати вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень пов'язані з визначенням сутності, змісту та ролі соціальних ресурсів у забезпеченні життєдіяльності суспільства або окремих соціальних груп (територіальних громад), систематизації основних напрямів і технологій мобілізації соціальних ресурсів із визначенням ефектів мобілізації залежно від сили громад, визначення та класифікації основних носіїв соціальних ресурсів, зокрема діяльності громадських організацій та детальному

© О.Ф. Новікова, Л.Л. Шамілева, 2016

аналізі їх діяльності. Ці питання знайшли відображення в наукових працях Е. Лібанової [7], С. Пінчука [1], О. Карого, Л. Панас [3], О. Амоші [5], Р. Каплич [2], П. Мельника, Є. Аврамової, М. Малевої [4], О. Новікової [8] та ін.

Науково-прикладні дослідження проблем внутрішньо переміщених осіб пов'язані в основному з визначенням основних проблем та потреб ВПО, умов і можливостей правового, адміністративного та соціально-економічного забезпечення основних прав переселенців, систематизацією негативних наслідків вимушеного переміщення населення як для контингенту ВПО, так і для місцевих громад.

Науково-прикладні дослідження щодо проблем ВПО здійснюються в Інституті демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України; ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Національному інституті стратегічних досліджень; Інституті економіки промисловості НАН України, Українському інституті соціальних досліджень ім. О. Яременка, Інституті економіко-правових досліджень НАН України, ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України», Інституті соціології НАН України та ін. [6-8].

Поле таких досліджень усе більше поширюється. Воно коливається від питань адміністративно-правового та організаційного забезпечення до постановки питань щодо можливості використання ВПО як ресурсу розвитку.

За результатами національної системи моніторингу [9; 10] наводиться динаміка змін за основними параметрами життєдіяльності ВПО, що дозволяє відстежувати переселенців як ресурс розвитку громади [10]. У національній доповіді «Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі» [7] визначається підпри-

ємницький потенціал ВПО та пропозиції щодо його реалізації. Одночасно сьогодні практично відсутні наукові дослідження, в яких розкривається зміст і значення соціальних ресурсів внутрішніх переселенців та визначення їх як чинників розвитку місцевих громад. Уперше у Проекті концепції Державної цільової програми з відновлення та розбудови миру у східних регіонах України стратегічний напрям «Розвиток громадянського суспільства та стимулювання соціального діалогу» включає як складову «розробку та впровадження механізмів залучення соціальних ресурсів громади на основі соціального діалогу та розвитку інститутів громадянського суспільства» [8, с. 12].

Мета статті – визначення базових умов та засад мобілізації соціальних ресурсів ВПО як фактора розвитку територіальних громад.

Вплив ВПО на життєдіяльність територіальних громад, особливо в місцях їх найбільшого зосередження, на сьогодні має багатовекторну як позитивну, так і негативну спрямованість. З одного боку, це проблеми, пов'язані із забезпеченням гідних умов життєдіяльності, можливостями працевлаштування, доступності до базових соціальних послуг (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист та ін.), додатковим навантаженням на соціально-адміністративні служби в місцях розміщення ВПО; з іншого – за умови реалізації людського, трудового, інноваційного, соціального та ін. потенціалу і ресурсів, а також інтеграції ВПО у структуру громади створюються реальні можливості для мобілізації ресурсів ВПО як фактора розвитку територіальної громади. На початкових стадіях масового переміщення внутрішні переселенці були зорієнтовані в основному на реалізацію патерналістських принципів вирішення проблем життєзабезпечення, а після закінчення дворічного терміну мова може йти про визначення можливостей та умов ре-

алізації ресурсів ВПО як фактора розвитку територіальних громад при інтеграції переселенців у структуру громади. У першу чергу це мобілізація та використання трудового, людського, підприємницького і соціального потенціалу, які їм притаманні, забезпечення умов для перетворення потенціалів на відповідні ресурси розвитку громади.

На сьогодні за результатами опитування [9; 10] внутрішні переселенці вже сприймаються в містах їх теперішнього

проживання в цілому як ресурси розвитку, вони мають також більш високий рівень трудового, професійно-освітнього, підприємницького та ін. потенціалу.

За результатами моніторингових досліджень вікова структура вимушених переселенців суттєво відрізняється від аналогічного розподілу постійного населення (рис. 1, табл. 1), зокрема, серед вимушених переселенців удвічі більше дитячого контингенту та на 30% менше населення віком 60 років і старше.

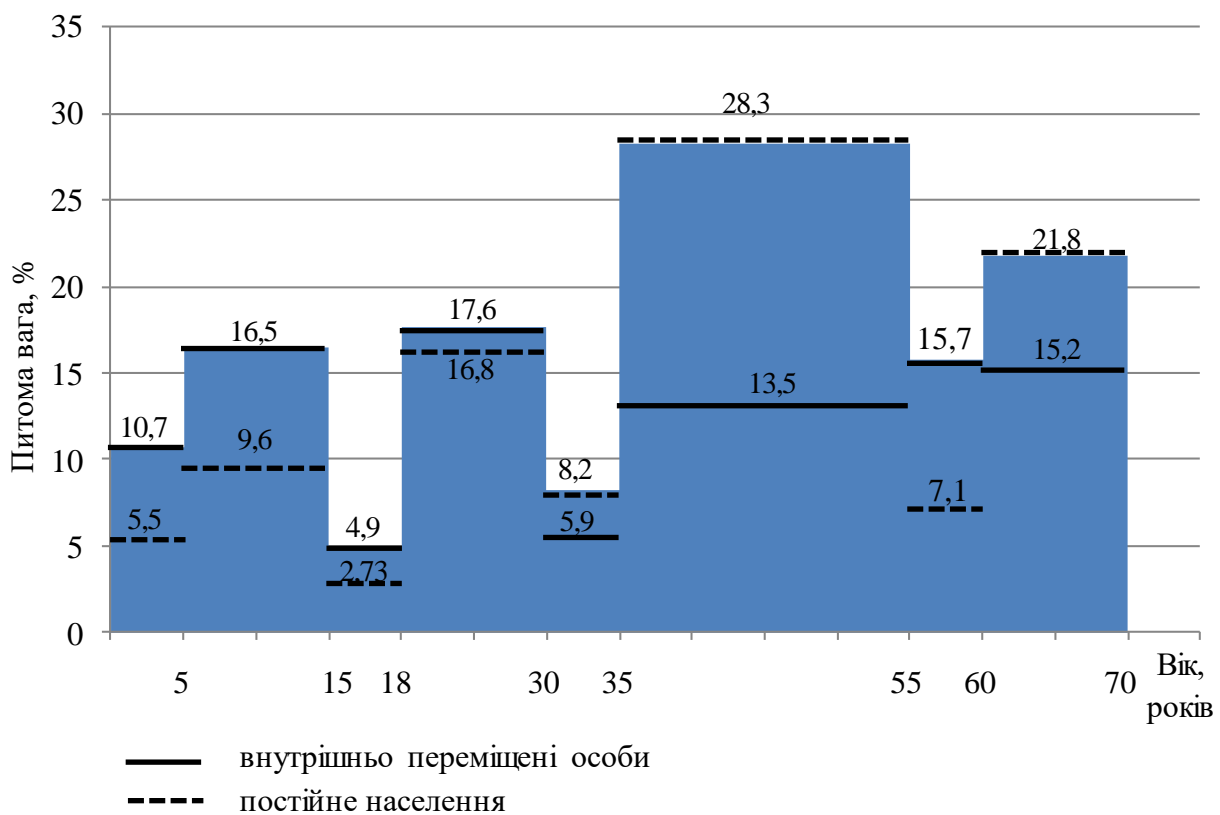

Рис. 1. Розподіл постійного населення та ВПО за віком

Середній вік вимушених переселенців за результатами як першого, так і другого раунду моніторингу майже на 10 років менше, ніж постійного населення, і складає близько 32,6 року (за першим раундом) та 33,2 року (за другим раундом обстежень). У той же час для постійних

мешканців станом на 01.01.2015 р. середній вік складає близько 42,2 року в цілому по Україні. Для співставлення розподілу постійного населення та ВПО виконано перегрупування з визначенням співставних вікових груп.

Розподіл постійного населення та ВПО за віковими групами

Вік, років	Питома вага, %	
	ВПО	постійне населення
0-4	10,7	5,5
5-14	16,5	9,6
15-17	4,9	2,7
18-29	17,6	16,8
30-34	5,9	8,2
35-54	13,5	28,3
55-59	15,7	7,1
60 і старше	15,2	21,8
Усього	100,0	100,0

Серед ВПО не менше половини з них мають вік, який не перевищує 30,2 року, відповідно, для постійного населення ця сама вікова характеристика (а це медіанний вік) складає майже 40,3 року. Серед безробітних ВПО за даними Державної служби зайнятості (ДСЗ) частка молоді віком до 35 років із числа безробітних ВПО [19] складає близько 41%

(рис. 2), а середній вік даного контингенту становить 38 років, при цьому не менше половини з них мають вік, який не перевищує 38,2 року. Таким чином, вікова структура всього контингенту ВПО суттєво молодша контингенту безробітних ВПО, які звертаються до ДСЗ, а також від розподілу за віком постійного населення.

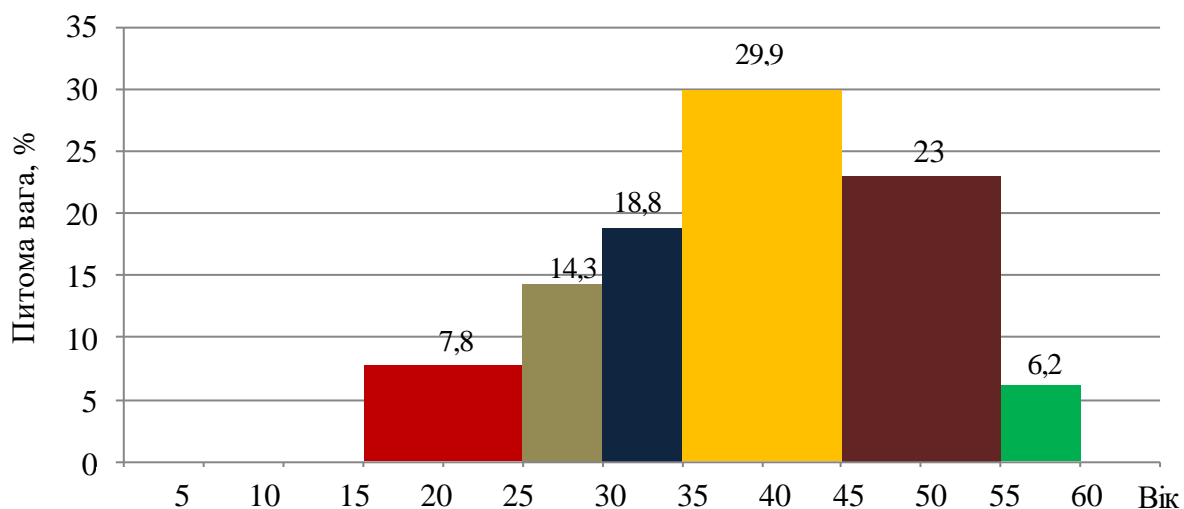

Рис. 2. Розподіл безробітних ВПО за віковою структурою

Такий прогресивній віковій структурі переміщеного населення відповідає, звичайно, і більш високий рівень трудового потенціалу переселенців. Він розраховується як середня потенційна тривалість працездатності (в роках) у розраху-

нку на одну особу. Для працездатного контингенту ВПО він складає 22,25 року, а в цілому для постійного населення працездатного віку майже на 5 років менше, тобто 17,6 року. Працездатний контингент ВПО також характеризується значно

вищим освітнім і професійно-кваліфікаційним рівнями. За результатами моніторингу серед вимушених переселенців більше 50% мають вищу освіту, по 25% – середню та середню спеціальну відповідно. Виходячи з наведених даних по ВПО

та фактичного розподілу економічно активного населення віком 15-70 років за рівнем освіти [6] розраховано середні рівні освітнього потенціалу станом на 2014-2015 рр. (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл працездатного контингенту ВПО та зайнятого економічно активного постійного населення за рівнем освіти віком 15-70 років, %

Рівень освіти	Середній термін навчання ¹ , років	ЕАН віком 15-70 років		Питома вага ВПО працездатного віку
		питома вага	у т.ч. рівень зайнятості	
Повна вища	17,5	30,8	72,1	50,0
Базова вища	15,0	1,2	43,8	
Неповна вища	14,0	20,0	62,4	25,0
Професійно-технічна	12,5	26,5	63,3	
Повна загальна	11,0	19,3	42,6	25,0
Базова середня	0,0	2,0	18,3	
Початкова	4,0	0,3	6,1	-
Усього	-	100,0	-	100,0

Освітній потенціал, який визначається як середня кількість років, протягом яких одержана відповідна освіта, для працездатного контингенту переселенців складає в середньому близько 14,6 року, а для одного зайнятого віком 15-60 років серед контингенту всього постійного населення – 13,44 року, тобто більш ніж на один рік освітній потенціал переміщених осіб вище.

Серед безробітних переселенців питома вага осіб із вищою освітою складає близько 70%, з професійно-технічною – 19, із середньою – 11, а серед усіх безробітних розподіл за визначеними рівнями освіти складає 45; 35 та 20% відповідно [19]. З урахуванням середньої тривалості навчання середній освітній потенціал у

розрахунку на одного безробітного з контингенту переселенців складає 14,03 року, а серед усіх інших – 12,8 року.

Значна частина осіб працездатного віку з високим освітньо-кваліфікаційним рівнем була переміщена разом із переміщенням освітніх, медичних, фінансово-банківських, управлінських організацій та установ та представників малого і середнього бізнесу, що має суттєвий позитивний вплив на розвиток територіальної громади їх постійного розміщення. Цей вплив пов'язаний із підвищенням рівня людського, трудового потенціалу громади, забезпеченням умов для розвитку або відновлення малого та середнього бізнесу на основі реалізації підприємницького потенціалу, що сприяє зростанню інвестиційних ресурсів у розвиток громади, розширенню внутрішнього попиту як одного з базових чинників економічного розвитку. Реалізація людського, трудового, інтелектуального потенціалу ВПО в регіонах їх постійного розміщення забезпечує для громади розширення доступу

¹ Середній термін навчання – розрахований автором за таблицею співставлення ступенів освіти за міжнародною стандартною кваліфікацією освіти (МСКО) з навчальними закладами України, які забезпечують отримання відповідного ступеня [12, с. 5].

до більшого обсягу та більш якісного рівня освітніх, медичних, оздоровчих, адміністративно-правових та інших видів послуг.

Активне включення ВПО у вирішення місцевих проблем для вимушених переселенців визначається такими чинниками:

сильна мотивація до одержання швидких результатів;

відсутність стійких соціальних зв'язків на новому місці проживання та необхідність їх встановлення;

наявність досвіду включення в соціально корисну діяльність на попередньому місці проживання;

сформований достатній рівень інтегрованості у структури місцевих громад.

З іншого боку, підвищенню соціальної активності переселенців також сприяє висока соціальна апатія місцевих жителів, слабка соціальна включеність у процеси прийняття рішень відносно їх життєзабезпечення, низький рівень соціальної єдності, консервативність місцевої спільноти – тільки незначна частина місцевого населення проявляє інтерес до соціальних проблем і готова діяти задля вирішення цих проблем [11, с. 38].

За результатами моніторингу [10, с. 66-68] ВПО визначаються як ресурси розвитку територіальних громад, які підвищують її потенціал ... «Внутрішні переселенці мають більш сильну мотивацію до одержання результату в порівнянні з місцевими мешканцями..., вони посилили соціальну активність, яка вже розвивалася в місті» (м. Краматорськ) [10, с. 6-7].

Переважає більшість опитаних (близько 80%) задоволена соціальним оточенням нинішнього місця проживання, що свідчить як про позитивне ставлення приймаючих громад до переселенців, так і про готовність ВПО до інтеграції [11, с. 13], при цьому більшість експертів вважають, що переселенці достатньо

або частково вже інтегровані в структуру громади, - близько третини опитаних відзначають достатній рівень, а від 35 до 40%, відповідно, частковий рівень інтеграції. А саме інтегрованість виступає однією з базових умов для мобілізації соціальних ресурсів ВПО та перетворення їх на чинник розвитку громади.

ВПО можуть бути інтегровані в територіальні громади, виступати соціальним ресурсом як розвитку, так і розширення можливостей вирішення проблем переселенців тільки за наявності наступних умов їх мобілізації та використання:

наявність соціальних мереж, тобто горизонтальних соціальних зв'язків;

сформована на визначеному рівні соціальна взаємодія між самих переселенців та членами місцевої громади;

сформовані, визначені та прийняті спільноту або її частиною цільові орієнтири;

мотивованість до вирішення визначених завдань;

наявність лідера або організатора та ін.

Основними носіями соціальних ресурсів виступають соціальні структури (особистість, соціальна група, громада, суспільство), які забезпечують можливість мобілізації соціальних ресурсів лише за умови наявності соціальних мереж, за допомогою яких вони можуть бути розміщені для забезпечення соціальної взаємодії, при цьому за таких умов соціальні ресурси вже набувають рис соціального капіталу.

Соціальні мережі – це міжособистісні взаємозв'язки або громадянські обов'язки. Виділяють декілька видів горизонтальних зв'язків, які включають сукупність сильних або слабких зв'язків, відповідну їм нормативно-ціннісну систему, що визначають характер взаємодії соціальних груп або індивідів, зміст соціальних мереж.

Нормативно-ціннісна система соціальної взаємодії включає формальні інститути та правила і норми взаємодії між ними, спільне стратегічне бачення шляхів та механізмів досягнення визначених цілей і вирішення конкретних завдань, при цьому довіра між учасниками взаємодії одночасно може виступати і джерелом формування соціальних ресурсів, і їх різновидом.

На рівні локальних соціальних груп (групада, ВПО, окремі соціальні групи всередині місцевих громад) соціальні ресурси забезпечують можливість їх продуктивної діяльності за рахунок свідомого використання соціальних зв'язків та мереж, а завдяки довірі, спільним інтересам та цілям, нормам і правилам стають засобами досягнення визначених цілей.

На сьогодні можна відзначити лише точкові приклади мобілізації соціальних ресурсів ВПО у вирішенні окремих проблем життя громади. Йдеться про створення центрів соціальної активності (м. Добропілля) [9, с. 54], які забезпечують можливість вживання заходів як для місцевих жителів, так і для переселенців. Заплановано також створення платформ соціальної згуртованості (м. Краматорськ), інформаційного центру, де люди зможуть збиратися та обговорювати життя громади (м. Святогірськ) [9, с. 55]. Планується створення для молоді центрів соціальної згуртованості та зв'язків тощо.

Процеси соціального згуртування та об'єднання, незважаючи на всі перешкоди, розвиваються та проявляються сьогодні в реалізації важливих благодійних, соціальних і волонтерських проєктів. Об'єднання людей здійснюється і для посилення «голосу» громади у відстоюванні своїх інтересів та більш ефективного впливу на органи місцевої влади, участі у вирішенні проблем, пов'язаних із забезпеченням гідних умов життєдіяльності.

Внутрішнє переміщення з місць постійного проживання для всього контингенту ВПО часто супроводжується їх соціальною ізольованістю в громаді, соціальним виключенням із життя окремих груп громадян, втратою для більшості переселенців соціального статусу та іншими проблемами соціальної адаптації. Як наслідок, усі ці процеси супроводжуються поширенням зневіри, апатії, зростанням депресивності та підвищенням рівнів соціальних ризиків. У той же час за умов вирішення основних базових проблем життєзабезпечення, створення гідних умов життєдіяльності, вирішення проблем зайнятості створюються можливості для формування та розвитку соціальних структур, мереж і зв'язків як серед контингенту переселенців, так і серед постійних членів громад для об'єднання соціальних ресурсів усіх соціальних груп за умови спільного усвідомлення цілей та завдань. За рахунок спільної взаємодії ВПО та членів місцевих громад створюються додаткові можливості для формування системи протидії соціального відторгнення вимушених переселенців від життя громади. У сукупності ці можливості включають розвиток соціальних мереж та зв'язків членів місцевих громад і переселенців згідно з принципами толерантності, доброзичливого ставлення, взаєморозуміння, соціальної єдності. Усе це розширює можливості соціальних ресурсів ВПО і членів громади для забезпечення успішного функціонування та розвитку самої громади, супроводжується відтворенням соціальної та трудової активності, рівня соціальної адаптації та підвищенням ефективності реалізації всього соціального потенціалу громади.

Особливе місце в сукупності умов формування та мобілізації соціальних ресурсів ВПО посідає розвиток соціальної єдності, тобто таких відносин поміж членами громади та соціальної групи із контингенту переміщених осіб, які характеризуються спільними цінностями, по-

чуттям спільної ідентифікації, довірою один до одного, пошуком шляхів подолання розбіжностей, які виникають тощо. Звичайно, забезпечення соціальної єдності можливе лише за наявності в соціальній групі когнітивного ресурсу, який за змістом та складом визначається як системно взаємодіюча сукупність знань і людей, які їх генерують та здатні використовувати, а також інформаційних технологій для збору, збереження й обробки інформації. На сьогодні цей вид ресурсів не сформований не тільки на рівні окремих громад чи соціальних груп, але і в цілому в суспільстві, при цьому основні перешкоди пов'язані з відсутністю або дуже слабкою розвиненістю саме визначених базових умов. Йдеться, в першу чергу, про відсутність систематизованої інформації відносно цілей, завдань та проблем, які можуть бути вирішені або досягнуті шляхом мобілізації соціальних ресурсів. Бракує ініціативних людей та лідерів, які мають відповідні знання, навички та здатні очолити цей процес. Слабкою ланкою виступає також досить низький рівень соціальних мереж, на підґрунті яких створюються горизонтальні зв'язки між членами групи. Лише за визначених умов ВПО можуть бути включені у структуру соціальних ресурсів громади, при цьому основними носіями можуть у першу чергу виступати громадські організації, тимчасові об'єднання, наприклад, за інтересами або за цільовими орієнтирами.

ВПО і територіальні громади здатні нести субсидіарну відповідальність лише тоді, коли це відповідає їх інтересам, тобто дотримання інтересів, інформованість та відкритість місцевої влади також виступають засобами мобілізації соціальних ресурсів та громади. Досить яскравим прикладом взаємодії поміж ресурсами різних соціальних груп може виступати інтеграція підприємницьких та бізнес-ресурсів із соціальними ресурсами ВПО та громади для вирішення окремих про-

блем громади. Наприклад, комплекс послуг, які на сьогодні надає бізнес у місцях найбільшого зосередження переселенців, не є повним та не завжди відповідає потребам як постійних мешканців, так і переміщених осіб. Дефіцит багатьох послуг об'єктивно визначає хороші перспективи для розвитку в цих нішах соціального підприємництва як однієї з форм реалізації сумісних соціальних ресурсів ВПО та постійних мешканців.

Мобілізація соціальних ресурсів – це активне залучення соціальних груп до вирішення пріоритетних проблем громади. Вона зорієнтована на підвищення соціальної активності та відповідальності населення, членів територіальної громади, об'єднує окремі її сегменти у формі партнерства та взаємодії заради досягнення спільної мети. Ефективність мобілізації соціальних ресурсів для вирішення конкретного завдання або проблеми залежить від:

- конкретного визначення проблеми та її актуальності;

- усвідомлення спільнотою (громадою, окремими соціальними групами), суті проблеми та повного розуміння умов її вирішення;

- створення ініціативної групи з авторитетних представників різних соціальних верств;

- розроблення чіткого плану дій щодо вирішення проблеми;

- чіткого та прозорого планування дій щодо залучення необхідних ресурсів та реалізації плану;

- звітування перед громадою.

Соціальна мобілізація передбачає обов'язкове поєднання можливості вибору та добровільної участі, а за організаційними ознаками може бути реалізована і як формалізована, і як стихійна форма. Перша з них пов'язана зі створенням громадських організацій, соціальним підприємництвом та ін., у той же час стихійна базується на згуртованості громади та окремих соціальних груп навколо ви-

рішення проблеми без створення громадських організацій. Мобілізацію соціальних ресурсів можна розглядати як динамічний процес, зорієнтований на залучення потенціалу громадян, недержавних організацій до вирішення місцевих проблем розвитку та самопомоги.

Висновки. Ресурсний потенціал ВПО в даний час характеризується вищим рівнем трудового, освітнього потенціалу та, як наслідок, соціального. За умови інтеграції ВПО у структуру територіальних громад формуються можливості для перетворення соціального потенціалу внутрішніх переселенців на соціальні ресурси розвитку. Мобілізація соціальних ресурсів як фактора розвитку територіальних громад буде ефективною та успішною за умови оперативного та стратегічного погодження цілей і завдань територіальної спільноти та внутрішньо переміщених осіб, а також визначення та забезпечення спільних соціальних перспектив.

Проблема ВПО сьогодні переходить у довготривалий процес та потребує, разом із вирішенням основних проблем життєзабезпечення особливо вразливих верств ВПО, розробки на перспективу стратегічних цілей і напрямів, пов'язаних з інтеграцією та практичним залученням ресурсів переселенців до забезпечення розвитку територіальних громад.

Література

1. Пінчук С.А. Соціальна мобілізація як фактор забезпечення сталого розвитку громад / С.А. Пінчук // Науковий вісник Академії муніципального управління: зб. наук. пр. Серія «Управління». – К., 2011. – Вип. 1. – С. 389-390.

2. Каплич Р.Р. Соціальні проблеми вирішуємо разом (16 дій місцевої активності) / Р.Р. Каплич; Фондація імені князів-благодійників Острозьких. – Рівне: ПП Нестеров, 2006. – 72 с.

3. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого

самоврядування: навч. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування / О.І. Карий, Л.В. Панас; Асоціація міст України. – К.: ТОВ «Підприємство «ВІЕНЕЙ», 2015. – 176 с.

4. Аврамова Е.М. Социальные ресурсы в условиях потери экономической стабильности / Е.М. Аврамова, Т.М. Малева // Вопросы экономики. – 2015. – №11. – С. 86-100.

5. Амоша О.І. Роль та місце соціальних ресурсів в системі місцевого самоврядування / О.І. Амоша, Л.Л. Шамілева // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. – Вип. 11. – С. 287-293.

6. Донбас і Крим: ціна повернення / за заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Е.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. – К.: НІСД, 2015. – 474 с.

7. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі / Е.М. Лібанова, В.П. Горбулін, С.І. Пирожков та ін.; за ред. Е.М. Лібанової. – К.: НАН України, 2015. – 363 с.

8. Амоша О.І. Проект Концепції державної цільової програми та розбудови миру у східних регіонах України / О.І. Амоша, О.Ф. Новікова, В.П. Антонюк та ін. // Економічний вісник Донбасу. – 2016. – № 1 (43). – С. 4-16.

9. Національна система моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Раунд 1 – березень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_nms_r1_ukr.pdf.

10. Національна система моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Раунд 2 – квітень, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_nms_r2_ua-v.pdf.

11. Отчет о результатах исследования потребностей громад, участвующих в

проекте «Поддержка стабилизации местных сообществ Донбасса» (октябрь – ноябрь 2015 г.). – К., 2016. – 104 с.

12. Продовження навчання та здобуття професії: стат. бюл. / Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm.

13. Економічна активність населення України 2014: стат. зб. / Державна служба статистики України. – К., 2015. – С. 167-170.

14. Про затвердження основних напрямів розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015-2016 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2015 р. № 505 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 60. – 8 серп.

15. Звіт про спільну оцінку потреб внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unhcr.org.ua/attachments/article/1527/2015_PA_Kyiv_Ukr.pdf.

16. Громадяни України про безпеку: оцінки, загрози, шляхи вирішення проблем: результати соціологічного дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/1412757450_file.pdf.

17. Смаль Б. Большое переселение: сколько в Украине перемещенных лиц и

как сложилась их судьба [Электронный ресурс] / Б. Смаль. – Режим доступа: <http://www.epravda.com.ua/rus/publications/2016/07/7/598316/>.

18. Зелена книга політики – підтримка малого підприємництва, внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://platform-msb.org/wp-content/uploads/2015/09/CIPO-A4-new-333-2.pdf>.

19. Щодо надання послуг державної служби зайнятості внутрішньо переміщеним особам за період з 1 березня 2014 року по 31 травня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=351058>.

20. Жук П.В. Методичні рекомендації з моделювання територіальних громад базового рівня (міських, селищних, сільських) / П.В. Жук; ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України». – Львів, 2015. – 19 с.

21. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2016. – 218 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

Надійшла до редакції 07.11.2016 р.

АНОТАЦІЇ

Іщук С.О. *Експортна активність промисловості регіонів України: ключові тенденції.* – С. 22.

Здійснено групування регіонів України за значеннями інтегральних індексів експортної активності їх промисловості. Проаналізовано динаміку показників експорту промислових товарів упродовж 2011-2015 рр. Визначено ключові тенденції розвитку експортної діяльності промисловості в Україні та запропоновано комплекс заходів щодо її активізації.

Ключові слова: експорт товарів, обсяг реалізованої промислової продукції, структура експорту, інтегральний індекс.

Ліп В.Е. *Інформаційно-організаційні аспекти формування та моніторингу енергетичного балансу України.* – С. 5.

Окреслено основні вимоги до імплементації в Україні європейських принципів прозорості, достовірності та співставності обліку паливно-енергетичних ресурсів у контексті інтеграції енергетичних ринків. Проаналізовано ефективність інституційного забезпечення процесу формування енергетичного балансу України. Запропоновано інформаційно-організаційний механізм удосконалення процесу формування енергетичного балансу країни через запровадження єдиної державної системи моніторингу виробництва, постачання, транспортування, споживання й оплати за паливно-енергетичні ресурси.

Ключові слова: енергетичні ринки, енергетичний баланс, євроінтеграція, облік енергоресурсів, система моніторингу, інформаційні технології, енергоефективність.

Новікова О.Ф., Шамілева Л.Л. *Мобілізація соціальних ресурсів внутрішньо переміщених осіб із промислових регіонів*

України на забезпечення розвитку територіальних громад. – С. 71.

Визначено сутність ресурсного потенціалу внутрішньо переміщених осіб, його роль та значення в забезпеченні життєздатності та розвитку громади, надано оцінку рівня трудового та освітнього потенціалів переселенців. Обґрунтовано умови перетворення соціального потенціалу на соціальні ресурси, розроблено науково-методичні засади та запропоновано умови мобілізації в забезпеченні розвитку територіальних громад.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, ресурсний потенціал, соціальні ресурси, мобілізація соціальних ресурсів, розвиток громади.

Сердюк О.С. *Концесія на доопрацювання підготовлених запасів шахтного поля з подальшою ліквідацією вугледобувних підприємств.* – С. 60.

Визначено ефективну форму інвестування розвитку вугледобувних підприємств, досліджено елементи шахтного ресурсу, що можуть становити цінність для інвестора, наведено модель розрахунку економічної ефективності проектів концесії, визначено ступінь впливу інвестиційних факторів на грошовий потік беззбитковості проекту.

Ключові слова: концесія, вугледобувне підприємство, ефективність інвестиційного проекту, грошовий потік беззбитковості, шахтний ресурс.

Серебрянський Д.М., Стадник М.В. *Можливість паралельного функціонування податку з обороту та ПДВ: уроки для України.* – С. 30.

Розглянуто особливості адміністрування податку з обороту в системі універсальних акцизів, а саме: у чистому вигляді та разом з ПДВ. Значну увагу при-

ділено міжнародному досвіду функціонування гібридної системи універсальних акцизів. Вивчено вітчизняні погляди щодо паралельного існування податку з обороту та ПДВ. Наведено можливі кроки реалізації досліджуваної ініціативи.

Ключові слова: ПДВ, податок з обороту, гібридна система універсальних акцизів, міжнародний досвід, тіньова економіка, дефіцит бюджету.

Соколовська О.В. *Податкові пільги з ПДВ у країнах Європи та основні причини їх використання.* – С. 41.

Проаналізовано причини використання скорочених ставок ПДВ, а також визначено стандартні та пільгові ставки ПДВ, які використовуються у країнах Європи на сьогоднішній день.

Ключові слова: ПДВ, податкові пільги, ставки податку, Європейський Союз.

Череватський Д.Ю. *«Качка-Кролик» індустриального парку.* – С. 53.

«Качка-Кролик» – бістабільне зображення, створене Дж. Джастроу, що стало для Т. Куна символом зміни парадигми, властивої науковій революції. Статтю присвячено зміні сприйняття інвестиційної суті корпоративної розробки шахтного поля – прообразу індустриального парку підземного закладення (приватна фірма, яка видобуває вугілля у відведенні державної шахти, що надає фірмі платні технологічні послуги), реалізованої в кінці ХХ ст. на шахті «Красноармійська-Західна» № 1 (нині шахтоуправління «Покровське»).

Ключові слова: «Качка-Кролик», індустриальний парк, корпоративна розробка шахтного поля, приватна фірма, державна шахта, інвестиції, зміна парадигми.

АННОТАЦИИ

Ищук С.А. *Экспортная активность промышленности регионов Украины: ключевые тенденции.* – С. 22.

Проведено группирование регионов Украины исходя из значений интегральных индексов экспортной активности их промышленности. Проанализирована динамика показателей экспорта промышленных товаров в течение 2011-2015 гг. Определены ключевые тенденции развития экспортной деятельности промышленности в Украине и предложен комплекс мер по её активизации.

Ключевые слова: экспорт товаров, объём реализованной промышленной продукции, структура экспорта, интегральный индекс.

Лир В.Э. *Информационно-организационные аспекты формирования и мониторинга энергетического баланса Украины.* – С. 5.

Обозначены основные требования к имплементации в Украине европейских принципов прозрачности, достоверности и сопоставимости учета топливно-энергетических ресурсов в контексте интеграции энергетических рынков. Проанализирована эффективность институционального обеспечения процесса формирования энергетического баланса Украины. Предложен информационно-организационный механизм совершенствования процесса формирования энергетического баланса страны путем внедрения единой государственной системы мониторинга производства, поставки, транспортировки, потребления и оплаты за топливно-энергетические ресурсы.

Ключевые слова: энергетические рынки, энергетический баланс, евроинтеграция, учет энергоресурсов, система мониторинга, информационные технологии, энергоэффективность.

Новикова О.Ф., Шамилева Л.Л. *Мобилизация социальных ресурсов внутренне перемещенных лиц из промышленных регионов Украины на обеспечение развития территориальных общин.* – С. 71.

Определена сущность ресурсного потенциала внутренне перемещенных лиц, его роль и значение в обеспечении жизнеспособности и развития общества, представлена оценка уровня трудового и образовательного потенциалов переселенцев. Обосновано преобразование социального потенциала в социальные условия ресурсы, разработаны научно-методические основы и предложены условия мобилизации в обеспечении развития территориальных общин.

Ключевые слова: внутренне перемещенные лица, ресурсный потенциал, социальные ресурсы, мобилизация социальных ресурсов, развитие общины.

Сердюк А.С. *Концессия на доработку подготовленных запасов шахтного поля с последующей ликвидацией угледобывающих предприятий.* – С. 60.

Определена эффективная форма инвестирования развития угледобывающих предприятий, исследованы элементы шахтного ресурса, которые могут представлять ценность для инвестора, приведена модель расчета экономической эффективности проектов концессии, определена степень влияния инвестиционных факторов на денежный поток безубыточности проекта.

Ключевые слова: концессия, угледобывающее предприятие, эффективность инвестиционного проекта, денежный поток безубыточности, шахтный ресурс.

Серебрянский Д.Н., Стадник М.В. *Возможность параллельного функциониро-*

вания налога с оборота и НДС: уроки для Украины. – С. 30.

Рассмотрены особенности администрирования налога с оборота в системе универсальных акцизов, а именно: в чистом виде и вместе с НДС. Значительное внимание уделено международному опыту функционирования гибридной системы универсальных акцизов. Изучены отечественные взгляды относительно параллельного существования налога с оборота и НДС. Приведены возможные шаги реализации исследуемой инициативы.

Ключевые слова: НДС, налог с оборота, гибридная система универсальных акцизов, международный опыт, теневая экономика, дефицит бюджета.

Соколовская Е.В. *Налоговые льготы по НДС в странах Европы и основные причины их использования.* – С. 41.

Проанализированы причины использования сниженных ставок НДС, а также определены стандартные и льготные ставки НДС, которые используются на сегодняшний день в странах Европы.

Ключевые слова: НДС, налоговые льготы, ставки налога, Европейский Союз.

Череватский Д.Ю. *«Утка-Кролик» индустриального парка.* – С. 53.

«Утка-Кролик» – бистабильная фигура Дж. Джастроу, ставшая для Т. Куна символом смены парадигмы, свойственной научной революции. Статья посвящена смене восприятия инвестиционной сути корпоративной разработки шахтного поля – прообраза индустриального парка подземного заложения (частная фирма, добывающая уголь в отводе государственной шахты, оказывающей фирме платные технологические услуги), реализованной в конце XX в. на шахте «Красноармейская-Западная» № 1 (ныне шахтоуправление «Покровское»).

Ключевые слова: «Утка-Кролик», индустриальный парк, корпоративная разработка шахтного поля, частная фирма, государственная шахта, инвестиции, смена парадигмы.

ABSTRACTS

Cherevatsky D. Yu. *"Duck-Rabbit" of industrial park.* – P. 53.

The "Duck-Rabbit" is a bistable figure created by Joseph Jastrow, which for Thomas Kuhn has become a symbol of paradigm shift typical for scientific revolution. The article is devoted to the changes of perceptions of the investment essence of corporate development of mine field (Corporate Mine Development) which is the prototype of industrial park of underground location.

In the 1990s mines of post-Soviet Ukraine were fully state-owned but budget subsidies to enterprises were discontinued. As a result, many mines were left without investment resources, and even without longwall equipment. It happened so at the new mine "Krasnoarmeyskaya-Zapadnaya" No. 1 (Donetsk Region). An original solution was found especially for that enterprise: the part of the state mine was transferred to the ownership of the private firm that possessed its own equipment to extract coal. And "Krasnoarmeyskaya-Zapadnaya" No. 1 as a public enterprise provided the firm with paid services such as transport and hoisting, power supply, ventilation, pumping, care about the personnel, etc.

The new form of organization was called Corporate Mine Development. The analysis shows that the essence of the scheme is fundamentally different from the one that has been perceived during decades. Not the firm was the investor of the state enterprise as it was previously considered but the loss-making state mine acted as the investor of the profitable firm.

This conclusion is based on the recognition that the long-term and regular tolling relationship between the company and the mine (in terms of transportation, hoisting, etc.) is a tool of informal redistribution and even expropriation of property as it is clear from the theory of recombination of ownership. The disclosure of tolling elements in

the relationship of a state-owned coal enterprise and a firm extracting coal in its mine field has allowed classifying the mine as a subject that makes informal capital investments in the firm business. As Corporate Mine Development is a type of industrial park, the result may be useful for understanding the nature of the relationship of the park operating company with companies-participants.

Keywords: "Duck-Rabbit", industrial park, corporate mine development, private firm, state mine, investment, paradigm shift.

Ishchuk S.O. *Export activity of industry of regions of Ukraine: key trends.* – P. 22.

High share of industrial goods (over 60%) in the structure of export of goods and services confirms the determinative role of the industrial sector of economy in development of foreign trade in Ukraine. The aim of the article is to determine the level of export activity of the industry of regions of Ukraine and to develop the proposals for its further strengthening.

By integrating the indices of industrial goods share in total export of goods and services, and the share of export in the volume of industrial products sold the indices of domestic industry export activity were calculated. The grouping of the regions of Ukraine by the integral indices revealed: 1) the average level of industry export activity is typical for the most regions (13 in 2015 against 8 in 2013); 2) high level was achieved in industrial eastern and border western regions; 3) low level is in southern and central regions.

The analysis of the dynamics of industrial goods export indices was carried out. Positive and negative trends of the industry export activity in Ukraine during 2011-2015 were determined. A set of measures on diversification of industrial goods export structure, balance of industrial goods export

structure in terms of trading partners of Ukraine, and gradual reorientation of investment flows to the development of high-tech manufacturing was proposed.

Keywords: export of goods, volume of industrial products sold, export structure, integral index.

Lir V.E. *Informative and organizational aspects of forming and monitoring energy balance of Ukraine.* – P. 5.

European experience of forming national energy balances is generalized. Certain problems of improvement of energy statistics at international level in connection with the processes of energy markets liberalization are determined. The basic requirements in relation to the implementation of European principles of transparency, credibility and comparability of accounting of fuel and energy resources in Ukraine in the context of integration of energy markets are outlined.

The efficiency of the institutional support for energy resources accounting and process of forming of energy resources balance of Ukraine is analyzed. The factors causing subzero authenticity of the data on forming energy balance of the country are determined. The fact of the existence of disparity of informative, energy and financial streams all-round the logistic contour of the system of energy providing is set. It is well-proven that authenticity of accounting of energy streams in the state is the substantial factor of increasing the energy efficiency of economy.

The informative and organizational mechanism of improving the process of forming the energy balance of the country through the establishment of the single state system of monitoring of production, supply, transporting, consumption and payment for fuel and energy resources is offered and its expediency is grounded.

Keywords: energy markets, energy balance, eurointegration, accounting of en-

ergy resources, monitoring system, information technologies, energy efficiency.

Novikova O.F., Shamileva L.L. *Mobilization of social resources of internally displaced persons from industrial regions of Ukraine for ensuring development of local communities.* – P. 71.

The essence of internally displaced persons (IDPs) resource potential is identified along with its role and importance in ensuring the viability and development of the local community, the assessment of the level of employment and educational potential of IDPs is provided, multi-vector nature of their impact on community life is analyzed. The main factors and terms of inclusion of IDPs in solving the problems of territorial communities and enabling its development are systematized. The conditions of transformation of social potential of displaced persons into the resources of social development are grounded, which include the presence of social networks and their respective normative and value system. The scientific-methodical bases are developed and the conditions are identified as for the mobilization of IDPs social resources and effectiveness of mobilization in ensuring the development of local communities, the examples of such mobilization in solving the problems of both the displaced persons and the local community are given.

Keywords: internally displaced persons, resource potential, social resources, mobilization of social resources, community development.

Serdiuk O.S. *Concession for completion of prepared mine field stocks with followed liquidation of coal mining enterprises.* – P. 60.

The effects of the introduction of new pricing policies in the market of domestic coal are predicted. The optimum form of involvement of private capital to the development of state coal enterprises is identified.

The feasibility of using concessions as a form of private investment in the coal industry is proved. Concession is viewed as a complex event that involves mining of coal and liquidation of the enterprise.

The concept is proposed which involves the removal of mine resource in the process of liquidation in order to profit from its sale. The difference between the nominal value and practical value of mine resource is showed. The elements of the mine resource that can have high practical value are defined. Potential markets for mine resource are identified. High practical value of arch support is proved. The mine resources that could have market demand for recycled materials are determined.

The peculiarities of monoproyjects that are the parts of the overall concession project are given. The conditional term of realization of monoproyjects is determined. The expediency of NPV method application in the context of estimation of economic efficiency of concession projects is proved. The role of cash flow breakeven in estimation of economic efficiency of concession projects is identified. The approach to the regulation of cash flow breakeven is proposed. The expediency of assessing the significance of investment factors by level of their impact on the cash flow is proved.

The usage of statistical method "planning experiment" to determine the degree of influence factors on cash flow is proposed. The limit values factors used within the method of "planning experiment" are shown. The matrix of 32 experiments is formed and the regression equation that describes the degree of influence of factors on investment cash flow breakeven is calculated. "Pareto map" that reflects the importance of factors relative to cash flow breakeven is given.

Keywords: concession, coal mining enterprise, effectiveness of investment project, cash flow breakeven, mine resources.

Serebrianskyi D.M., Stadnyk M.V. *Possibility of simultaneous existence of turnover tax and VAT: lessons for Ukraine.* – P. 30.

In Ukrainian tax system VAT performs mostly fiscal function and is the major source of budget revenues as it has wide and stable tax base. Taking into account the international experience, the discussion is ongoing in Ukraine on feasibility of implementation of universal excise other than VAT (turnover tax) as a part of a hybrid system of universal excises.

Regarding the foregoing, the peculiarities of turnover tax administration in Curaçao, Haiti, North Korea and simultaneous existence of turnover tax and VAT in Argentina, Kyrgyzstan, and Kazakhstan are considered in the article.

Theory and practice have shown that simultaneous existence of turnover tax and VAT is possible and justified within the conditions as follows: high level of shadow economy; low quality and efficiency of public institutions; budget deficit; significant state intervention in the economy; combating illegal VAT refund; closed internal market; small volumes of foreign economic activity; low growth rates of macroeconomic indicators.

As a result the possible steps of simultaneous existence of turnover tax and VAT are defined, namely:

– reduction of VAT rate to the economically justified level taking into account international trends;

– implementation of the turnover tax at the level of 1-3 % taking into account factors as follows: level of profitability of each industry or type of business entity; foreign trade and trade balance; providing particular benefits for socio-economic development, etc.;

– using of hybrid system of universal excises in the short term (3-4 years) as a part of anti-crisis measures;

– imposition of both taxes at the state level.

As a conclusion it is noted that there is a persistent problem in simplification of VAT administration and increase of tax revenues, which determines the future needs to research the applicability of using universal excise other than VAT taking into account the peculiarities of Ukrainian tax system.

Keywords: VAT, turnover tax, hybrid system of universal excises, international experience, shadow economy, budget deficit.

Sokolovska O.V. *VAT incentives in European countries and main reasons for their application. – P. 41.*

The article examines the reasons for applying the reduced VAT rates; we defined two such motives, notably distributional considerations and presence of public and/or merit goods. We also determined that there are some factors influencing on efficiency of reduced VAT rates, notably passing through the lower rate in sales prices, elasticity of demand, which could be considered as main ones. Also these factors include the size of price reduction, signaling effects, product life cycles, level of price reduction, marketing, etc.

The indirect influence of reduced VAT rates on economic efficiency appears principally due to cross-border transactions and opportunities to avoid and/or to evade VAT, arising as a result of use of appropriate incentives. Among other factors are rebound effect, innovation and market transformation, free-rider problem, and effects on state budget. We also briefly analyzed both administrative and compliance costs related to the application of reduced VAT rates and main reasons of their occurrence, such as existence of “mixed products”, etc.

We examined the data on 28 European countries concerning both standard and reduced VAT rates in 2016. As a result we defined that currently the most common goods and services, covered by VAT incentives in EU countries, are basic foodstuffs; pharmaceutical products; medical equipment for disabled persons; books, newspapers, periodicals; hotel accommodation, restaurants; and public transport, admission to cultural and/or sport events, water supplies.

Keywords: VAT, tax incentives, tax rates, European Union.

REFERENCES

- Lir V.E.** *Informative and organizational aspects of forming and monitoring energy balance of Ukraine.* – P. 5.
1. Lir, V.E. (2004) 'Analiz ta prohnozuvannya enerhetychnoho balansu Ukrainy'. *Economics and forecasting.* 2, pp. 101-115.
 2. Lir, V.E. (2005) 'Energeticheskii balans Ukrainy – uravnenie iz neizvestnykh. Organizatsionno-metodologicheskie aspekty razrobotki svodnogo energeticheskogo balansu Ukrainy'. *Energeticheskaya politika Ukrainy.* 10(62), pp. 4-9.
 3. Barannik, V.O. (2004) 'Analiz palyvno-enerhetychnoho balansu krayiny z tochky zoru enerhetychnoyi nezalezhnosti'. *Stratehichna panorama.* 3, pp. 13-18.
 4. Burlaka, H.H. (2005) 'Nuzhen li v Ukraine toplivno-energeticheskii balans?' *Nefi' gaz.* 3, pp. 21-29.
 5. Podoletz, R.Z. (2007) *Enerhetychnyy balans Ukrainy: modelyuvannya i prohnozuvannya.* Kyiv: the Institute for Economics and Forecasting.
 6. Kuts, H.O. (2013) 'Formuvannya zahal'noho enerhetychnoho balansu krayiny za pokaznykamy richnykh form statystychnoyi zvitnosti ta yoho matematychno zabezpechennya'. *Problemy zahal'noyi enerhetyky.* 3(34), pp. 17-25.
 7. Kochedykova, H. (2009) 'Formuvannya enerhetychnoho balansu derzhavy na osnovi efektyvnoho vykorystannya enerhoresursiv'. *Biblioteka Vernads'koho* http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_7/09kae_bot.pdf [accessed 01 August 2016].
 8. Boreyko, V.I., Yeremenko, I.O. (2010) 'Palyvno-enerhetychnyy balans Ukrainy'. http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/prvse/2010_4/1.pdf [accessed 01 August 2016].
 9. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy (2006) 'Pro utvorennya Mizhvidomchoyi koordynatsiynoyi rady z pytan' rozroblennya enerhetychnoho balansu derzhavy' No. 121-r. <http://kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=30531237> [accessed 01 March 2016].
 10. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy (2007) 'Pro skhvalennya Kontseptsyi formuvannya enerhetychnoho balansu' No. 1058-r. <http://ukraine.uapravo.net/data2008/base15/ukr15142.htm> [accessed 28 November 2016].
 11. Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy (2011) 'Pro zvitnyy ta prohnoznyy enerhetychni balansy' No. 203-r. <http://document.ua/pro-zvitnii-ta-prognoznii-energetichni-balansi-doc50318.html> [accessed 01 August 2016].
 12. Nakaz Drzhkomstatu (2011) 'Metodolohichni polozhennya iz formuvannya enerhetychnoho balansu' No. 274. http://ukrstat.org/uk/metod_polog/metod_doc/2011/374/374.htm [accessed 01 August 2016].
 13. Fryzorenko, A.O., Bozhko, S.I. (2013) 'Enerhetychnyy balans Ukrainy: vid teorii do praktyky'. *Statystyka Ukrainy.* 1(60), pp. 16-21.
 14. Konechenkov, A. (2016) 'Evropeiskii energobalans. Po kakomu puti razvitiya idut Evrosoyuz i Ukraina?' *Termynal.* 11(805) <http://oilreview.kiev.ua/2016/03/12/evropejskij-energobalans/> [accessed 01 August 2016].
 15. Mamyy, Y.P., Yvashchenko, M.A. (2014) 'Sovremennye problemy formirovaniya energeticheskikh balansov v mezhdunarodnoi praktike'. <http://www.konspekt.biz/index.php?text=52911> [accessed 01 August 2016].
 16. *Energeticheskaya statistika: opredelenie, editsy izmereniya i koeffitsienty perescheta.* (1987) NY: OON. *Metodicheskie issledovaniya, seriya F.* No. 44, 52 p.
 17. *Rukovodstvo po energeticheskoi statistike* (2007) 'Mezhdunarodnoe energeticheskoe agentstvo'. OESR MEA. http://www.gks.ru/metod/ManualRussian_w eb.pdf [accessed 01 August 2016].
 18. Central Statistical Office (2011) 'Gospodarka paliwowo-energetyczna w

latach 2009, 2010'. Statistical Information and Elaborations Informacje i opracowania statystyczne Warszawa. http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/pbs_gosp_paliw_energ_2009-2010.pdf [accessed 01 August 2016].

19. Revenko, A. (2016) 'Reformuvannya statystyky: koly menshe ne krashche'. Dzerkalo tyzhnya. Ukrayina. No. 9. 11 March. <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/reformuvannya-statistiki-koli-menshe-ne-krasche-.html> [accessed 01 August 2016].

20. Revenko, A. (2007) 'Enerhoresursy i makroekonomika'. Dzerkalo tyzhnya. No. 21. 1 June. http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/energoresursi_i_makroekonomika.html [accessed 01 August 2016].

21. Ryabtsev, H. (2015) 'Ot slov – k delu'. Termynal. No. 1(795) 14 January.

22. Efind.ru (2009) 'Monitoring ispol'zovaniya energoresursov kak instrument energoberezeniya'. <http://forum.efind.ru/showthread.php?t=89692> [accessed 01 August 2016].

23. Dodonov, B. (2013) Reytynh enerhoefektyvnosti oblastey Ukrayiny. Ukrainian Energy Index. http://energy-index.scm.com.ua/media/report/pdf/UEI_13_3.pdf [accessed 01 August 2016].

24. Lir, V. (2015) 'Efekt rykoshetu, abo yak unyknyty kryzy neplatezhiv v enerhetytsi Ukrayiny'. Dzerkalo tyzhnya. 3. 6 February. http://gazeta.dt.ua/energy_market/efekt-rykoshetu-abo-yak-unyknyty-kryzi-neplatezhiv-v-energetici-ukrayini-.html [accessed 01 August 2016].

25. State Statistics Service of Ukraine (2016) 'Pro oplatu naseleennyam zhytlovo-komunal'nykh posluh'. Ekspres-vypusk. https://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html [accessed 01 August 2016].

26. Hadzhiradeva, V. (2014) 'Kto vinovat v tom, chto Ukraina potrebyaet mnogo energii'. Argumenty i fakty. No. 47. 20 November. <http://www.aif.ua/realty/service/1388928> [accessed 01 August 2016].

27. Pravdanews.info (2015) 'Strane nuzhen energobalans'. <http://pravdanews.info/strane-nuzhen-energobalans.html>.

28. Verkhovna Rada of Ukraine (2015) 'Pro Plan zakonodavchoho zabezpechennya reform v Ukrayini'. Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR). No. 31. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/509-1> [accessed 01 August 2016].

Ishchuk S.O. *Export activity of industry of regions of Ukraine: key trends.* – P. 22.

1. Heyets, V.M., & Shynkaruk, L.V. (Eds.) (2014) *Intehratsiyini mozhyvosti Ukrayiny: perspektyvy ta naslidky.* Kyiv: Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine.

2. Heyets, V.M., Ostashko, T.O., & Shynkaruk, L.V. (Eds.) (2014) *Otsinka vplyvu Uhody pro asotsiatsivu. Zona vil'noyi torhivli mizh Ukrayinoyu ta YES na ekonomiku Ukrayiny.* Kyiv: Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine.

3. Vyshnevskiy, V., Amosha, A., Zbarazskaya, L., & et. al. (2013) *Management of Industry Policy and Development of Industry in Terms of the System Disbalances: Conceptual Basics.* Ukraine. Donetsk: NAS of Ukraine.

4. Vishnevskiy, V.P., Amosha, A.I., Zbarazskaya, L.A., & et. al. (2013) *Promyshlennaya politika i upravleniye razvitiyem promyshlennosti v usloviyakh sistemnykh disbalansov: kontseptual'nyye osnovy.* Ukraine. Donetsk: The Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine.

5. State Statistics Service of Ukraine (2016) 'Valovyy vnutrishniy produkt u I-IV kvartalakh 2015 roku y u 2015 rotsi'. <http://www.ukrstat.gov.ua> [accessed 23 September 2016].

6. State Statistics Service of Ukraine (2016) 'Obsyahy eksportu-importu tovariv za rehionamy Ukrayiny u 2011-2015 rokakh'. *Zovnishn'oekonomichna diyal'nist'.* <http://www.ukrstat.gov.ua> [accessed 23 September 2016].

7. State Statistics Service of Ukraine (2016) 'Obsyahy realizovanoyi promyslovoyi produktsiyi (tovariv, posluh) za

vydamy ekonomichnovi diyal'nosti Ukrainy u 2011-2015 rokakh'. Promyslovist'. <http://www.ukrstat.gov.ua> [accessed 23 September 2016].

8. State Statistics Service of Ukraine (2016) 'Heohrafichna struktura zovnishn'oyi torhivli Ukrainy tovaramy'. Zovnishn'oekonomichna diyal'nist' ta platizhnyy balans. <http://www.ukrstat.gov.ua> [accessed 23 September 2016].

Serebrianskyi D.M., Stadnyk M.V. *Possibility of simultaneous existence of turnover tax and VAT: lessons for Ukraine.* – P. 30.

1. Slovo.org (2007) 'Shho take universal'nyj analiz'. <http://slovo.org.ua/38/53411/385070.html> [accessed 31 October 2016].

2. Naumenko, M.A. (2006) 'Universalni aktyzy na suchasnomu etapi ekonomichnoho rozvytku'. Ukraine. Irpin': Nats. akad. derzh. podatk. sluzhby Ukrainy.

3. Robinson, P. (2014) 'Indirect tax in 2014. A review of global indirect tax developments and issues'. Ernst & Young. [http://www.ey.com/Publication/vwLUAsset/s/EY-PDF-Indirect-tax-2014/\\$FILE/EY-Indirect_Tax_2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAsset/s/EY-PDF-Indirect-tax-2014/$FILE/EY-Indirect_Tax_2014.pdf) [accessed 31 October 2016].

4. Andrushchenko, V.L. (2000) Teoretychna kontseptualizatsiya i naukova problematyka derzhavnykh finansiv. Ukraine. L'viv: Kamenyar.

5. Vasylyk, O.D., Pavlyuk, K.V. (1997) 'Udoskonalennya podatkovoyi systemy Ukrainy'. *Finansy Ukrainy*. 10, pp. 37-42.

6. Vishnevskij, V.P., Vetkin, A.S., Vishnevskaja, E.N. (2005) Nalogooblozhenie: teorii, problemy, reshenija. Ukraine. Donetsk: DonNTU, the Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine.

7. Danilov, O.D. (2009) 'PDV: problema optymizatsiyi administruvannya'. *Visnyk podatkovoyi sluzhby Ukrainy*. 12, pp. 45-48.

8. Mayburov, I.A., Kireenko, A.P., Ivanov, Yu.B. (2013) *Uklonenie ot uplaty nalogov. Problemy i resheniya*. Moscow: YUNITI-DANA.

9. Skrypnyk, A.V., Payanok, T.M. (2004) 'Fiskal'na efektyvnist' ta mozhlyvi shlyakhy reformuvannya PDV v Ukraini'. *Economy of Ukraine*. 4, pp. 29-42.

10. Yefymenko, T.I. (2004) 'PDV yak «hydke kachenna» podatkovoyi systemy'. *Uryad. kur'yer*. 81, p. 7.

11. Lunina, I.O. (2007) 'Efektyvnist' opodatkovannya spozhyvannya v Ukraini'. *Finansy Ukrainy*. 1, pp. 17-27.

12. Sokolov'ska, A.M. (2006) 'Do stratehii reformuvannya podatkovoyi systemy Ukrainy'. *Dzerkalo tyzhnya*. 13, pp. 1-4.

13. Shmorhun, L.H. (2011) 'Podatky z oborotu i na dodanu vartist': porivnyalni kharakterystyky v konteksti praktychnoho zastosuvannya'. *Problemy innovatsiynoinvestytsiynoho rozvytku*. 2, pp. 233-244.

14. Dzhuchchi, R., Kirkner, R., Betliy, O. (2013) PDV v Ukraini: chy spratsyuye inshyy nepryamy podatok lipshe? Kyiv: Instytut ekonomichnykh doslidzhen' ta politychnykh konsultatsiy.

15. Howell, H. Zee (2002) *Tax Policy Handbook*. International Monetary Fund.

16. John, L. Mikesell (2014) 'Misconceptions about Value-Added and Retail Sales Taxes: Are They Barriers to Sensible Tax Policy?' *Public Budgeting & Finance*. 34, pp. 1-23.

17. Daniel, R. Feenberg, Andrew, W. Mitrusi, James, M. Poterba (1997) 'Distributional effects of adopting a national retail sales tax'. *Tax Policy and the Economy*. 11, pp. 49-89.

18. Ahafonova, N. (2012) 'Korysnyy mizhnarodnyy dosvid dlya Ukrainy u sferi administruvannya podatkov'. <http://klichko.org/news/publications/?id=21967> [accessed 31 October 2016].

19. Stadnyk, M.V. (2015) 'Mozhlyvist' zastosuvannya reversyvnoho mekhanizmu splaty PDV v Ukraini'. *Economy of Industry*. 4(72), pp. 93-104.

20. News IBFD (2013) 'Curaçao – Amendment of VAT rates planned'. <http://www.ibfd.org> [accessed 31 October 2016].
21. The World Bank (2016) 'Doing Business. Paying Taxes in Haiti'. <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/haiti/paying-taxes/> [accessed 31 October 2016].
22. USAID (2014) 'Overview of the Tax Systems of Selected Countries in Latin America and the Caribbean'. http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00K21G.pdf [accessed 31 October 2016].
23. International Monetary Fund (2013) 'IMF Country Report № 13/91'. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr1391.pdf> [accessed 31 October 2016].
24. Ibp, U. (2013) *Business in Korea North for Everyone: Practical Information and Contacts for Success. The USA: Int'l Business Publications.*
25. OECD (2016) 'Revenue Statistics in Latin America and the Caribbean 2016'. http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/revenue-statistics-in-latin-america-and-the-caribbean-2016_rev_lat_car-2016-en-fr#page110 [accessed 31 October 2016].
26. Deloitte (2015) 'Taxation and Investment in Argentina 2015'. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-argentinaguide-2015.pdf> [accessed 31 October 2016].
27. Serebryans'kyy, D.M., Sokolovs'ka, O.V., Stadnyk, M.V. (2015) *Svitova praktyka vykorystannya hibrydnykh form universal'noho aktsyzu. Ukraine. Irpin': NDI finansovoho prava.*
28. Ernst & Young (2014) 'The City of Buenos Aires imposes two turnover tax withholding systems on nonresidents'. <http://www.ey.com/GL/en/Services/Tax/International-Tax/Alert--The-City-of-Buenos-Aires-imposes-two-turnover-tax-withholding-systems-on-nonresidents> [accessed 31 October 2016].
29. Sti.gov (2009) 'Podatkovyy kodeks Kyrhyzstanu'. <http://sti.gov.kg/stsdocuments/NK30.10.12.pdf> [accessed 31 October 2016].
30. Sti.gov (2016) 'Derzhavna podatkovaya sluzhba Kyrhyz'koyi Respubliki'. <http://www.sti.gov.kg/> [accessed 31 October 2016].
31. Tsentral'ne kaznacheystvo Ministerstva finansiv Kyrhyz'koyi Respubliki (2016) 'Otchety ob ispolnenii bjudzhetu'. <http://www.kazna.gov.kg/index.php/ispolnenie-byudzhetu/otchety-ob-ispolnenii-byudzhetu> [accessed 31 October 2016].
32. Natsionalniy bank Kyrgyzskoy Respubliki (2010) 'Godovoy otchet za 2009 god'. <http://www.nbkr.kg/DOC/30042010/00000000005200.pdf> [accessed 31 October 2016].
33. Vorotnoy, I. (2015) 'Roznichnyy nalog optom?' <http://atameken.info/articles/Roznichnyy-nalog-optom#node> [accessed 31 October 2016].

Sokolovska O.V. *VAT incentives in European countries and main reasons for their application. – P. 41.*

1. Vishnevskij, V.P. (2006) *Nalogooblozhenie: teorii, problemy, resheniya. Ukraine. Donetsk: DonNTU, the Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine.*

2. Sokolovs'ka, A.M., Jefymenko, T.I., Lunina, I.O. (2006) *Systema podatkovykh pil'g v Ukraïni u konteksti jevropejs'kogo dosvidu. Kyiv: NDFI.*

3. Tarangul, L.L. (2012) *Bjuzhethna pidtrymka ta podatkovye stymuljuvannja nacional'noi' ekonomiky Ukraïny. Ukraine. Irpin': Nacional'nyj universytet DPS Ukraïny.*

4. Ivanov, Ju.B. (2006) 'Nalogovyje aspekty gosudarstvennoj podderzhki innovacionnoj dejatel'nosti predprijatij'. *Materialy mezhdun nauch.-praktich. konf.*, pp. 114-117.

5. Garkushenko, O.M., Filippova, N.V. (2016) 'Shljahy harmonizacii stavok PDV z jevropejs'kymy: problemy ta vyklyky'. *Economy of Industry.* 3(75), pp. 49-73.

6. Auerbach, A.J. (1988) Investment tax incentives and frequent tax reforms. NBER Working Paper №2492.
7. Easson, A., Zolt, E. (2002) Tax incentives. World Bank Institute.
8. Tanzi, V. (2000) Tax Policy for Emerging Markets: Developing Countries. IMF: WP №00/35.
9. Holland, D., Vann, R. (1998) 'Income Tax Incentives for Investment'. Tax Law and Drafting. 2, pp. 986-1020.
10. Klemm, A. (2009) Causes, Benefits, and Risks of Business Tax Incentives. Washington, D.C.: International Monetary Fund.
11. Velde, D.W. (2013) 'Tax, investment and industrial policy'. In: Taxation and Developing Countries Training Notes. EPS Peaks, pp. 35-40.
12. European Commission (2014) A Study on R&D Tax Incentives. Final Report.
13. United Nations (2000) Tax Incentives and Foreign Direct Investment A Global Survey. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD).
14. United Nations (2005) State Support Measures for Services: An Exploratory Assessment with Scanty data. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD).
15. OECD (2008) 'Tax Incentives for Investment: A Global Perspective Experiences in MENA and Non-MENA Countries'. In: Making Reforms Succeed Moving Forward with the MENA Investment Policy Agenda. OECD Publishing, 316 p.
16. OECD (2011) Attractiveness for Innovation: Location Factors for International Investment. OECD Publishing.
17. Sokolovskaja, E.V. (2014) 'Vidy l'got s pozicij ih primenenija'. In: Nalogovyje l'goty. Teorija i praktika primenenija v jekonomike. Moscow: JuNITI-DANA, pp. 183-194.
18. Sokolovska, O., Sokolovsky, D. (2015) 'Market and government failures related to the introduction of tax incentives'. Economy and sociology. 4, pp. 17-26.
19. EU (2006) 'Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax'. Official Journal of the European Union L 347/1.
20. EU (2008) Study on reduced VAT applied to goods and services in the Member States of the European Union. Taxation Papers. European Union, 108 p.
21. European Commission (2008) The use of differential VAT rates to promote changes in consumption and innovation. Final report, 150 p.
22. OECD (2007) The Political Economy of Environmentally Related Taxes, 199 p.
23. Aalbers, R., van der Heijden, E., Potters, J., van Soest, D., Vollebergh, H. (2009) 'Technology adoption subsidies: An experiment with managers'. Energy Economics. Vol. 31, pp. 431-442.
24. Clossen, S. (2009) 'How Much Tax Coordination in the European Union?' International Tax and Public Finance. 10(6), pp. 625-649.
25. 2016 European Union VAT rates: <http://www.vatlive.com/vat-rates/european-vat-rates/eu-vat-rates/> [accessed 15 October 2016].

Cherevatsky D.Yu. *"Duck-Rabbit" of industrial park.* – P. 53.

1. Ainpu.com (2015) 'Asociacija industrial'nyh parkov – novye vozmozhnosti dlja biznesa'. <http://www.ainpu.com.ua/news-0016/> [accessed 12 September 2016].
2. Segodnya.ua (2016) 'Yeksperty: industrial'nye parki – shans dlja yekonomiki Ukrainy'. <http://www.segodnya.ua/economics/enews/eksperty-industrialnye-parki-shans-dlya-ekonomiki-ukrainy-764781.html> [accessed 12 September 2016].
3. Lukach, R. (2015) 'Dlja razvitija Ukraine nuzhny industrial'nye parki, v kotoryh lyuboi investor mog by bystro i komfortno naladit' vypusk innovacionnoi produkcii'. http://news.eizvestia.com/news_economy/full/321-spasti-ukrainskuvu-ekonomiku-kak-zamanit-investorov-v-ukrainu-ekspert [accessed 12 September 2016].

4. Amosha, A.I., Kozhushok, O.D., Radchenko, V.V., Halimendikov, E.N., Cherevatskyi, D.YU., YUshkov, E.A. (2013) 'Ot promyshlennogo predpriyatija k promyshlennomu parku: smena paradigmy na primere sh/u 'Pokrovskoe'', *Economy of Industry*, 1-2, pp. 13-17.
5. Il'jashov, M.A., Levit, V.V., Cherevatskyi, D.Yu. (2015) 'Tryvohmernye industrial'nye parki: opredelenie, osobennosti i napravlenija razvitiya'. *Economy of Industry*. 1, pp. 74-83.
6. Zerkalo.mk.ua (2016) 'Industrial'nye parki: bol'shoi biznes – v ocheredi za 'gotami'. <http://zerkalo.mk.ua/novini/industrialnye-parki-bolshoj-biznes-v-ocheredi-za-lgotami.html> [accessed 12 September 2016].
7. Lb.ua (2016) 'Za 'industrial'nymi parkami' v zakone sprjatali megakorruptsiyu i obman, – Timoshenko'. http://lb.ua/news/2016/10/08/347343_industrialnimi_parkami.html [accessed 12 September 2016].
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2013) 'Zakon Ukrayiny Pro industrial'ni parky'. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, No 22, Art. 212.
9. Filatov, YU.V., Naumov, YU.A., Leshinskiy, A.A., Cherevatskyi, D.YU. (2000) 'Opyt korporativnoi razrabotki shahtnogo polja'. *Ugol' Ukrainy*. 11, pp. 25-28.
10. Amosha, A.I., Mamutov, V.K. (2000) 'Opyt privlechenija i ispol'zovanie investicii dlja razvitiya shahty'. *Ugol' Ukrainy*. 11, pp. 14-19.
11. Amosha, A.I., Il'jashov, M.A., Baisarov, L.YU. (2001) 'Realizacija konceptual'nyh polozhenii doktriny investirovanija predpriyatii ugol'noi promyshlennosti'. *Ugol' Ukrainy*. 8, pp. 9-13.
12. Kabanov, A.I., Starichenko, L.L. Cikareva, V.V. (2004) 'Obgruntuvannya finansovo-ekonomichnykh vzajemovidnosyn vuhlevydobuvnoho pidpryyemstva ta investora-rozrobnyka chastyny hirnychoho vidvodu'. *Ugol' Ukrainy*. 2, pp. 5-10.
13. Kuhn, T.S. (1970) *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press, 206 p.
14. Hubpages.com (2014) 'Ambiguous Optical Illusions'. <http://hubpages.com/games-hobbies/optical-illusion-images> [accessed 12 September 2016].
15. Blaug, M. (2004) 'Metodologija yekonomicheskoi nauki, ili Kak yekonomisty ob'jasnjayut'. *Voprosy yekonomiki*. Moscow, 416 p.
16. Agroskin, V. (1999) 'Nediversifirovannye firmy i novye formy privlechenija kapitala'. http://www.libertarium.ru/l_lib_nfi [accessed 12 September 2016].
17. Stark, D. (1996) 'Rekombinirovannaja sobstvennost' i rozhdienie vostochnoevropetskogo kapitalizma'. *Voprosy yekonomiki*. 6, pp. 4-24.
18. Avdasheva, S.B. (2001) 'Daval'chestvo v rossiiskoi promyshlennosti: prichiny i rezul'taty ispol'zovanija'. *Voprosy yekonomiki*. 6, pp 100-113.
19. Butyrkin, A.Ja. (2003) *Vertikal'naja integracija i vertikal'nye ograničeniya v promyshlennosti*. Moscow: Editorial URSS, 200 p.
20. Rifkin, J. (2001) *The Age of Access: The new culture of hypercapitalism, where all of life is a Paid-For Experience*. Penguin Putnam, New Jersey, 312 p.
21. Gal'chinskiy, A.S. (2012) 'Konvergentnyi rynek – metodologija perspektivy'. *Economy of Ukraine*, 5, pp. 4-20.
22. Sagojan, K. (2006) 'Sovremennye mezhdunarodnye strategii japonskih korporacii'. *Yekonomicheskie strategii*, 5/6, pp. 138-142.
23. Kabanov, A.I., Starichenko, L.L., Cherevatskyi, D.Yu. (2011) 'Chynnyky i tendentsiyi, shcho zumovlyuyut' strukturu vuhil'noyi promyslovosti v svi'ti'. *Ugol' Ukrainy*. 2, pp. 8-13.
- Serdiuk O.S.** *Concession for completion of prepared mine field stocks with followed liquidation of coal mining enterprises.* – P. 60.
1. Guasch, J., Laffont, J., Straub, S. (2006) 'Renegotiation of concession contracts: a theoretical approach'. *Review of Industrial organization*. 1/2, pp. 55-73.

2. Kotthoff, H. (1993) 'Disagreement and concession in disputes: on the context sensitivity of preference structures'. *Language of Society*. 2, pp. 193-216.
3. Varnavskij, V.G. (2009) *Koncessionnyj mekhanizm partnerstva gosudarstva i chastnogo sektora*. Moscow: GU VSHEH.
4. Amosha, O.I., Starychenko, L.L., Cherevatskyi, D.Y. (2013) *Stan, osnovni problem i perspektyvy vuhilnoi promyslovosti Ukrainy*. Ukraine. Donetsk: The Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine.
5. Cherevatskyi, D.Y., Atabyekov, O.I. (2012) 'Production function of a coal mine and economic efficiency of its operation'. *Economic herald of the Donbas*. 4, pp. 56-62.
6. Cherevatskyi, D.Y. (2006) 'Tipy investicionykh proektov i anuity obespchivajushie ikh bezbytochnost'. *Economy of Industry*. 2, pp. 98-103.
7. Starichenko, L.L., Cherevatskyi, D.Y., Cheiliah, D.D. (2014) 'Shodo poshyrenia rynkovykh vidnosyn u vuhelniy promyslovosti Ukrainy'. *Uhol Ukrainy*. 10, pp. 12-17.
8. Amosha, O.I., Kabanov, A.I., Starichenko, L.L. (2006) *Problemy vitchyznyanoi vuhelnoi promyslovosti u svitli vstupu Ukrainy do svitovoyi orhanizacii torhivli*. Ukraine. Donetsk: The Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine.
9. Quandl.com (2016) 'Coal (API2) CIF ARA (ARGUS-McCloskey) Futures, Continuous Contract'. <https://www.quandl.com> [accessed 15 September 2016].
10. EnergoBiznes (2016) *Itogi raboty ugoľnojj otrasli za 12 mes. 2015 g.* 6, p.38.
11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015) *Derzhavna tsilova programa reformuvanya vuhelnoi promyslovosti na 2015-2020 rr. (Proekt postanovy)* Kyiv.
12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016) *Pro zatverdzenia Metodyky rozrakhunku kontsesiynyh platezhiv (Postanova)* Kyiv.
13. Verkhovna Rada of Ukraine (2012) *Pro osoblyvosti pryvatyzacii vuhledobuvnykh pidprijemstv (Zakon Ukrainy)* Kyiv.
14. Verkhovna Rada of Ukraine (2011) *Pro osoblyvosti orendy chy koncesii obyektiv palyvno-enerhetychnoho kompleksu sho perebuvaiut u derzhavniy vlasnosti (Zakon Ukrainy)* Kyiv.
- Novikova O.F., Shamileva L.L.** *Mobilization of social resources of internally displaced persons from industrial regions of Ukraine for ensuring development of local communities.* – P. 71.
1. Pinchuk, S.A. (2011) 'Social'na mobilizacija jak faktor zabezpechennja stalogo rozvitku gromad'. *Naukovij visnik Akademii municipal'nogo upravlinnja*. 1, pp. 389-390.
2. Kaplich, R.R. (2006) *Social'ni problemi virishuemo razom (16 dij miscevoi aktivnosti)*. Fundacija imeni knjaziv-blagodijnikiv Ostroz'kih. Ukraine. Rivne: PP Nesterov.
3. Karij, O.I., Panas, L.V. (2015) *Miscevi iniciativi ta zaluchennja gromads'kosti do zdijsnennja misceвого samovrjaduvannja*. Asociacija mist Ukraini. Kyiv: TOV «Pidpriemstvo «VIENEJ».
4. Avramova E.M., Maleva T.M. *Social'nyeresursy v uslovijahpoterijekonomicheskostabil'nosti // Voprosyekonomiki.* – 2015. – №11. – s. 86-100.
5. Amosha, O.I., Shamileva, L.L. (2016) 'Rol' ta misce social'nih resursiv v sistemi misceвого samovrjaduvannja'. *Visnik Kam'janec'-Podil'skogo nacional'nogo universitetu imeni Ivana Ognienka*. 11, pp. 287-293.
6. Gorbulina, V.P., Vlasjuka, O.S., Libanovoï, E.M., Ljashenko, O.M. (2015) *Donbas i Krim: cina povernennja*. Kyiv: NISD.
7. Libanova, E.M. (2015) *Politika integracii ukraïns'kogo suspil'stva v konteksti viklikiv ta zagroz podij na Donbasi*. Kyiv: the NAS of Ukraine.

8. Amosha, O.I., Novikova, O.F., Antonjuk, V.P., Ljashenko, V.I., Zaloznova, Ju.S., Logachova, L.M., Pan'kova, O.V., Kasperovich, O.Ju., Ishhenko, O.V. (2016) 'Proekt Konceptii derzhavnoi cil'ovoï programi ta rozbudovi miru u shidnih regionah Ukraïni'. *Ekonomichnij visnik Donbasu*. 1(43), pp.4-16.
9. IOM (2016) 'Nacional'na sistema monitoringu situacii z vnutrishn'o peremishhenimi osobami'. http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_nms_r1_ukr.pdf [accessed 18 September 2016].
10. IOM (2016) 'Nacional'na sistema monitoringu situacii z vnutrishn'o peremishhenimi osobami'. http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_nms_r2_ua-v.pdf [accessed 18 September 2016].
11. International Organization for Migration (2016) Otchet o rezultatah issledovaniya potrebnostej gromad, uchastvujushchih v proekte «Podderzhka stabilizacii mestnyh soobshhestv Donbassa» (oktjabr' – nojabr' 2015 g.). Kyiv.
12. State Statistics Service of Ukraine (2015) 'Prodovzhennja navchannja ta zdobuttja profesii'. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm [accessed 18 September 2016].
13. State Statistics Service of Ukraine (2015) *Ekonomichna aktivnist' naseleennja Ukraïni 2014*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni.
14. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015) Pro zatverdzhennja osnovnih naprjamiv rozv'jazannja problem zajnjatosti vnutrishn'o peremishhenih osib na 2015-2016 roki. (Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni vid 08.07.2015 №505). *Oficijnij visnik Ukraïni*. 60.
15. The UN Refugee Agency (2015) 'Zvit pro spil'nu ocinku potreb vnutrishn'o peremishhenih osib (VPO)'. http://unhcr.org.ua/attachments/article/1527/2015_PA_Kyiv_Ukr.pdf [accessed 18 September 2016].
16. Centr Razumkova (2014) 'Gromadjani Ukraïni pro bezpeku: ocinki, zagrozi, shljahi virishennja problem'. Rezultati sociologichnogo doslidzhennja. http://www.razumkov.org.ua/upload/1412757450_file.pdf [accessed 18 September 2016].
17. Smal', B. (2016) 'Bol'shoe pereseleucie: skol'ko v Ukraine peremeshhenyh lic i kakslozhilas' ih sud'ba'. <http://www.epravda.com.ua/rus/publications/2016/07/7/598316/> [accessed 18 September 2016].
18. Pancir, S.I., Shumihin, S.V., Riznichenko, K.S (2015) 'Zelena kniga politiki – pidtrimka malogo pidpriemnictva, vnutrishn'o peremishhenih osib'. <http://platforma-msb.org/wp-content/uploads/2015/09/CIPO-A4-new-333-2.pdf> [accessed 18 September 2016].
19. Derzhavna sluzhba zajnjatosti Ukraïni (2016) 'Shhodo nadannja poslug derzhavnoi sluzhbi zajnjatosti vnutrishn'o peremishhenim osobam za period z 1 bereznja 2014 roku po 31 travnja 2016 roku'. <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=351058> [accessed 18 September 2016].
20. Zhuk, P.V. (2015) *Metodichni rekomendacii z modeljuvannja teritorial'nih gromad bazovogo rivnja (mis'kih, selishnih, sil's'kih)*. Ukraine. L'viv: DU «Institut regional'nih doslidzen' im. M.I. Dolishn'ogo NAN Ukraïni».
21. Kravciv, V.S. (2016) *Teritorial'nij rozvitok ta regional'na politika v Ukraïni*. Ukraine. L'viv: DU «Institut regional'nih doslidzen' im. M.I. Dolishn'ogo NAN Ukraïni».

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Іщук Світлана Олексіївна, д.е.н.,
ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долишнього НАН України».
Адреса: 79026, Україна, м. Львів,
вул. Козельницька, 4.
Телефон: 38 066 212 38 29.
E-mail: iso.ird@ukr.net.

Лір Віктор Еріхович, к.е.н., ДУ «Інсти-
тут економіки та прогнозування
НАН України».
Адреса: 01011, Україна, м. Київ,
вул. Панаса Мирного, 26.
Телефон: 38 044 280 84 65.
E-mail: liehr@ukr.net.

Новікова Ольга Федорівна, д.е.н.,
проф., Інститут економіки промисловості
НАН України.
Адреса: 03680, Україна, МСП, м. Київ,
вул. Желябова, 2.
Телефон: 38 066 249 91 76.
E-mail: novikovaof@mail.ru.

Сердюк Олександр Сергійович, к.е.н.,
Інститут економіки промисловості НАН
України.
Адреса: 03680, Україна, МСП, м. Київ,
вул. Желябова, 2.
Телефон: 38 050 959 02 55.
E-mail: oleksandrserdyk@ukr.net.

Серебрянський Дмитро Миколайович,
к.е.н., Науково-дослідний інститут фіс-
кальної політики Університету ДФС
України.

Адреса: 08201, Україна, Київська обл.,
м. Ірпінь, вул. Університетська, 31,
каб. 339.
Телефон: 38 067 372-08-72.
E-mail: sdmukr@gmail.com.

Стадник Марина Вікторівна, Науково-
дослідний інститут фіскальної політики
Університету ДФС України.
Адреса: 08201, Україна, Київська обл.,
м. Ірпінь, вул. Університетська,
31, каб. 339.
Телефон: 38 096 350-21-93.
E-mail: stadnikmv@gmail.com.

Соколовська Олена Василівна, к.е.н.,
НДІ фіскальної політики Університету
державної фіскальної служби України.
Адреса: 08201, Україна, Київська обл.,
м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.
Телефон: 38 098 074 37 87.
E-mail: elena.lukyanenko@gmail.com.

Череватський Данило Юрійович,
к.т.н., Інститут економіки промисловості
НАН України.
Адреса: 03680, Україна, МСП, м. Київ,
вул. Желябова, 2.
Телефон: 38 095 698 55 60.
E-mail: dcherev-1@ya.ru.

Шамілева Лариса Леонідівна, к.е.н.,
Інститут економіки промисловості
НАН України.
Адреса: 03680, Україна, МСП, м. Київ,
вул. Желябова, 2.
Телефон: 38 066 088 16 79.
E-mail: shamileva-larisa@yandex.ru.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Ищук Светлана Алексеевна, д.э.н., ГУ «Институт региональных исследований им. М.И. Долишнего НАН Украины».

Адрес: 79026, Украина, г. Львов, ул. Козельницкая, 4.

Телефон: 38 066 212 38 29.

E-mail: iso.ird@ukr.net.

Лир Виктор Эрихович, к.э.н., ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины».

Адрес: 01011, Украина, г. Киев, ул. Панаса Мирного, 26.

Телефон: 38 044 280 84 65.

E-mail: liehr@ukr.net.

Новикова Ольга Федоровна, д.э.н., проф., Институт экономики промышленности НАН Украины.

Адрес: 03680, Украина, МСП, г. Киев, ул. Желябова, 2.

Телефон: 38 066 249 91 76.

E-mail: novikovaof@mail.ru.

Сердюк Александр Сергеевич, к.э.н., Институт экономики промышленности НАН Украины.

Адрес: 03680, Украина, МСП, г. Киев, ул. Желябова, 2.

Телефон: 38 050 959 02 55.

E-mail: oleksandrserdyk@ukr.net.

Серебрянский Дмитрий Николаевич, к.э.н., Научно-исследовательский институт фискальной политики Университета ГФС Украины.

Адрес: 08201, Украина, Киевская обл., г. Ирпень, ул. Университетская, 31, каб. 339.

Телефон: 38 067 372-08-72.

E-mail: sdmukr@gmail.com.

Стадник Марина Викторовна, Научно-исследовательский институт фискальной политики Университета ГФС Украины.

Адрес: 08201, Украина, Киевская обл., г. Ирпень, ул. Университетская, 31, каб. 339.

Телефон: 38 096 350-21-93.

E-mail: stadnikmv@gmail.com.

Соколовская Елена Васильевна, к.э.н., НИИ фискальной политики Университета государственной фискальной службы Украины.

Адрес: 08201, Украина, Киевская обл., г. Ирпень, ул. Университетская, 31.

Телефон: 098 074 37 87.

E-mail: elena.lukyanyenko@gmail.com

Череватский Даниил Юрьевич, к.т.н., Институт экономики промышленности НАН Украины.

Адрес: 03680, Украина, МСП, г. Киев, ул. Желябова, 2.

Телефон: 38 095 698 55 60.

E-mail: dcherev-1@ua.ru.

Шамилева Лариса Леонидовна, к.э.н., Институт экономики промышленности НАН Украины.

Адрес: 03680, Украина, МСП, г. Киев, ул. Желябова, 2.

Телефон: 38 066 088 16 79.

E-mail: shamileva-larisa@yandex.ru.

AUTHORS INFORMATION

Svitlana O. Ishchuk, Doctor of Economics, professor, SI “Institute of Regional Research n.a. M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine”.
Address: 79026, Ukraine, Lviv, 4 Kozelnytska Str.
Tel.: 38 066 212 38 29.
E-mail: iso.ird@ukr.net.

Victor E. Lir, PhD in Economics, SI “Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine”.
Address: 01011, Ukraine, Kyiv, 26 Panas Myrnyy Str.
Tel.: 38 044 280 84 65.
E-mail: liehr@ukr.net.

Olga F. Novikova, Doctor of Economics, the Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine.
Address: 03680, Ukraine, MSP, Kyiv, 2 Gelabov Str.
Tel.: 38 066 249 91 76.
E-mail: novikovaof@mail.ru.

Larysa L. Shamileva, PhD in Economics, the Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine.
Address: 03680, Ukraine, MSP, Kyiv, 2 Gelabov Str.
Tel.: 38 066 088 16 79.
E-mail: shamileva-larisa@yandex.ru.

Olexander S. Serdyuk, the Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine.
Address: 03680, Ukraine, MSP, Kyiv, 2 Gelabov Str.
Tel.: 38 050 9590255.
E-mail: oleksandrserdyk@ukr.net.

Dmytro M. Serebrianskyi, PhD in Economics, Research Institute of Fiscal Policy of the University of the State Fiscal Service of Ukraine.
Address: 08201, Ukraine, Irpin, 31 Universytetska Str., office 339.
Tel.: 38 067 372 08 72.
E-mail: sdmukr@gmail.com.

Maryna V. Stadnyk, Research Institute of Fiscal Policy of the University of the State Fiscal Service of Ukraine.
Address: 08201, Ukraine, Irpin, 31 Universytetska Str., office 339.
Tel.: 38 096 350 21 93.
E-mail: stadnikmv@gmail.com.

Olena V. Sokolovska, PhD in Economics, Research Institute of Fiscal Policy of the University of the State Fiscal Service of Ukraine.
Address: 08201, Ukraine, Irpin, 31 Universytetska Str.
Tel.: 38 098 074 37 87.
E-mail: elena.lukyanenko@gmail.com.

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНЫ

Научно-практический журнал

Scientific and practical journal

Економіка
Промисловості
Economy of Industry

Издается с 1997 года

Выходит ежеквартально

№ 4 (76)

2016

**Научно-практический журнал «Экономика промышленности» издается с 1997 г.
Свидетельство о государственной регистрации журнала КВ № 3083 от 25.02.1998 г.
Выходит ежеквартально**

Журнал включен в Перечень научных специализированных изданий Украины
(Постановление Президиума ВАК Украины № 1-05/03 от 08.07.2009 г.)

ISSN 1562-109X (Print)
ISSN 2306-532X (Online)

Журнал зарегистрирован в Международном центре
периодических изданий (ISSN International
Center, г. Париж)

Журнал «Экономика промышленности» индексируется украинской общегосударственной реферативной базой данных «Україніка наукова» и представлен в **Научной электронной библиотеке периодических изданий НАН Украины**. Издание размещено в международной электронной библиотеке научной периодики **EBSCO Publishing**, а также в библиографической базе данных **WorldCat**. Журнал включен в международный каталог научных периодических изданий **Ulrich's Periodicals Directory**. С ноября 2011 г. издание включено в международную наукометрическую базу «Научная электронная библиотека **E-Library.Ru** (Российского индекса научного цитирования – **РИНЦ**)». Издание индексируется свободно доступной системой **GoogleScholar**. С 2013 г. научно-практический журнал «Экономика промышленности» индексируется в международных наукометрических базах: **DRJI** (Directory of Research Journals Index) и **Research Bible** (Токио, Япония). Журнал включен в индексированную систему журналов открытого доступа **CiteFactor**.

Основатели:

Национальная академия наук Украины,
Институт экономики промышленности,
Институт региональных исследований

E-mail:

RPokotylenko@econindustry.org,
admin@econindustry.org.
Web: www.econindustry.org.
Web: iep.donetsk.ua

Адрес редакции:

ул. Панаса Мирного, 26,
Киев, Украина, 01011.
Тел.: (044) 280-80-72.
Моб.: (095) 291-03-11

Научно-редакционный совет:

АМОША А.И. (председатель редакционного совета, акад. НАН Украины. Институт экономики промышленности НАН Украины), ГЕЕЦ В.М. (акад. НАН Украины. Институт экономики и прогнозирования НАН Украины), ЛИБАНОВА Э.М. (акад. НАН Украины. Институт демографии и социальных исследований им. М.В. Птухи НАН Украины), МАМУТОВ В.К. (акад. НАН Украины. Институт экономико-правовых исследований НАН Украины), ВИШНЕВСКИЙ В.П. (акад. НАН Украины. Институт экономики промышленности НАН Украины), МАКОГОН Ю.В. (д.э.н., проф. Донецкий национальный университет), ДЕМЕНТЬЕВ В.В. (д.э.н., проф. Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации), ПОГОРЛЕЦКИЙ А.И. (д.э.н., проф. Санкт-Петербургский государственный университет, Россия), МАЙБУРОВ И.А. (д.э.н., проф. Уральский федеральный университет им. первого Президента России Б.Н. Ельцина, Россия), ПАЙОНК К. (д.э.н., проф. Экономический университет в Познани, Польша).

Редакционная коллегия:

ВИШНЕВСКИЙ В.П. (главный редактор, акад. НАН Украины. Институт экономики промышленности НАН Украины), БУЛЕЕВ И.П. (зам. главного редактора, д.э.н., проф. Институт экономики промышленности НАН Украины), ПОКОТИЛЕНКО Р.В. (зам. главного редактора, ответственный редактор, к.э.н. Институт экономики промышленности НАН Украины), ХАРАЗИШВИЛИ В.М. (д.э.н., проф. Институт экономики промышленности НАН Украины), ЛЯШЕНКО В.И. (д.э.н. Институт экономики промышленности НАН Украины), НОВИКОВА О.Ф. (д.э.н., проф. Институт экономики промышленности НАН Украины), АЛЕКСАНДРОВ И.А. (д.э.н., проф. Одесский национальный политехнический университет), ЛЕПА Р.Н. (д.э.н., проф. Институт экономики промышленности НАН Украины), КУЗЬМЕНКО Л.М. (д.э.н., проф. Институт экономики промышленности НАН Украины), АНТОНЮК В.П. (д.э.н., проф. Институт экономики промышленности НАН Украины), ЗАЛОЗНОВА Ю.С. (д.э.н., ст.н.с. Институт экономики промышленности НАН Украины), ЗЕМЛЯНИК А.И. (к.э.н. Институт экономики промышленности НАН Украины), ЗБАРАЗСКАЯ Л.А. (к.э.н. Институт экономики промышленности НАН Украины), ГАРКУШЕНКО О.Н. (секретарь редакционной коллегии, к.э.н. Институт экономики промышленности НАН Украины).

Статьи для публикации в научно-практическом журнале отбираются на условиях конкурса, по результатам внутреннего и внешнего рецензирования. Ответственность за достоверность фактов, дат, названий, имен, данных, цитат несут непосредственно авторы статей. Редакция может не разделять высказанные в статьях мнения и выводы, что не налагает на нее никаких обязательств. Перепечатки и переводы допускаются только с согласия автора и редакции. Материалы публикуются на языке оригинала.

Рекомендован к печати ученым советом Института экономики промышленности НАН Украины
(протокол № 11 от 23.11.2016 г.)

© Институт экономики промышленности НАН Украины
© Экономика промышленности, 2016

СОДЕРЖАНИЕ

ПРОБЛЕМЫ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ И ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Лир В.Э. Информационно-организационные аспекты формирования и мониторинга энергетического баланса Украины5

МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ И РЕГИОНАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Ищук С.А. Экспортная активность промышленности регионов Украины: ключевые тенденции..... 22

Серебрянский Д.Н., Стадник М.В. Возможность параллельного функционирования налога с оборота и НДС: уроки для Украины. 30

Соколовская Е.В. Налоговые льготы по НДС в странах Европы и основные причины их использования 41

ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИКИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ И ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ КОМПЛЕКСОВ

Череватский Д.Ю. «Утка-Кролик» индустриального парка53

Сердюк А.С. Концессия на доработку подготовленных запасов шахтного поля с последующей ликвидацией угледобывающих предприятий59

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Новикова О.Ф., Шамилева Л.Л. Мобилизация социальных ресурсов внутренне перемещенных лиц из промышленных регионов Украины на обеспечение развития территориальных общин 70

THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE

Scientific and practical journal

**Економіка
Промисловості**
Economy of Industry

Since 1997

Published quarterly

No. 4 (76)

2016

The scientific and practical journal "Economy of Industry" has been publishing since 1997
The certificate of the journal state registration is KB No. 3083 dated 25.02.1998
The journal is published quarterly

The journal is included in the List of specialized scientific editions of Ukraine
(the Decree of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine
No. 1-05/03 issued on 08.07.2009)

ISSN 1562-109X (Print)
ISSN 2306-532X (Online)

The Journal is registered in the International Center of
periodicals (ISSN International Center, Paris)

The journal "Economy of Industry" is indexed in the Ukrainian nationwide abstract database "**Ukrayinika naukova**" and is offered in the **Scientific electronic library of periodicals of the NAS of Ukraine**. The periodical is offered also in to the global electronic library of science periodicals **EBSCO Publishing**, in to the **Ulrich's Periodicals Directory** and also in the world's largest network of library content and services **WorldCat**. Since November 2011 the journal has been including into the International Scientometric Database "Scientific Electronic Library **E-Library.Ru** (the Russian Science Citation Index – **RSCI**)". The periodical is indexed in the freely accessible search system **GoogleScholar**. Since 2013 the journal is indexed in the Scientometric Databases: **DRJI** (Directory of Research Journals Index) and **Research Bible** (Tokyo, Japan). The journal is included in to the **Citefactor** service that provides access to quality controlled Open Access Journals.

Founders:
The NAS of Ukraine,
The Institute of the Economy of Industry,
The Institute of Regional Researches

E-mail:
RPokotylenko@econindustry.org,
admin@econindustry.org
Web: www.econindustry.org
Web: iep.donetsk.ua

The address of the editorial office:
26 Panas Myrny Str.,
Kyiv, Ukraine, 01011
Tel.: 38(044) 280-80-72.
Mobile tel.: 38(095) 291-03-11

Editorial Council:
AMOSHA O.I. (Chairman of the Editorial Council, Academician of the NAS of Ukraine, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), GEETS V.M. (Academician of the NAS of Ukraine, Institute of Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine), LIBANOVA E.M. (Academician of the NAS of Ukraine, Institute of Demography and Social Studies named after M.V. Ptukha of the NAS of Ukraine), MAMUTOV V.K. (Academician of the NAS of Ukraine, Institute of Economic and Legal Studies of the NAS of Ukraine), VISHNEVSKY V.P. (Academician of the NAS of Ukraine, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), MAKOGON Yu.V. (Doctor of Economics, Professor, Donetsk National University), DEMENTIEV V.V. (Doctor of Economics, Professor, Financial University under the Government of the Russian Federation), POGORLETSKIY A.I. (Doctor of Economics, Associate Professor, St. Petersburg State University, Russia), MAYBUROVA I.A. (Doctor of Economics, Professor, Ural Federal University named after the First President of Russia Boris Yeltsin, Russia), PAYONK K. (Doctor of Economics, Professor, Poznań University of Economics and Business, Poland).

Editorial Board:
VISHNEVSKY V.P. (Chief Editor, Member of the Editorial Council, Academician of the NAS of Ukraine, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), BULEEV I.P. (Deputy Chief Editor, Doctor of Economics, Professor, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), POKOTYLENKO R.V. (Deputy Chief Editor, Managing Editor, PhD in Economics, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), KHARAZISHVILI V.M. (Doctor of Economics, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), LYASHENKO V.I. (Doctor of Economics, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), NOVIKOVA O.F. (Doctor of Economics, Professor, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), ALEXANDROV I.O. (Doctor of Economics, Professor, Odessa National Polytechnic University), LEPA R.M. (Doctor of Economics, Professor, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), KUZMENKO L.M. (Doctor of Economics, Professor, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), ANTONYUK V.P. (Doctor of Economics, Professor, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), ZALOZNOVA Yu.S. (Doctor of Economics, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), ZEMLYANKIN A.I. (PhD in Economics, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), ZBARAZSKA L.O. (PhD in Economics, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine), GARKUSHENKO O.M. (Secretary of the Editorial Board, PhD in Economics, Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine).

Articles for publication in the scientific and practical journal are selected under the terms of competition by the results of internal and external reviewing. The authors of the articles are fully responsible for accuracy of facts, dates, titles, proper names, data, and quotations. The publisher may not share the opinions expressed in articles, and does not assume any obligations concerning authors' points of view. Reprints and translations are allowed only in the consent of the author and publisher. Materials are printed in the source language.

**The issue is approved for publication by the Academic Council of the
Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine
(protocol No. 11 dated 23.11.2016)**

© The Institute of the Economy of Industry of the NAS of Ukraine
© Economy of Industry, 2016

CONTENTS

PROBLEMS OF DEVELOPMENT STRATEGY AND FINANCIAL-ECONOMIC REGULATION OF INDUSTRY

- Lir V.E.** Informative and organizational aspects of forming and monitoring energy balance of Ukraine5

MACROECONOMIC AND REGIONAL PROBLEMS OF INDUSTRIAL DEVELOPMENT

- Ishchuk S.O.** Export activity of industry of regions of Ukraine: key trends22
- Serebrianskyi D.M., Stadnyk M.V.** Possibility of simultaneous existence of turnover tax and VAT: lessons for Ukraine30
- Sokolovska O.V.** VAT incentives in European countries and main reasons for their application41

PROBLEMS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES' AND PRODUCTION COMPLEXES' ECONOMICS

- Che revatsky D.Yu.** "Duck-Rabbit" of industrial park53
- Serdiuk O.S.** Concession for completion of prepared mine field stocks with followed liquidation of coal mining enterprises59

SOCIAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF INDUSTRY

- Novikova O.F., Shamileva L.L.** Mobilization of social resources of internally displaced persons from industrial regions of Ukraine for ensuring development of local communities70

Науково-практичний журнал

№ 4 (76)
2016

Видається з 1997 року

Виходить щоквартально

Оригінал-макет підготовлено у відділі інформатизації наукової діяльності
Інституту економіки промисловості НАН України

Літературні редактори:

О.П. Котовенко,
О.А. Кокорева,
А.С. Павлій,
Ю.О. Петренко

Комп'ютерна верстка

Я.Є. Красуліна

Відповідальний редактор

Р.В. Покотиленко

Засновники:

Національна академія наук України,
Інститут економіки промисловості,
Інститут регіональних досліджень

Свідоцтво про державну реєстрацію журналу
КВ № 3083 від 25.02.1998 р.